A szerző kiadása:

Kiadó: Solymár József, Budapest XII. Csermely u. 21.
Tel.: 06 (60) 312-392

ISBN 963 650 524 1

Műszaki szerkesztő:
Gránicz Károlyné

Készült a PRESS+PRINT
Lapkiadó és Nyomdaipari Kft.-nél
2340 Kiskunlacháza, Kossuth L. u. 9.
Telefon/fax.: 06 (24) 330-368
Tóth Imre ügyvezető igazgató

Mottó:
*„A magyar ember szereti keresni az igazságot.
De nem szereti megtalálni."*
(Mikszáth Kálmán)

Solymár József

KÁDÁR KOSZOS INGE

(Szolnoki tanú)

Az olvasóhoz

Mint tudjuk, az olvasó nyájas, de nem biztos, hogy türelmes.

Most mégis szeretnék egy kicsit messzebbről indulni. Ifjúságom megrendítő olvasmánya volt Bábel könyve, a Lovashadsereg. Nem csupán azért, mert a szemüveges, vézna író Bugonnij lovasai között élte meg az oroszországi polgárháborút, és mielőtt még elbántak volna vele, módja volt nemcsak annak romantikáját, hanem szennyét, mocskát is megírni, hanem azért is, mert ugyanez a kötet tartalmazta az ogyesszai zsidók keserves sorsáról szóló írásokat is.

Egy bűn nélküli fiatalembert büntetlenül véletlenül megölnek és a zsidó alvilág egyik főnöke mondja a gyászbeszédet. Kijelenti, hogy itt igazságtalanság történt, de az Isten sem igazságos, mert ha az lenne, nem Ogyesszában telepítette volna le népét, hanem Svájcban, ahol kitűnő a levegő és magas hegyek vették volna őket körül.

Beismerem, hogy azon kevés ember között, akikre irigykedem, az egyik Gosztonyi Péter. Őt, mint frissen felavatott honvédtisztet a Kilián laktanyába osztották be, ahol 1956 októberének felejthetetlen napjaiban Maléter Pál közvetlen munkatársa, mondhatni személyi titkára volt. Aztán sikerült elmenekülnie az országból és sok tanulás, sok munka eredményeként saját tudományos intézetet kapott Svájcban. Kutatási területe a második világháború kelet-európai vonatkozásai, de leginkább az 1956-os események feldolgozása volt. Mialatt mi nyilvánosan nem mertük kétségbe vonni, hogy az időben ellenforradalom volt hazánkban, csak elkerültük ezt a szót, ő szabadon kutathatott és publikálhatott. Kivívta magának ezt a lehetőséget és meg is érdemelte. Aztán mire nálunk bekövetkezett a rendszerváltás, ő már behozhatatlan előnyre tett szert.

A nemrég megjelent A magyar Golgota című könyvében beszámol arról, kikkel találkozhatott a jobbik oldalról nem csak Maléterrel, de Király Bélával, Nagy Ferenccel, Háy Gyulával, de alkalma volt eszmét cserélni a megátalkodottakkal: Aczél Györggyel, Berecz Jánossal, sőt olyan szovjet tábornokkal, magas rangú tisztekkel, akik részt vettek forradalmunk leverésében.

A könyv egyik fejezetének címe: Miért nem találkoztam Kádár Jánossal? Leírja, hogy egy alkalommal az elvtársak kedvenc és olcsó „étkezdéjébe", a külügyi szálló szigorúan zárt éttermébe hívta meg Berecz János. A véletlen úgy hozta, hogy ide jött ebédelni Kádár is, aki egy külön szobában fogyasztotta el egyszerű étkét. Berecz felajánlotta Gosztonyinak, hogy váratlan lehetőséget kihasználva bemutatja Kádárnak. Ő azonban visszautasította. Nem akart kezet fogni azzal az emberrel, akinek a lelkét Nagy Imréék kivégzése, oly sok szabadságharcos megölése és bebörtönzése terhelte. Inkább lemondott arról, hogy fontos információkat kérjen és talán kapjon is Kádártól.

Gosztonyi, a svájci állampolgár, a kutatóintézet igazgatója, a szuverén személyiség megtehette ezt. Szép tőle, hogy így döntött. Számunkra viszont, akik itthon maradtunk, akik itt éltük át az ötvenhatos gyönyörű kaland után a Kádár-korszak évtizedeit, ez a lehetőség nem adatott meg.

Mint emlékezéseimből kiderül, én legalább kétszer kezet fogtam Kádárral. Egyszer még 1956 októbere előtt, de egyszer népünk megalázása után is. Kezet fogtam vele, mert munkám ezt elkerülhetetlenné tette. De nem menekült meg a valóságos vagy jelképes kézfogástól senki, aki ebben az országban 1956 után élni és létezni próbált. El kellett fogadnunk az „aki nincs ellenünk, az velünk van" kompromisszumot.

Forradalmunk 40. évfordulójára — élvén a lehetőségekkel — három könyvvel rukkolok elő, mint afféle egyszemélyes 1956-os

intézet. Az első egyértelmű. Egy Corvin közi cigány szabadságharcos memoárját segítettem létrehozni, és ezt kommentáltam. Portré történelmi háttérrel. Ez a második könyv a saját élményeimet tartalmazza, amelyeket közvetlenül a rendszerváltás után vetettem papírra. Mivel azóta sem tudtam elszakadni a témától, nyomdailag jól elhatárolható módon kiegészítettem, részben az időközben fontosnak érzett saját emlékeimmel, részben az idevágó olvasmányokból kiemelt szövegekkel. A harmadik, ha igaz, a Sötétet hozó hajnal a november 4-i emlékezések és emlékezetvesztések kommentárokkal kiegészített gyűjteménye lesz.

Azt mondják, annyi az '56-os emlékezés, hogy Dunát lehetne vele rekeszteni. Miért érdemes ezt a memoárdömpinget szaporítani? Azért, meggyőződésem szerint nem alakultak ki a helyes arányok.

Odakint az emigráltak leginkább arról vallottak, mi történt a Parlamentben, Nagy Imre környezetében. Itthon pedig mocskos történelemhamisítás folyt. Kevés szó esett viszont arról, hogyan élték meg ezeket az időket az egyszerű emberek. A Corvin közből a megszólaltatott Bizsu egy volt a rang nélküli harcosok közül. Küzdött, börtönt viselt és nem remélte, hogy életében bekövetkezik a változás. Azt még kevésbé, hogy nyom marad utána.

Én az időben éppen vidéki újságíró voltam, ráadásul Szolnokon. Abban a városban, amelyről utólag kiderült, hogy itt volt a megszálló szovjet erők főhadiszállása (november 2-től), innen hangzott el a szolnoki felhívás, itt szervezte Kádár János és legszűkebb csapata a kommunista hatalom újbóli megszilárdítását.

Magamat nem érzem tisztának. Soha egy lépést nem tettem azért, hogy e korszak megbecsült személyiségei közé kerüljek. De ezeket a történelmi napokat életem legfontosabb részének tekintem.

1

Fújják már a takarodót. Lassan lejár az én időm is, s meg kell gondolni, mit érdemes még elmondani. Ha elhiszem azt, hogy 1956 jeles dátum a magyar történelemben, minden fontos, ami ebben az időben történt.

De akkor miért hallgattam ez idáig? Egyrészt azért, mert tisztességes ember tulajdonképpen nem ír memoárt. Óhatatlanul megbántja a másikat, elfogult és igazságtalan. Ha nem él eleget, vannak kortársai, akiket kímélni illenék, de ha száz évet él, akkor is lehetnek a többieknek gyermekei, unokái, akik a családi história szerint másképp emlékeznek.

1956-tal kapcsolatban adódtak más problémák is. Egyik nagy alföldi városunkban akadt egy naiv muzeológus, aki a történelmi események elmúltával gyorsan papírra vetette élményeit és tapasztalatait. Gondosan becsomagolta, átzsinórozta, és még pecsétviaszt is csurgatott rá. Tetejébe írta, hogy halála után húsz évvel bontható fel. Csak akkor csodálkozott el, amikor nem csak a saját bűnperében, hanem barátai ellen készült vádiratokban is visszaolvashatta azt a vallomást, amelyet ő tiszta szándékkal a jövendőre bízott.

Jó, rendben van, de már lassan fél évtizede lesz, hogy végzetesen meggyengült, majd elmúlott a pártállami időszak, s retorziótól, bosszútól végleg nem lehetett tartani. Az új korszak beköszöntésével előhömpölyögtek az emlékek. A hitelesek és a szépen feltupírozottak egyaránt.

A hősöké volt az elsőség, ezt nem vitathatja senki. Csakhogy Magyarország 1956-ban nem volt azonos a Corvin közzel. Ahhoz, hogy a felnövekvő új generációk megérthessék, mi hogyan történt, érdemes tágasabban szemlélni ezt az időszakot.

Apám részt vett az első világháborúban, egyenruhát viselt az

elejétől a végéig, s tizenhat hónapot töltött az első vonalban, előbb Oroszországban, majd Olaszországban. Amikor kisgyermekek voltunk, hiába könyörögtünk, hogy meséljen, egyetlen történetet nem lehetett tőle kizsarolni. Akkor kezdte mesélni élményeit, amikor már felnőttünk.

De vajon felnőtt-e már az ország népe?

Még valami visszatartott szolnoki emlékeim elmondásában. Az, hogy személyes ügyeim és a külvilág dolgai ez időben annyira összegubancolódtak, hogy külön-külön szinte elmondhatatlanok vagy érthetetlenek. A magam sorsáról nem azért kell beszélnem, mert ez lenne a vágyam. Szemérmesen annyit próbálok elmondani, amennyi elkerülhetetlen, de talán még ez is sok. Jó lenne azonban, ha az utánunk jövők megértenék, hogy kis kockákból és nagy kockákból épül fel az a vár, amit úgy hívnak, hogy történelem.

2

Amikor a klasszikus regénykezdésről tanultam, példaként mindig azt említették, hogy egy nagy álmokat, nagy terveket szövő fiatalember lovon, postakocsin vagy vasúton megérkezik a világvárosba, hogy ott karriert csináljon.

Az én történetem pont fordítva kezdődik. Egy kiábrándult, szorongó, szerelmi bánatos fiatalember a Keleti pályaudvaron felül a vonatra, hogy maga mögött hagyja a fővárost, s próbálja elfelejteni mindazt, ami vele történt.

Azt hiszem, azon a gyorsvonaton, amelyen Budapestről Szolnokra utaztam, nem volt nálamnál nyomorultabb, bánatosabb ember. Egy keserű szerelem elől menekültem, s akkor úgy gondoltam, hogy véglegesen.

Egy-két szót el kell itt mondani a múltamról, később, a maga helyén majd többet. Huszonhat éves voltam akkor, és tízéves koromtól nem volt igazából otthonom. Apám egy kis palóc falu állomásfőnöke volt – ekkor már nyugdíjas –, így ahhoz, hogy tanulhassak, internátusba kellett hogy küldjenek Mezőkövesdre. Aztán jöttek az egyetemi évek, közben tehenészfiú voltam Svájcban, majd két év katonaság. Onnan leszerelve, egy pesti albérletben élve próbáltam folytatni a hírügynökölést ott, ahol abbahagytam.

Sorsom ugyanis annyiban különbözött a korombeliektől, hogy nagy elszántsággal, már mint kamaszgyerek író és újságíró akartam lenni. 1948-ban, gyakorlatilag tehát már a koalíciós időszak záróráján tájján, nagy szorgalommal befurakodtam a különböző ifjúsági lapokhoz. Nem fogadtak szívesen, mert egyrészről a kommunista polgárgyerekek tartották keményen megszállva a szakma perifériáit is, másrészt mutatóba vettek be igazi munkás és szegényparaszt csemetéket, hogy jobb legyen a szociális összetétel. A vidéki állomásfőnök fia se egyik, se másik feltételnek nem felelt meg igazán. Meg is kaptam a baráti tanácsot, hogy abszolút tehetségtelen vagyok, s felejtsem el a tollforgatói ambíciókat. Erre mérgemben írtam egy kisregényt, amelyben háborús élményeimet meséltem el, s a ’49-ben kiírt József Attila pályázaton a régi író Palotai Borissal, a Gyár utcából jött Fülöp Jánossal együtt, mint egyetemi hallgató nyertem. Soha, egyetlen soromat meg nem jelentették, de mégis tagja lettem a Fiatal Írók Munkaközösségének, többrendbeli sajtóban megjelent nyilatkozatomat látván felvettek a Magyar Távirati Irodához, és amikor be kellett vonulnom, akkor is egy hadosztály-újságnál töltöttem le a katonai idő nagyobbik részét. Amikor pedig leszereltem, váratlanul megnyílt előttem az érvényesülés aranykapuja, de nem volt kedvem átvonulni rajta. Erről egyébként később majd többet.

A szerelmet illetően a későn érők közé tartoztam, s ráadásul nem álltam kétszer sorba, ahol a szépséget osztogatták. Akadt

egy-két tartósabb kapcsolat is, de az igazi nőt csak a leszerelés után ismertem meg. Ő aztán teljesen megőrjített. Úgy éreztem, hatása alól csak akkor szabadulhatok, ha nem szívjuk ugyanannak a városnak levegőjét. Mivel az öngyilkossághoz semmi kedvem nem volt, kapva-kaptam azon az ajánlaton, hogy három hónapon át helyettesítsem a szolnoki tudósítót.

Előbb is boldogan jártam vidékre. A mezőgazdasági rovatban, ahol többnyire dolgoztam, csupa beállt, derék, családos emberek voltak, akik számára büntetés volt az utazás. Én jártam tehát minden héten a cég nagy fekete autójával a valóságot megismerni egy olyan korszakban, amikor a járási párttitkárok még nagy piros Jawa motorkerékpárokon furikáztak. Természetesen, ha egy-egy faluba, állami gazdaságba, gépállomásra vagy termelőszövetkezetbe megérkeztem, mindenki majdnem összecsinálta magát. Voltak szerzett jogaim is, például Heves megyei lévén az egri tudósítót szabadságidőben mindig én helyettesítettem. Igaz, akkor is szállodában laktam, s élveztem a kivételezettség örömét.

3

Ám ez a szolnoki tudósítói feladat kicsit másként alakult. Hosszabb tartózkodás miatt kivettek nekem egy albérleti szobát. Szolnokon, a vasútállomáson a lapkiadó kölcsönkért kocsija várt, és elvitt a Keskeny János utcába, Kerekesékhez. Tulajdonképp rendes, tiszta szoba volt, kékre mázolt bútorokkal berendezve. Az ablak káposztáskertekre nyílt, amely mögött a szolnoki rádió épülete magasodott volna, ha nem lett volna csak egyemeletes.

Kerekes bácsi, a házigazda, vékonyka, fogatlan öregember volt, aki második feleségként egy rosszéletű, himlőhelyes, sokkal fiatalabb hölgyet választott, aki viszont aranyfogait villogtatta. A kerti ház mellett volt egy melléképület, ebben lakott Feri, a telefonszerelő, Emilke, a kereskedő, s a komplexumot egy üres disznóól zárta le.

Pokoli érzés volt így egyedül maradni egy idegen városban. Alig vártam, hogy végre dolgozhassak. A Magyar Távirati Iroda helyi szerkesztősége a főtéren lévő irodaházban volt együtt a Szolnok megyei Néplap szerkesztőségével és kiadóhivatalával, egy csúf, rákosista épületben. A szembe sarkon volt a 60-as fűszer és csemege, amit nem azért neveztek 60-asnak, mert a hatvanadik ilyen jellegű bolt volt a városban, hanem azért, mert Rákosi elvtárs hatvanadik születésnapján nyitották meg. A tér középső részét a városi tanács foglalta el, a Tisza-híd felé lehetett elérni a megyei tanácsot, ha pedig az ember egyenest a folyó felé indult el, ott találta a színházat, s vele szemben a Tisza Szállót.

A magányosság lassan oldódott. Végül is munkaköri feladatom volt a hírek megtermelése ürügyén kapcsolatokat is teremteni, s rövid idő múlva sikerült begyűjtenem a kékre mázolt bútorú szobába a színház egyik segédszínésznőjét. Kicsit zavart, hogy az ajtón túl Kerekesék hallgatóztak, de amíg fiatal az ember, átteszi magát az efféle problémán.

A lapnál hamarosan összebarátkoztam az egyik olvasószerkesztővel, Péteri Pistával. Ő is cikkcakkos úton érkezett Szolnokra, Egerben kezdett újságíróskodni, aztán a Pázmány Péter Tudományegyetemre került, s mint szegénysorsú diák, nem egyszer ő tette elém a hitvány kosztot a Kisfaludy utcai pincemenzán. Volt egy megállapodás, hogy az MTI-híreket havi ötszázért átadjuk a lapnak, de amikor jobban összeismerkedtünk, lehetőséget kaptam arra, hogy tárcákat és anekdotákat is fabrikáljak. Hamarosan jött még egy ajánlat, hogy dolgozzak a szolnoki rádiónak. Jegyzeteket írjak, riportokat csináljak, s végül azt vettem észre, hogy kezd felvetni a pénz.

Szolnok huzatos város. Ezt most ne úgy értsék, hogy folyton fúj

a szél, hanem úgy, hogy igazi értelmiséget alig-alig sikerült itt kialakítani. Az emberek folyton jöttek-mentek. Volt azért egy kemény mag is, amelynek tengelyében Kaposvári Gyula múzeumigazgató állt. Ő már akkor mindent tudott Szolnokról, a Jászság, a Kunság történetéből. Mellette, a helybéliek közül meghatározó személyiség volt Kun Elek is, a gimnázium igazgatója. Hozzájuk csatlakozott Kisfaludi Sándor, a megyei könyvtár igazgatója. Ők szerkesztették akkoriban a tájegység folyóiratát, a Jászkunságot. Nagy választék nem lévén, kezdtek engem is kóstolgatni, és megbíztak azzal, hogy a város egyik nagy fiának, Verseghy Ferencnek szöveggyűjteményéről kritikát írjak. Ennél nehezebb és hozzám nem illő feladatot aligha kaphattam. Verseghy pap volt, valahol a Martinovits-féle összeesküvés szélén helyezkedett el, nyelvet is újított, de minden sora olyan nehéz volt, mintha betonba lenne ágyazva. Megírtam a dolgozatot, és jó negyedéves átfutással meg is jelent.

4

Kezdtem tehát lassan bevackolódni a megye, a város életébe.

Ekkor jött meg a levél Budapestről, az én nagy szerelmemtől. Úgy kezdődött, ahogyan egy drámai levélnek kezdődni illik: „Amikor e levelet kézhez veszed, én már nem leszek az élők sorában..."

Mit kezdhet az ember egy ilyen levéllel? Vagy igaz, és akkor már hiába kapkodok, vagy nem igaz, és akkor folytatni kell az elszakadási hadműveletet.

Itt azonban illik elmondani, hogy mi is történt tulajdonképpen. Amikor még vitéz úr voltam, nagyritkán meglátogattam civil munkahelyemet. Ott volt egy-két régi kolléga, és újak is akadtak. Ahogy illik, a nem ismerteknek mindenkor bemutatkoztam. Nos,

a nőt, akiről szó van, az bőszítette fel, hogy két alkalommal egymás után is illendően köszöntöttem, mint új kollégát. Úgy döntött, hogy megtanít móresre, s erre rá is ment egy évtized az életemből. A férje rendőrtiszt volt, a Magyar Rendőr egyik munkatársa, s ő így került be a szakmába. Legendásan merész volt és jókedvű. Amikor valamiféle szakszervezeti funkciót teljesítve össze kellett volna írnia, hogy ki milyen kulturális tevékenységben vesz részt: Kőrössy Jani bácsiról, aki már túl volt a hatvanon, beírta, hogy a szavalókórusban szeretné tehetségét kamatoztatni, az öreg és kövér Környei Elek bátyámmal együtt engem pedig a tánccsoportba javasolt. Éppen valami napi anyagot diktáltam, amikor odavágódott a szakszervezeti bizalmi, és a lábméretemről érdeklődött. Amikor megkérdeztem, hogy miért pont erre kíváncsi, közölte, hogy különben nem tudják megvenni a rámás csizmát. Hatalmas balhé lett belőle, mert elküldtem a szakszervezetbe...

Egy másik alkalommal az akkor éppen aktuális Nagy Imre-féle koncepcióra utalva az én szerelmemet arról kérdezték, mi a különbség az A szektor és a B szektor között. A korabeli tolvajnyelv szerint az A szektor jelentette a nehézipart, a B szektor a lakossági igényeket szolgáló könnyűipart. A válasz pedig ez volt: „Mit tudom én, nem járok én a Népstadionba".

Idának kétségtelenül volt stílusa. Amikor már nagyon összemelegedtünk, eljött velem Mátraballára, és szülői házamban esett meg végül az, amire már oly régen és oly nagyon vártam. Aztán sokszor felkeresett az albérletben is. Akkoriban aratta az Aranycsapat a legnagyobb győzelmeit. Hálás voltam Szepesi Györgynek, hogy annyira ordít. Mert egyrészt a férj illyenkor kint volt a stadionban, másrészt itt is volt egy ajtó a főbérlők felé, és a vénkisasszonyok sem voltak mentesek a futballőrülettől. Amikor Szepesi azt kiabálta, hogy „gól, gól, gól!", akkor voltunk a legboldogabbak.

A történet akkor fordult drámaivá, amikor Ida állapotos lett. Szerettem volna otthont teremteni, de erre mód nem kínálkozott. A problémák csak halasztódtak, végül szült a belügyesek Corvin Ottó kórházában, s a gyereket meg nem nézhettem, a férj nevére írták. Küldözgettem a magam ostoba ultimátumait, s mártóztam hol forróban, hol hidegben. Ez elől a kétségbeejtő állapot elől menekültem el Szolnokra.

Jött tehát a levél, s én megpróbáltam úgy élni, mintha mi sem történt volna. Ám egyszer csak üzenet jött az MTI géptávíróján, hogy Kádár Jánosné, a cég személyzeti osztályvezetője kihallgatásra vár. Tudomásul kellett venni, hogy a nagy menekülés kudarcba fulladt.

Kádárnéról annyit szeretnék elöljáróban elmondani, hogy az MTI-ben minden korábbi személyzeti vezetőhöz képest ő volt a legkülönb. Volt az aranyfogú Kálmán elvtárs, akiről kiderült, hogy a cég lányszállásán rendszeres látogatást tett, és természetbeni szolgáltatásokat várt a lányoktól, ezért végül is elbocsátották. Aztán volt egy arcnélküli sánta ember, akitől mindenki úgy félt, mint a tűztől. Kádárné akkor egy új stílust képviselt, hiszen férje a börtönből szabadulván előbb angyalföldi párttitkár volt, majd budapesti első titkárrá lépett elő. Kádárné népszerű akart lenni. Velünk, a mezőgazdasági rovat tagjaival is gyakorta együtt ebédelt. Boldogan közölte, hogy Kállai Gyulát, mozgalmi nevén: Gyufát kultuszminiszter-helyettessé nevezték ki, és most a művészekkel kínlódik. Egy alkalommal jött a hír, hogy világrekorder agancsú szarvasbikát ejtettek a gemenci erdőben. A szerencsés vadász pedig Tömpe István, erdészeti főigazgató volt. Én kajánul megjegyeztem, hogy a világrekorder bikát alighanem cukorspárgával vezették fel az erdészek. Kádárné erősen bepipult: „Jegyezze meg, hogy Tömpe István a spanyol szabadságharcban tanult meg lőni!”

Ezzel együtt egy véletlen folytán elindulhattam volna a kitűnő káderség útján. Együtt voltam ugyanis katona, és a keszthelyi hadosztály-újság munkatársa véletlenül Kácsor Lacival, aki szintén MTI-s munkatárs volt, korábban újságíró, s itt tanult meg fotografálni, hogy ne váljunk meg egymástól. Eleinte fogalma sem volt, mit kell csinálnia a géppel, s amikor a hadosztály politikai tisztje megkérdezte, miért oly sötét a két rohamsisakos tökfej, közölte, hogy azért, mert a felvétel éjszaka, torkolattűznél készült. Aztán rájött, hogy a gépen van blende is, s mire leszerelt, már a fotórovatban helyezkedett el. Gyermekkori barátja volt Burján Sanyi, aki ez időben éppen az MTI párttitkára volt. Mivel egy alkalommal együtt szilvesztereztünk, patrónusom akadt (később még erről mesélek), belőlem is kádert akartak faragni.

Ennek első lépése az lett volna, hogy beléptessenek a pártba. Ehhez a lépéshez azonban semmi kedvem nem volt. Mivel Palócciában nőttem fel, úgy gondoltam, meg lehet ezt oldani minden tiltakozás nélkül. Mindenütt azt olvastam, ha valaki elhagyja a párttagsági könyvét, méltatlan arra, hogy az élcsapat tagja maradjon. Jól átgondolt módon elhagytam tehát a belépési nyilatkozatot. Sebaj, adtak egy másikat. Természetesen azt is elhagytam. A nagy jóindulat jegyében, kaptam egy harmadikat. Kis gondolkozás után azt is elhagytam.

Ekkor magához szólított Kádár Jánosné, és elég tapintatlan módon szóvá tette a feledékenységemet: „Mondja, miért csinálja ezt, amikor önnel terveink lennének. Tehetséges embernek tartjuk, szép karriert futhatna be.”

A kínok kínját álltam ki, hiszen Nagy Imre első politikai előretörése után éppen a Rákosi-restauráció idejét éltük. Jobbat nem tudván úgy gondoltam, megmondom a „majdnem igazat”.

— Nézze, én sok mindennel egyetértek, s amivel egyetértek,

megpróbálom becsülettel szolgálni. Ám azt hiszem, maguknak többet érhet egy becsületes pártonkívüli, mint egy rossz párttag.

Legnagyobb örömömre ez a beszélgetés akkor következmények nélkül maradt. Dolgozhattam tovább, mintha mi sem történt volna. Tudomásul vettem, hogy vége a beígért karriernek.

Sok szorongás közepette utaztam Szolnokról Budapestre, hogy a személyzeti osztályon megjelenjek. Féltem attól, hogy Ida talán beváltotta ígéretét, s most fejemre olvassák a következményeket. Ehelyett azonban barátságos beszélgetésre került sor. Kiderült, hogy az én nagy szerelmem ugyan éjszakai órán kinyitotta a gázt, de a férjnek sikerült megakadályozni az öngyilkosságot. Kádárné – beosztottjaival együtt – szívesen foglalkozott a magánélet problémáival, s most arról érdeklődött, hogy végül elfogadnám-e az asszonyt és a gyereket. Amikor igent mondtam, bekapcsolódott a beszélgetésbe nem csak Ida, hanem a férje is. Megállapodtunk abban, hogy véglegesen Szolnokon maradok, ahol előbb-utóbb lakást szereznek. Ida és a gyerek pedig hamarosan csatlakozik hozzám.

Néhány nap múlva az asszony és a gyerek meg is érkezett két bőrönddel és egy bérelt gyermekkocsival. Kerekeséktől kibéreltük a disznóólat, ott helyeztük el a petrofort, egy gázolajjal működő melegítőt, hogy a bébiételt ne hidegen adjuk. Éjszakánként, zimankós napokon mentem melegíteni a bébiételt. Mindennel együtt boldog voltam, hogy ily bonyolult előzmények után is, de együtt vagyok a szeretett nővel és van családom. Mivel jól kerestem, majdnem minden nap a Kis Tiszában ebédeltünk. Ida főzeléket rendelt, hogy legyen teje, én meg pörköltet, nokedlival. Aztán ő megette az én pörköltemet, én pedig a főzelékeket, de tejem nem lett.

Így hárman, a gyerekkocsiban a baba, mögötte mi ketten, lassacskán ismert figurái lettünk Szolnok városának. Szüleim is

meglátogattak, és anyám a kisfiúnak hozott egy eléggé elhasználódott gyermekcipőt, mivel az időben hiánycikk volt. Én azért rákérdeztem: azt hiszi-e, hogy ennyire nyomorultak vagyunk, mire édesanyám szomorúan közölte: „Kisfiam, ez a te cipőd volt valaha..." Mindjárt írtam belőle egy kicsiny tárcanovellát, amelyet Péteri barátom haladéktalanul közölt. Másnap, amikor elindultunk hazulról, tucatnyi ember állított meg, és gratulált az íráshoz. Állítom, hogy újságírónak lenni csak vidéken érdemes.

Úgy tűnt tehát, hogy kiegyenesedett az életem.

5

Érdemes azért még egy kicsit visszapillantani.

Az időben a jeles női vezetők közül is kialakult személyi kultuszocska. Ennek jól felismerhető jele volt, ha egy-egy derék káderasszony elnyerte AZ ELVTÁRSNŐ rangot. Mert elvtársnő sok volt, de AZ ELVTÁRSNŐ (így, csupa nagy betűvel) félreérthetetlenül az adott különleges tisztelet övezte hölgyre utalt.

A Magyar Távirati Irodánál az első Nagy Imre korszak hervadó szakaszában, 1954–55 táján nem Kádárné volt AZ ELVTÁRSNŐ, hanem Kenyeres Júlia.

Ezt a sasorrú, két műfogsorát csattogtató kellemetlen öregasszonyt a cégnél csak Winettou-nak emlegették. Egyszer elő is fordult egy kínos jelenet. Bud Jancsi, a sofőrje, aki alighanem a Bethlen-kormány azonos nevű, rendkívül tehetséges pénzügyminiszterének lehetett a fia (Bud apukának történelmi érdemei voltak az első világháború és Trianon utáni sikeres konszolidációban). Szóval a Bud-gyerek, aki örült annak, hogy sofőr lehetett, egy alkalommal felszedte az egyik tudósító kollégát, aki tömegközlekedés híján gyalog baktatott fel a Nap-hegyre. Az újságíró kényelmesen elhelyezkedvén az anyósülésen, kedélyesen megkérdezte: –

Hát Winettou hol van, őt hol hagytad? Szegény Bud Jancsi pedig majdnem nekirontott az útszéli fának, mert Kenyeres elvtársnő ott üldögélt a hátsó ülésen. Szerencsére fogalma sem volt arról, hogy róla van szó.

Kenyeres Júliát elnézegetve nehéz volt elhinni, hogy hajdanán, még a Tanácsköztársaság idején ő volt az uralkodó értelmiségi elvtársi csoportosulás ifjú tündére, testvére egyébként a nagyra pumpált Komjáth Aladár költőnek és a valóban tehetséges Karah Mór akadémikusnak.

Júlia asszony állítólag tagja volt Rákosi legszűkebb baráti társaságának, s nehezen várta, hogy Barcs Sándort kilökjék a vezérigazgatói székből, s ő ülhessen a helyére. A vezérigazgató-helyettesi rang már derogált neki, és ambícióinak gyakorta a szélesebb nyilvánosság előtt is hangot adott.

Egy alkalommal engem a vidéki tapasztalataimról kérdezgetett, s amilyen naiv voltam világéletemben, kezdtem mondani az ellátási gondokat, no meg azt is, milyen gyatrán működgetnek a termelőszövetkezetek. Rovatom tagjai gyorsan bekapcsolódtak a beszélgetésbe, nem hagytak szóhoz jutni, utána pedig lehülyéztek, ahogy illik.

Nos, évek múltán akkor már az enyhülés jegyében spanyolországi turistaútról jöttünk hazafele. Valahol Dél-Jugoszláviában pestis-gyanús betegeket észleltek, és a magyar határon, Letenyén elrendelték a karantént. Este érkeztünk meg, és az ügyeletes tanár úr egy üveg spanyol konyak ellenében, lakosztályként egy tantermet utalt ki nekünk és a velünk utazó baráti házaspárnak. Amikor kiderült, hogy a középiskola, ahova betereltek bennünket, Kenyeres Júlia nevét viseli, a protekció további megerősítése érdekében megemlítettem, hogy volt alkalmam személyesen ismerhetni a hölgyet.

Másnap reggel az iskola igazgatója magához kéretett, udvariasan hellyel és kávéval kínált, és megkérdezte: mit tudnék mondani az iskola névadójáról?

Mivel közöltem, hogy csak a legrosszabbakat, a suta beszélgetésnek nagyon hamar vége szakadt.

Akkor tehát AZ ELVTÁRSNŐ rangért Kenyeres Júliával semmiképp sem versenyezhetett Kádárné, akinek férje nemrég jött ki a börtönből, és örülhetett, hogy nem csak visszafogadták a pártba, de első titkár lehetett Angyalföldön. Igaz, nem sokkal később már Pest megyében nyerte el ugyanezt a rangot, de az országos pártirányítás magasb' köreinek közelébe sem engedték. Ahogy egyre inkább meggyengültek Nagy Imre pozíciói, majd végleg kiszorították a politikából (legalábbis ezt hitték), ez Kádár számára sem jelenthetett kedvező fordulatot.

Az asszony igyekezett népszerű lenni és ez kétségtelenül sikerült is neki. A személyzeti osztály kezdte elveszíteni azt a félelmetes jellegét, amelyet az elődök itt is, mint szinte mindenütt az országban, titokzatosságukkal és szeszélyességükkel megteremtettek. Kádárné két beosztottjával, Hazainéval és Egrinével a gondoskodó személyzetisek stílusát valósították meg, aminek egyik jele az volt, hogy imádtak a szerelmi ügyekkel foglalkozni, és az ifjú munkatársak között kialakuló bimbózó kapcsolatokat ápolgatni.

A személyzeti munka lényegét illetően próbált Kádárné változásokat behozni. Nála például a párthűség mellett szerepet kapott a szakmai tudás, a felkészültség, sőt, a tehetség is.

Kialakított egy módszert. Ha új káder tűnt fel a láthatáron, azt három hétre a próbaidő terhére a belpolitikai szerkesztőség gondozásába adta. Az illető egy hetet töltött a politikai és kulturális, egy hetet az ipari és kereskedelmi, és egy hetet a mezőgazdasági rovatban. Mindhárom helyen volt egy kijelölt munkatárs, aki az új fiúval vagy leánnyal foglalkozott. A mezőgazdasági rovatban ezt a feladatot én kaptam.

Arra, hogy milyen rafinált személyzetis volt Kádárné: egy alkalommal az ebédnél közölte, hogy az egyik próbálkozót elutasította. – Gondolom, egyetért vele – mondta –, hiszen magának is ez volt a véleménye.

Megmondom őszintén, én már mint fiatalember sem vettem magamnak a bátorságot, hogy valakiről egy hét tapasztalatai alapján ítéletet mondjak. Riadtan tiltakoztam tehát: – Ne haragudjon, én egy rossz szót sem mondtam róla.

Kádárné elnevette magát: – De jót se! Mert ha valakit alkalmasnak talált, nem szokott fukarkodni a dicsérettel.

Egyszer egy egészen különleges újoncunk támadt: Takács Gábor, aki korábban agitációs és propaganda titkár volt a Veszprém megyei pártbizottságon, utána pedig valami magasb' pártiskolát végzett.

Sajnáltam szegényt, mert úgy gondoltam, valami miatt lebukott. Hiszen megyei agit-prop. titkárnak lenni nem akármilyen rang volt az időben. Konkrétan Veszprém megyéből is volt egy korábbi élményem. Amikor szempontokat vittünk Pestről az ottani dörzsölt csapatnak, bármit is javasoltunk, mindenre csak azt válaszolták, hogy Slamovics elvtárs másképp akarja. És ha Slamovics elvtárs másképp akarta, akkor annak másképp kellett lennie. Ez a Slamovics ugyanis szintén Veszprém megyei agit-prop. titkár volt egy korábbi időpontban. (Lám, micsoda neveket hurcol az ember egy életen át.)

Takács Gábor egyébként nagyjából velemkorú, igen jámbor, jóindulatú fiatalembernek mutatkozott. Mindjárt bizalmamba fogadtam, s nem titkoltam el szokott munkamódszeremet sem. Ezek szerint, ha nem volt tudósítandó esemény, hetente kétszer mentem anyagért, hétfőn és csütörtökön délelőtt. Aztán addig nem nyugodtam, amíg hat hírt össze nem gyűjtöttem. Minden napra kettőt, ez volt az illendő. Bemenvén az MTI-be, a hat hírt gyorsan lediktáltam, kettőt leadtam, négyet be a fiókba. Aztán kedden, szerdán, valamint pénteken és szombaton (mert még akkor hírét sem hallottuk a szabad szombatnak), elég volt leadni újabb két-két hírt, s mehetett az ember tovább, isten hírével.

Ahogy telt-múlt a hét, két dolog lett gyanús. Az egyik, hogy Gábornak, aki nőtlen fiatalember volt, kellett is a szabadidő, mert lakásokat nézegetett. Több felajánlott lakás közül választhatta ki magának, meg a vele költöző anyukájának a megfelelőt. Én ugyanebben az időben másodmagammal albérletben laktam (bejárat a fürdőszobán át), és mint igen másodosztályú pártonkívüli, nem is álmodhattam arról, hogy legényemberként valaha is felvesznek akárcsak a lakásra várók listájára.

A másik gyanús elem az volt, hogy soron kívül előkészítettek nekünk egy vidéki utat, s közölték, hogy nem csak ketten megyünk Gáborral, de a személyzeti osztályról Egriné is csatlakozik hozzánk. Egriné enyhén molett, jó kedélyű fiatalasszony volt, aki láthatóan örvendett, hogy kimozdulhat a hivatali szobából. Hozzám is kedves volt, Takács Gábort pedig valósággal dédelgette.

Az utunk kellemesen telt, leszámítva, hogy fel kellett mászni az egri minaretbe. Heves megye mezőgazdaságából nem sokat láttunk, ám végül alkonyattájt megtaláltunk egy mátraaljai szeszfőzdét. Szépen ragyogtak a rézüstök, rézcsövek, s jóízű volt a pálinka is. Kicsit ott felejtkeztünk.

Egyszer csak Egriné, akinek ízlett a körtepálinka, rémüldözni kezdett, hogy neki, mint jó háziasszonynak már rég otthon kellene lenni, mert Kádárék mennek hozzájuk vendégségbe. Fejébe vette, hogy kevésbé fog kikapni akkor, ha mi is hazakísérjük. Bárhogy tiltakoztam, nem volt pardon, menni kellett.

Hát, ami azt illeti, nem dicsértek meg bennünket. Egriné taktikája mégis bevált, mert a férj ugyan morcosan nézett fel a sakktábla

mellől, de nem dramatizálta a helyzetet. Kádárné pedig jól szórakozott a vidámságunkon.

Ekkor volt az első kézfogásom Kádár Jánossal. Közben oda is sandítottam: valóban kihegyezték-e az ujjait, milyen állapotban vannak a körmei, de semmi rendellenességet nem tapasztaltam.

Kádár egyébként kifejezetten kedvesnek bizonyult. A sakkparti végén belement egy traccsolásba, majd felajánlotta, hogy a kocsija hazavisz bennünket. Én megköszöntem a lehetőséget, de mondtam, hogy jobb lesz, ha gyalog bandukolok haza, és elköszöntem.

Másnapra kiderült, hogy Takács Gábor a Pártközpont sajtóosztályára nyert beosztást. Meg kell mondani, nem örültem neki, amikor meghallottam. Ha ez kifecsegi a munkamódszeremet, szedhetem a sátorfámat. Ő azonban megköszönte a kedvességemet, és erősen megígérte, hogy mindaz, a mit tőlem tanult, az köztünk marad.

Rendes fiú volt ez a Gábor, tudtommal nem is csinált nagy karriert. Később, amikor találkoztunk, az ismeretterjesztő társaság titkára volt, majd elveszett a szemem elől.

Mindenesetre a továbbiakban sokkalta óvatosabban csináltam a felkészítést.

6

Kisgyerekkorom óta érdekelt a politika. Semmi meglepő nincs ebben, hiszen majdhogynem csecsemőkorunktól plántálták belénk az ideológiát. Első elemistaként már mutattuk: „Ekkora volt Magyarország, / most meg ilyen picike / rossz emberek elrabolták, / jaj, istenem, de nagy kár!".

Azt meg önállóan szavaltam, hogy: „Bácska, Bánát áldott földjeit / komitácsik szántják és vetik." Egy másik versben ez így variálódott: „Magyar földön szánt-vet a vad komitácsi".

Az egyik kis dal szinte megoldhatatlan feladatot jelentett számunkra, miszerint: „Horthy lova megérdemli a zabot, / kétszer járta körül Magyarországot, / ha még egyszer körüljárhatta vóna, / most a magyar ily szomorú nem volna." Gyerekfejjel azon töprengtem, hogy az a ló tulajdonképp csak akkor érdemelné meg a zabot, ha a harmadik kunkort is megteszi.

A faluban, ahol felnövekedtem, nem volt villany. Nekünk, az állomásfőnökéknek volt először telepes rádiónk. A telep, amelybe a banándugókat kellett dugdosni, akkora volt, mint egy jól megtermett ikersejt tégla. Influenzás voltam, és az orvos Ultraseptylt rendelt, de a frissen szerzett gyógyszernek még nem tudta az adagolását. Jókora mérgezés lett belőle, vörös foltok jelentek meg a nyakamon és a mellemen. A nagy eseményre való tekintettel – ez esetben nem a betegségemről van szó –, anyám kiszereltette a konyhába a rádiót, s egy foszlott nyugágyban kábultan heverve hallgattam én is Gömbös Gyula temetését. „Hat csótáros fekete ló húzza az ágyútalpra szerelt koporsót." Gyerekfejjel éltem át Erdély visszacsatolását, s aztán egy alkalommal szigorú titoktartás közepette gurult át lassan a kis palóc vasútállomás előtt egy furcsa katonavonat, amelyen a „rongyos gárda" szakállas egyetemistái mentek, hogy részt vegyenek Kárpátalja visszafoglalásában.

Jött a háború, a front, egyszóval a politikára, ha akartuk, ha nem, szinte minden nap oda kellett figyelni. Nem voltam tehát apolitikus lény, de érthető módon a már leírt bolondos nagy szerelem őszintén szólva elvonta a figyelmemet az ország dolgairól. Készületlenül, vagy majdnem készületlenül értek az 1956-os események.

Azért ez nem teljesen így igaz. Még Pesten dolgoztam, amikor valamikor kora tavasszal egyik kollégám, Horváth Béla Jenő arra biztatott, hogy kísérjem el az újságíró-szövetség klubjába, mert egy nagyon érdekes emberrel van ott találkozója.

Az illető Fazekas György volt, később Nagy Imre romániai útitársa, s még később, éveken át barátom. Már azért is érdemes volt elmenni, mert a szomszéd asztalnál Sarkadi Imre iszogatott a Korolovszky házaspárral, s nagy attrakcióként mindig fogás nélkül, csak szájjal emelte fel a talpas cseresznyepálinkás poharat. Ügyesen bedöntötte magába, de egy-egy csepp pálinka mindig megült a hosszú orra hegyén.

Fazekas Gyuri sokkal érdekesebb ember volt, mintsem előre gondolhattam volna. Az est fénypontja az volt, hogy egyszer csak betoppant a klubba Illés Béla, a Kárpáti rapszódia szerzője, aki kopasz őrnagyként hosszú sorozatban írta meg a szovjet hadsereg dicsőséges budapesti harcait. Az ő nevéhez fűződött az a csínytevés is: kitalálta Guszev kapitányt, aki 1849-ben a cári seregből a magyar szabadságharc mellé állt. Nos, Guszev kapitányról utcát neveztek el a belvárosban, s csak később derült ki, hogy Guszev nincsen is.

Fazekas Gyurit, a kedves miskolci zsidó dzsentrit, munkaszolgálatosnak vitték ki a második világháborúban az orosz frontra. Sikerült megszöknie, s ő is szovjet egyenruhában jött haza az Új Szó munkatársaként, ahol kollégák voltak Illés Bélával. Kicsit előreszaladva még érdemes elmondani, hogy sok-sok évvel később, amikor Brezsnyev már mint vadonatúj főtitkár, először látogatást tett Magyarországon, kerestette Fazekas Gyurit, mert találkozni akart vele. Gyuri bá', amikor felhívták az illetékes helyről, csak ennyit mondott: „Van egy tanácsom, ne találjanak meg."

Illés Béla akkor a klubban odajött az asztalunkhoz, és ölelésre tárta a karját. Fazekas azonban nem moccant, ülve maradt, még a kezét se nyújtotta.

— Mi van Gyuri, haragszol valamiért? – kérdezte Illés, még mindig kedélyesen.

A kérdésre kérdés volt a válasz:

— Mi van Béla, most megismersz?

— Hát, miért ne ismernélek meg?

— Azért, mert fél évvel ezelőtt a Váci utcában, a mikor messziről megláttál, lecövekeltél egy női bugyis kirakat előtt, nehogy szóba kelljen velem állni.

— Te folyton csak tréfálkozol...

— Egyáltalán nem vagyok tréfás kedvemben, de úgy látszik, már ti is érzitek a büdöst.

Illés Béla leforrázottan takarodott el, Fazekas Gyuri pedig a szokott kedélyességével beszélgetett tovább.

Talán, ha Pesten maradok, többet tudok az előkészületekről, de ezt az epizódot akkor inkább valami belső kommunista csetepatéként könyveltem el.

Ha már itt tartunk, még egy előzményt elmondok a saját életemből. 1953-ban még sorkatona voltam, s mint fiatal író, egy hadosztály-újságnál dolgoztam. Emellett a Néphadseregnek is, a katonák központi napilapjának tárcákat és tudósításokat küldtem.

Amikor berobbant a Nagy Imre-beszéd, jött a géptávírón egy felhívás, hogy adjak visszhangot. Először parasztgyerekekkel beszélgettem, akik bátran elmondták a véleményüket a padlássöprésről, az erőszakos szövetkezetesítésről. Valószínűleg lebénulhatott a tudósítóhálózat, mert szinte percek múlva újabb visszhangot kértek, s aztán még újra egyet. Amikor a harmadik tudósítást vittem, a hadosztály géptávírós sátorába, megjelent az egyik defenzív tiszt, és gúnyosan megjegyezte: „Maga csak ne legyen ilyen szorgalmas, mert még megbánhatja!"

7

Szolnoki albérletünkben megfelelő bérért használhattuk a beüvegezett közös verandát is, ahová Kerekesék még az öreg, re-

csegős világvevő rádiójukat is kitették. A rosszéletű, aranyfogú menyecske ide, a verandaasztalra mindig letett egy üveg saját főzésű pálinkát. Nem tudom, miből főzhette, alighanem krumpliból, mert olyan savanyú és büdös volt, hogy szinte ihatatlan. Ám, ha megpróbáltam üzletből hozni italt, megsértődött, s akkora üvöltözésbe kezdett, hogy nem mertük megkockáztatni az árulást.

Eleinte csak Péteri Pista járogatott el hozzánk, és segített pusztítani a szörnyű italt, de aztán visszatért Gerencsér Miklós is a szabadságáról, s néha ő is előfordult nálunk. Miklós – amennyire emlékszem – azért volt két-három hónapot távol, mert színdarabján dolgozott. A Kerekeskút-at be is mutatta a szolnoki Szigligeti Színház. A kéttagú MTI-szerkesztőségben ő volt a főnök, de meg kell mondani, hogy igaz barátsággal és udvariassággal bánt mindig velem.

Igaz, annak idején a személyzetisek kérték, hogy mint fiatal író próbáljak kádereket szerezni a cég számára.

Már korábban javaslatomra vették fel az öreg Tóth Pistát is (azért vagyok zavarban, mert ebben a történetben később annyi Tóth lesz, hogy csak a jóisten igazodna ki közülük.) Nos, ez a Tóth, akiről most szó van, kazánkovács volt, s nem tehetségtelen amatőr író. Elbeszéléseiből leginkább arra emlékszem, hogy a háború előtt fel akarta keresni Herczeg Ferencet hűvösvölgyi villájában, de az írófejedelem csavargónak nézte, s ráuszította a kutyáját. Nos, az öreg Tóth végül szolnoki tudósítóvá lett, s az egyik békekölcsönjegyzés alkalmából engem küldtek mellé társnak, hogy a magyar nép lelkes hangulatáról elegendő információt szerezzünk. Egyre csak azt mondogatta, tud egy egyénileg gazdálkodó parasztot, aki rizst termel és éppen ezekben a napokban kap hatvanötezer forintot. Motorkerékpáron száguldoztunk a megyében, s az én idős barátom furcsán nézett ki térden alul érő viharkabátjában és sildjével hátrafelé fordított sipkájában. Látnoknak kellett volna lennie annak, aki megmondja, hogy újságíró. Háromszor is visszatértünk a rizstermelőhöz, míg végre sikerült elcsípni. A tudósító Tóth közölte vele, hogy országos híre-neve lesz, ha illő összeget jegyez, ám az öreg paraszt erre nem tartott igényt, és egy vasat sem akart adni. Azt mondta, becsülettel megdolgozott ő ezért a pénzért. Végül, hosszú rábeszélés után száz forintot felajánlott, de ezzel nem mentünk semmire, így leforrázottan elmotoroztunk.

Gerencsér Miklóst szintén a fiatal írók munkaközösségében ismertem meg. Sötétszürke posztó egyenruhában jött, mivel éppen oktató volt egy iparitanuló-iskolában. Kétségtelenül tehetséges volt, így boldogan hívtam fel rá a személyzetisek figyelmét. Nekem egyébként nagy csusszanás volt, hogy korábban úgynevezett tájszerkesztő voltam a cégnél, s megyék tartoztak hozzám, most pedig beosztott munkatárs egy vidéki városban, de Miklós jóvoltából nem volt drámai ez a helyzet.

Talán nem is szép tőlem, hogy egy el sem követett botlását most kibeszélem. Akkor történt ez, amikor Rákosi a végső, utóvéd harcait vívta. Valahol megjelent egy olyan írás, hogy népünk szeretett vezérét „tardostiborok és dérytiborok" bántalmazzák. Mi közös irodai szobánkban együttesen szidtuk Rákosit, mondván, ideje lenne már, hogy eltűnjön a fenébe. Ekkor telefonáltak, hogy Miklóst kéreti Gál Gyula, a Szolnok megyei Hírlap főszerkesztője. Néhány perc múlva visszatért, s körülbelül ezt mondta:

— Jóska, most csodálkozni fogsz. Gál arra kért, hogy írjak egy cikket a Rákosit ért durva támadásokról. Elvállaltam, mert egészen más, ha mi egymás közt elmondjuk a véleményünket és más az is, ha romboló szándékkal támadják.

Szerencsére a cikk már nem jelenhetett meg, mert Mátyásunk talpára közben útilaput kötöttek. Én az irodaház lépcsőjén értesültem a jó hírről, és örömömben akkorát ugrottam, hogy több lép-

csőfokot gurultam lefelé. Az állam alul felrepedt, s amikor borotválkozás közben néha kivérzik a régi seb, még mindig megemlegetem hajdánvolt szerető édesapánkat. Persze, amikor kiderült, hogy Gerő Ernő lett az utód, túlzottnak tűnt a nagy ugrabugrálás.

8

Szolnok látszólag csendben volt. Tulajdonképpen két rendezvényen hangzottak el keményebb bíráló szavak. A TIT létrehozott egy értelmiségi klubot, amelyen vitadélutánokat tartottak.

Egy alkalommal Losonczi Géza előadását jelentették be, aki ekkor már a Magyar Nemzet szerkesztőbizottsági tagja volt. Losonczi azonban nem sokat beszélt. Közölte, hogy ő inkább informálódni szeretne. Számomra döbbenetes volt az a bátorság, amelyet a jelenlévők tanúsítottak. Klubolás közben érkezett meg Mesterházy Lajos egy rádiós újságíróval. Mesterházi az időben gyakorta felbukkant Szolnokon, mert a martfűi Tisza cipőgyárról készült szociográfiát írni. Szolnokon Kisfaludi könyvtárigazgatóval és Kaposvári Gyula múzeumigazgatóval tartotta leginkább a kapcsolatot. Tőlük elsőkézből tudom, hogy Mesterházi nagyon benne akart lenni a változásokat szorgalmazók táborában. Boldogan dicsekedett azzal, hogy az egyik pesti összejövetelen Nagy Imrével és Rajk Lászlónéval ült egy asztalnál. Itt a szolnoki tanácskozáson is szót kért, és ő volt a legbátrabb. Megkérdezte például, hogy miféle szocializmus van mifelénk, amikor a martfűi gyárban a művezetők nem csak magukénak érzik az asszonyokat, de – ha úgy tartja kedvük – a selejtgyártókkal szemben a testi fenyítéstől sem riadnak vissza.

Sajnos, a dátumokkal mindig haragban voltam, nem tudnám megmondani, mikor történt ez az esemény, ahhoz pedig lusta vagyok, hogy a könyvtárakat bújjam. Pedig egyszerű lenne kikeresni, hiszen a Magyar Nemzet harmadik oldalán a két lapszéli hasábot töltötte be az értelmiségi találkozókról készült tudósításom.

Az egyik klub-összejövetel vendége Szőke Mátyás, a Földművelésügyi Minisztérium gépesítési ügyeket felügyelő miniszterhelyettese volt. Én személyesen is ismertem, mert korábban éveken át a gépállomások és állami gazdaságok viselt dolgairól tudósítottam.

Még katonaságom előtt ezerkilencszázötvenben, ötvenegyben a Gépállomás című lapot is én írtam teli.

Talán nem lesz érdektelen, ha elmondom egy élményemet. Annak idején a szovjet példa alapján azt akarták, hogy a magyar lányok és asszonyok is kövessék Pása Angelina, a Szocialista Munka Hőse Érdemrenddel kitüntetett szovjet traktorosasszony példáját. Csöppet sem zavarta az elvtársakat, hogy a Szovjetunióban a második világháború idején, amikor a férfiak a háborúban voltak, ültették traktorokra a nőket. Nem asszonynak való, nehéz és koszos mesterség a traktorosság.

Nos, egy alkalommal közölték velem, hogy megrendezik a női traktorosok első tanácskozását. El is mentem, ahogyan illik, és a Földművelési Minisztérium nagy tanácstermében én voltam az egyetlen újságíró. Fent, az elnökségben is csak igen másodosztályú minisztériumi tisztviselők ültek.

Egyszer csak kicsapódott a lengőajtó, és belépett rajta Rákosi Mátyás, maga személyesen, Hegedűs András társaságában. Akkora tapsorkán tört ki, ami még az időben is rendkívülinek számított. Én kirohantam telefonálni, s az MTI-ből segítséget kérni. Hamarosan meg is érkezett Kőrössy Jani bácsi, az elnyűhetetlen volt parlamenti gyorsíró, kinek múltjára jellemző, hogy egy alkalommal a jeles urak közé keveredve, még Hitlerrel is kezet fogott.

Rákosi már rég fent trónolt az emelvényen, s én is visszaérkeztem a segélykérésből, amikor újra megmoccant a bejárati

üvegajtó, és előregörnyedve, lábujjhegyen beosont Erdei Ferenc földművelési miniszter. Aztán az elnöki asztal szélénél valahogy neki is helyet szorítottak.

Rákosi meghallgatott három felszólalást, majd felállt, s elmondta beszédét, miszerint a világ szeme a magyar női traktorosokon van, s tőlük függ az ország sorsa. Jani bácsi szorgosan papírra rakta az egész beszédet, s amikor a jeles vendég távozott, oldalba bökött, kérdezzem meg, mit, mennyit lehet hozni az elhangzottakból.

Megszeppentem indultam a távozók után, s a folyosón odafurakodtam Rákosi mellé.

— Rákosi elvtárs, mit hozhatunk a beszédből?

A bölcs vezér dühödten pillantott rám, hogy meg mertem szólítani.

— Kérdezze meg a Hegedűst!

Hegedűs természetesen ott ment közvetlenül mellette. Én ijedten elhebegtem:

— Hegedűs elvtárs, mit hozhatunk a Rákosi elvtárs beszédéből?

— Semmit! – volt a kurta-furcsa válasz. – Csupán annyit, hogy megjelent és felszólalt.

Először nem nagyon értettem, miért ne mondhatta volna meg ezt maga Rákosi, de aztán be kellett látnom, hogy tanulni kell még a protokollt. Ám, így is büszkén mondhatom el, hogy beszéltem Rákosi elvtárssal.

Erről a tanácskozásról egyébként tudósításom alapján egy teljes kolumna jelent meg a Szabad Nép-ben, mert ők is jóvá akarták tenni botlásukat.

Ha már egy kicsit elkanyarodtam, azt is elmondom, hogy később, a hatvanas évek közepén, amikor házi szerzője voltam a Magvető Könyvkiadónak, nagyon szerettem volna egy igaz,

őszinte regényt írni a traktoroslányokról. Megmutatni, hogyan aljzották fel őket, hogyan tették tönkre, és aztán hogyan dobták el, tagadták meg a hajdani sztárokat szinte egyik napról a másikra. Kardos György, a világbátor kiadó azonban egy mozdulattal söpörte le a témát.

Régről tudtam tehát, hogy Szőke Mátyás annak az időszaknak a legbutább miniszterhelyettese. Ezt a posztot pedig nem volt könynyű elérni. Amikor a jelenlévő agronómusok, s más mezőgazdasági szakemberek beszélni kezdtek a valóságos gondokról, problémákról, Szőke Mátyás megpróbálta emelt hangon a szokott tekintélyelv alapján elhallgattatni őket. Ám a jelenlevők a szó szoros értelmében kiröhögték.

Ráadásul a kijáratnál, mint régi ismerősnek, Szőke nekem próbált panaszkodni, s kérdezgette, mi a véleményem a történtekről. Kínos pillanatok voltak, de mondtam, hogy nekem sietni kell, hogy leadjam a tudósítást.

Nem hiányoztak tehát jelek, de azért Szolnokon erősnek, szilárdnak, megingathatatlannak tűnt a hatalom.

9

Volt még egy élményem, amelyről kár lenne hallgatni. Azt hiszem, hogy október 22-én délután a szolnoki utcán találkoztam Sándor tisztelendő úrral. Mezőkövesden, ahol gimnáziumba jártam, több éven át ő volt a hittanárunk, és egyben az internátus, a bennlakó diákok kollégiumának vezetője is. Nem voltam igazán jó tanuló, mégis a kisebbek, az alsósok tanulószobájába és a hatalmas díszteremből átalakított hálószobába tettek prefektusnak. Az ok az volt, hogy eléggé goromba fráter lehettem, és hogy mennél kisebb hatást gyakoroljak az osztálytársaimra. Öt évvel idősebb bátyám hatására ugyanis két fontos tényező befolyásolta vi-

lágnézetemet. Egyrészt faltam Voltaire, Rousseau, Diderot műveit, másrészt a népi írók főleg szociográfiai könyveit. Már a háború utolsó éveiben harcos ateista voltam, és pontosan tudtam, mi a különbség a népi és a nemzeti között. Bátyám nem csak azzal humorizált, hogy „hétre ma várom a Nemzetinél", hanem szemben, a Nemzeti étteremben „nemzeti marhasültet" is lehetett rendelni.

Sándor tisztelendő úr rövidre vágott, kefehajú frizurát viselt, s aranyfogai legalább úgy villogtak, mint a háztulajdonos Kerekesnének. Rend, fegyelem, kötelességteljesítés, ez volt a programja, amikor az internátus vezetését átvette.

Volt egy olyan jelenet, amit sosem felejtek el. Ez már a háború után történt. Vinkovics tanár úr, aki a történelmet tanította, és másodprefektus volt az internátusban, nagyon szeretett engem, meg is mutatta titkon a Signum Laudis kitüntetését, de emellett elsőként lépett be a kommunista pártba. Azért voltam a kedvence, mert történelemórákon folyton karikatúrákat rajzoltam, s ezeket ő még húsz év múltán is mutogatta az öregdiákok találkozóján. Egyszer úgy ítélte meg, hogy szemtelenebb vagyok a kelleténél, és beírt az ellenőrző könyvembe. Mivel a saját bejegyzését ővele nem lehetett aláíratni, Sándor tisztelendő úr szobájába mentem be, hogy megtörténjék ez a hivatalos aktus. Éppen hogy tárgyalni kezdtünk, amikor bejött egy alsós kisdiák, kinek ellenőrzőjébe szintén egy rosszalló bejegyzés került. Ekkor a mi prefektusunk levette a szekrény tetejéről a nádpálcát, kezembe adta, és közölte, hogy suhintsak hármat a renitens kisgyerek fenekére. Ezzel kívánta éreztetni, hogy tulajdonképp én, az öreg felsős diák is ezt érdemelném. Az ítéletet – amennyire csak lehet – finoman végrehajtottam, de valóban mind a mai napig emlékszem a megszégyenülésre, amelyik lényegesen nagyobb volt, a botozást elviselő kisfiúénál.

Nos, Sándor tisztelendő úr, amikor találkoztunk a szolnoki utcán, megkérdezte:

— Ugye, be vagytok ijedve ti, kommunisták?

Mondtam, hogy nem vagyok kommunista, nem vagyok párttag, tehát nem is vagyok megijedve. Szinte hitetlenül bámult rám.

— Te nem vagy kommunista? Aki már, mint gyerek ateista voltál?

Úgy éreztem, hogy a hely és az alkalom nem teszi lehetővé egy hosszabb előadás tartását, így elváltunk békességben.

Ez az epizód kicsit elgondolkoztatott. Ha korábban nem jutott volna eszembe, rá kellett volna döbbentsen, milyen szűkös kategóriák között gondolkoznak mifelénk az emberek.

1956. október 23-a úgy kezdődött, mint bármelyik hétköznap. Bementem az MTI megyei szerkesztőségébe, összevakartam azt a két hírt, amelyet naponta illendő volt leadni. Örömmel vettem tudomásul, hogy másnapra tervezik Nagyiványi világvég című írásom közzétételét.

10

Ennek a kis tárcának története van. Péteri Pista barátom szeretett volna ellátogatni a Hortobágy innenső szélén lévő falujába. Ehhez viszont valami ürügy kellett. Ezért vett maga mellé, hogy megkaphassa a szerkesztőség kocsiját, én pedig egy kedves kis dolgozattal kenjem össze a papírt. Pista szülei már Egerben éltek, apja pénz- és levélhordó postás volt, de a nagyiványi múltat erősen ápolták. Egy elszegényedett, nagyon nemesi családból származott ugyanis anyai ágon, és a nagymamát Nagyfejeő Emenenciát állítólag még a gótai almanach is számon tartotta.

Talán nem lesz érdektelen, ha ezt az írásomat ide iktatom, már csak azért sem, mert kiderül belőle, hogy néhányan, amikor erről

még szó sem volt, próbáltunk a természetvédelem érdekében fellépni:

„Nagyiván olyan község, hogy szívesen elvállalnám szülőfalumnak. Sok más egyében kívül azért is, mert itt kezdődik a Hortobágy, méghozzá úgy, hogy az mellbevágó.

Sétál az ember a házak között, oda ér az öreg korcsmához, s ha még hármat lép, kinn van a pusztán.

Balra a temető, kiskápolnával, omló kriptával, elől az ásott csatorna, mintegy választóvonalul, s a hídon túl beláthatatlan rónaság, ahol a kopár földön még ma is el lehet menni a hetven kilométerre lévő Debrecen városáig úgy, hogy a szikes legelőn kívül mást alig ér az ember talpa. Itt állván, különös zamatot kap a dal, amelyet oly szépen énekel a helybeli parasztkórus: „Elneveztek Nagyivánban betyárnak / keresnek hortobágyi zsandárok, / keresnek a Tiszán innen, Dunán túl, / megállj kislány elloplak az anyádtól."

A csárda maga a pusztához képest elég fiatal, mindössze háromszázhuszonhat éves. Kívülről csupán bemaszatolták, bent nyoma sincs már a kármentőnek, ócska konyhaszekrényben állnak a poharak –, de azért mégis érződik, hogy Rózsa Sándor, Sós Pista és a többiek koptatták itt a padlót, faragták a gerendákat.

Az egyik helyen ez van bevésve az időtől megbarnult öreg fába: – „itt nyugszik Ungár Imre földi boldogsága", – hogy milyen történetet rejthet ez a különös felírás, nem tudták megmondani.

A kopár helyiség egyetlen dísze egy furcsa, barna tónusú nőszobor. Rozoga székre kapaszkodva sikerült leemelni a szekrény tetejéről. Égetett agyagból van. Furcsa hosszú orrával, szája sarkában az erőszakolt mosollyal a régi krétai etruszk vagy a húsvét-szigeti kőszobrokkal rokon. Ugyan ki csinálta? A korcsmáros és az iszogató emberek elmondják, hogy Komlósi Jóska tsz-tag, aki elkerülvén a faluból, gazdasági iskolai tanár lett, de a jogtalan üldöztetés elől visszamenekült az ősi közösségbe. Most üres óráiban szobrokat gyárt, verseket farag.

— Csinált egy juhászt is – meséli a korcsmáros – elég jól eltalálta, de mink azért sokat tréfálkoztunk vele miatta, addig-addig, amíg egyszer fenekére nézvén a pohárnak, össze nem törte.

— És nem sajnálták?

— Dehogynem, a kezét mégsem foghattuk meg, ő csinálta, összetörhette, ha úgy tartotta kedve. Lehet, hogy addig macerálják itt az emberek, amíg az asszonyság is hasonló sorsra jut.

Az így halálraítélt szobrot vizsgálgatjuk, amikor az egyik ember, megirigyelvén talán a Komlósi Jóska dicsőségét, megszólal;

— Hát az én nagyapám meg százegy éves.

Tudván, hogy ez a szép kor minden embert bámulatba ejt, egykedvűen tovább sorolja:

— Takács Józsefnek hívják. A fia meg, a János, nyócvanegyéves. Annak a felesége meg hetvenegyéves. Öt ükunokája van már az öregnek.

— Hogy érzi magát?

— Életében háromszor látta orvos. Legutóbb kilencvenkilenc éves korában, amikor tíz perc alatt teljesen megvakult. Most már a családtagokat, főleg a pestieket, ha hazajönnek, úgy tapogatja, mint Izsák Jákóbot. Ha jó kedve van, az olvasót mondja, vagy énekelget, ha mérges, szidja a fiát, a nyolcvanegyéves aggastyánt: „hallod-e Jancsi, milyen gyerek vagy te, nem jössz ide hozzám, pedig már két órája haldokolok".

Beszélgettünk a nagyiványi parasztkórusról is, ami ugyancsak országos ritkaság. – Hetven tagja van, s olyan öt-hat gyermekes anyák éneklik Bach, Brahms, Csajkovszkij műveit, mint Nagyfejeő Jánosné és Nagyfejeő Istvánné, akik férjükkel együtt járnak a próbára.

A ritkaságokról szólván említés kell hogy essen Csukásról is,

amelyet most halálra ítéltek. Hatalmas víztároló épül a nádas zsombékos terület helyén, ahol még mindig megtalálhatók nemcsak a különböző kacsafajták, kék vércse, a vörös és szürke gém, hanem még a fekete gólya is. Az idén megkezdik a földmunkákat. A nagyiványiak azt szeretnék, ha középen kis mesterséges szigetet hagynának, hogy élnének ott háborítatlanul a vadvízország késői leszármazottjai.

Ilyen csapongó kusza volt a beszélgetésünk a több mint háromszázadot megért Görbe korcsmában, ahol még a bor is olyan savanyú, mintha szerelmi bújában mulató betyárlegénynek szánták volna. – Nem formáztam kerek történetbe, mert így jobban visszaadja a nagyiványi világvége kedves hangulatát."

11

Gerencsér Miklós, a főnököm szólt, hogy késő délután valamiféle gyűlés lesz az egyetem épületében, s erről a diákösszejövetelről tudósítsak. Nem morogtam, mert nem rakott rám nagyobb terhet az illendőnél, de semmi kedvem nem volt ahhoz, hogy odamenjek. Szokás szerint értem jött az asszony a gyerekkel, elmentünk ebédelni a Kis Tiszába, aztán haza. Alighanem hat órára lehetett hirdetve a gyűlés, visszatértem tehát, mint illedelmes tudósító.

Szolnokra úgy tudom, a város rangja és hírneve érdekében a Műszaki Egyetem híd- és vasútépítő karát vagy valami ilyesmit helyeztek ki. Nem volt ez igazán jelentős intézmény, és létszámában is csekély. Épülete egyébként ott volt a Tisza-part közelében, majdnem szemben a hírhedtté vált megyei tanács épületével.

Amikor bementem, kissé meghökkentem. Az előcsarnokban ugyanis – pontosan már nem emlékszem rá –, de vagy szép tiszta

szakajtókból, vagy fonott kosarakból kokárdákat osztogattak. Én gyermekkorom óta irtóztam attól, hogy bármi is legyen a kabátom hajtókáján. Az efféle külsőségektől időben elvették a kedvem. Máig is mondogatom, hogy talán majd, ha halálom után felboncolnak, egy picinyke piros-fehér-zöld zsinórt találnak a szívemen. Ez elég, ez a legfontosabb.

Ha jól emlékszem, anekdotáztam is. Elmondtam a hatalmas, aranyozott, gömbölyű piros-kerekbe foglalt Mao-jelvény történetét. Még bevonulásom előtt én tudósítottam az eseményt, amikor nagyvonalúan gépállomást adományoztunk Kínának. Hegedűs András memoárjaiból tudom, hogy ő járt odakint, és ő ígérte meg ezt a gesztust.

A gépállomást Erdei Ferenc adta át Hao De-cin nagykövetnek. A nagykövet köszönőválaszát egy Magyarországon tanuló kis kínai gyerek tolmácsolta. Nem vagyok nyelvész, de megpróbálom olyan szép selypesen leírni, amit akkor hallottunk:

„Mi nadon öjülünk a matyaj népkötytártyatyág tyikereinek, és ejedményeinek, mejt a matya népkötytátyatyág tyikerei és ejedményei etyben a kínai népkötytártyatyág tyikerei és ejedményei is. Mejt a tyotyialista tyáboron belül az egyik otyág tyikejei és ejedményei etyben a mátyik otyág tyikejei és ejedményei is."

És ez így ment tovább, szűnni nem akaróan. Mivel mindig anarchizmusra hajló lény voltam, amikor bevonultam sorkatonának, ezt a pompázatos Mao Ce-tung-jelvényt magammal vittem és közöltem, hogy nullásgéppel, kopaszra nyírottan is viselni akarom. A szocialista táborból kapott nemzetközi kitüntetések kitűzését ugyanis nem tilthatta meg senki. A probléma végül úgy oldódott meg, hogy a század KISZ-titkára egy liter pálinkáért megvette a Mao Ce-tungomat.

Mialatt az előcsarnokban röhögcséltünk, előbb egy fiatalember jött oda, és bemutatkozott, hogy ő Kocsár József tanársegéd, s en-

nek az összejövetelnek a rendezője. Mivel Szolnokon kevés az egyetemi hallgató, meghívták a középiskolákból is az idősebb diákokat. Aztán megjelent egy nagyon csinos, fiatal nő, Gál Zsuzsa, a Magyar Ifjúság tudósítója. Elmondta, hogy a gyűlés előtt felhívta szerkesztőségét, és megdöbbenésünkre beszámolt a fővárosban, az egyetemisták által kezdeményezett tüntetésről. Amiket elmondott, vadonatúj helyzetet teremtett, és már egész más várakozással néztünk a szolnoki összejövetel elé is. Ráadásul Zsuzsa a gyűlés megkezdése után azonnal szót kért, s ott is lefestette, mi történik a fővárosban, egészen a Bem téri nagygyűlésig.

Bátrak, merészek voltak a felszólalók. Az egyetemisták is, és a megjelent idősebbek is. Egyszer csak valaki keményen rákérdezett: „És vajon az itt megjelent újságíróknak mi a véleménye?"

Én, mint született demokrata, feltartottam a kezemet, hogy szót kérjek. Ám, volt, aki nem tartotta lényegesnek az efféle formalitásokat. Felpattant Tóth Kornél, aki pedig nem volt igazán szeretett kolléga a lapnál. Állítólag korábban nem egészen tisztességes módszereket is alkalmazott. Így például baromfifelvásárlónak adta ki magát, így látogatta meg a kuláklistára tetteket, keményen szidta a rendszert, és amikor a háziak sem rejtették véka alá a véleményüket, akkor nem átallotta megírni, amit hallott. Kornél szegény börtönbüntetést kapott ezért a felszólalásáért, aztán előbb rehabilitáltatni szerette volna magát, mint jó kommunista, később pedig a forradalmárként elszenvedett üldöztetéséért várt kárpótlást. De hát ilyen az élet mifelénk.

Amikor a gyűlésnek vége lett, a résztvevő húsz-harminc felnőtt – Gál Zsuzsa által felpaprikázottan – velem együtt vonult át az MTI szerkesztőségébe, hogy újabb információkat szerezzünk. Én megírtam azt a tudósítást a gyűlésről, ami soha, sehol nem jelent meg, közben az MTI géptávírója már csörgette lefelé „a budapesti fiatalok hatalmas felvonulásáról" készült tudósítást. Ez nyomon

kísérte az eseményeket, egészen odáig, hogy „az egybegyűltek elhatározták, gyűlésüket Pesten folytatják, és átvonultak az Országház épülete elé. Arról is hírt kaptunk, hogy az Országháznál végül Nagy Imre beszélt, sőt arról is, hogy az esti órákban a főváros több pontján rendzavarásokra került sor, s különösen súlyosan alakult a helyzet a Magyar Rádió székházának környékén, ahol a karhatalom fegyvert is használt."

12

A budapesti eseményekről szóló tudósítás közlését később megtiltották. A jelenlévők azonban egyetértettek abban, hogy nekünk Szolnokon is kellene még valamit tenni. A példa természetesen 1848. március 15-e volt, s valakinek eszébe jutott, hogy a színházhoz kellene vonulni, s ahogy őseink tették, bejelenteni a forradalmat.

Megindultunk tehát huszonöten vagy harmincan, s eleinte még csatlakoztak is hozzánk. Ám azon a rövid úton, lehet talán három vagy négyszáz méter, ki jobbra, ki balra tűnt el a mellékutcákban. Végül a színház elé mindössze hárman érkeztünk. Székely Jancsi, a Szigligeti Színház nagyon tehetséges drámai színésze, Gál Zsuzsa, és jómagam. Ott, a művészbejárónál kezdtünk tanácskozni, hogy most mi legyen.

Én először a leghatározottabban elhárítottam a kérésüket, hogy vegyek részt a színpadon megjelenő delegációban. Mondtam: tudósítónak születtem, és nem is akarok más lenni, hiszen már gyerekkoromban beírtam az axiómáim közé, hogy: „aki meg akarja írni a hadjárat történetét, az nem eshet el az első csatában". Ők pedig egyre csak agitáltak, hogy egy delegációnak minimum három tagja kell hogy legyen. Rajtam tehát a világ szeme. Végül elszántam magam, és bementünk az épületbe.

A szolnoki Szigligeti Színházban akkor – a már változó idők jegyében – éppen a Marica grófnőt adták, s annak is az előadásában ott tartottak, hogy Varga Dodó, a város népszerű táncos-komikusa, és a szubrett a „Szép város Kolozsvár" fülbemászó dallamát énekelte és táncolta. Tudjuk, a piros reménységről, a havasokon fehérségről, a mezők zöldjéről, egyszóval a városról, ahol minden piros-fehér-zöldben jár. Ennél jobb antrénk aligha lehetett volna.

A közönség erősen meghökkenhetett, amikor mi hárman begyalogoltunk – mint civilek – a színpadra. Az előzetes megbeszélés szerint Székely Jancsi vállalta, mint aki otthon van, hogy szól a néphez. El is mondta szegény, hogy „míg Önök itt szórakoznak, Budapesten a rádió előtt embernek nem nevezhető ávós vadállatok lövik a népet!". Ma már szó szerint merem idézni, amit ott hallottam, mert Székely Jancsi két évet kapott ezért a bejelentésért, és szabadulása után meg is halt hamarosan. Bármerre fordulhat a világ sora, őt itt már nem vonhatja felelősségre senki. Igaz, kárpótlást sem kaphat.

Varga Dodó azonnal feltalálta magát. Indulatos mozdulatokkal lekapta nyakából a bordó-vörös táncos-komikusi nyakkendőt és egy széles mozdulattal a zenekari árokba dobta. Ezután pedig elszavalta a „Talpra magyar"-t, igaz egy strófát kifelejtett belőle, de ezt nem kérte tőle számon senki.

Nem akarom magánéletemmel untatni az olvasót. Ám ezen a délutánon érkezett Szolnokra az MTI tájszerkesztő, Kis Pista bácsi – akinek később fontos szerepe lesz a történetben – azzal a jó hírrel, hogy cégünk vezetőinek sikerült megállapodni a városi tanáccsal, s hamarosan kapok egy lakást. Mivel nem tudta, hogy hol keressen, úgy gondolta, hogy ráér majd másnap reggel bejönni a szerkesztőségbe, és hogy az estéit elüsse, beült a színházba. Ő külön megdöbbent, hogy a keresett személyt egyszerre csak a színpadon látja.

A soron kívüli szereplés után – mint aki jól végezte a dolgát – hazaballagtam. A hideg, októberi este kijózanított abból a mámorból, amilyet az alkohol soha elő nem idézhet. Tudtam, éreztem, hogy ennek a mi nagy boldogságunknak nem lesz jó vége, de azt is, ha már egyszer megnyílt egy lehetőség, annak véghezviteléből szégyen lenne kimaradni.

13

Október 24-én kora reggel indultam el, és szokásom szerint már a sarkon az újságárustól megvettem a megyei lapot. Egyszerre két meglepetés is ért. Egyrészt a budapesti eseményekről szóló letiltott tudósítást teljes terjedelmében a hozzá kapcsolódó hírekkel együtt közölte a megyei lap, másrészt minden szerkesztői szabályzattal ellentétben az első oldalon virított az én tárcettám is a nagyiványi világvégről.

Csoda-e, hogy ez a falu különösen a szívemhez nőtt. Később, az 1970-es években, amikor rövid ideig riporterként a Magyar Hírlapnál vendégszerepeltem, újra útba ejtettem. Megjelent ugyanis egy közlemény, miszerint két magyar falut, úgy ahogy van, védetté nyilvánítottak: Hollókőt és Nagyivánt. Ámbár Hollókő az én szeretett Palócföldemen van, mégis Nagyivánba mentem el megnézni, hogy most mi következik. Furcsa beszélgetésem volt a község tanácselnökével. Elmondta: lehet, hogy szépek a régi falu házai, de ezekben lakni már senkinek sincs kedve. Ő bizony nem tudja és nem is akarja megakadályozni, hogy az emberek kedvükre való, nagyablakú, tágas, fürdőszobás épületekké alakítsák át az öreg házakat. Próbáltam érvelni azzal, hogy egyszer majd, később a falu népe jól jár azzal, hogy megőrzi a régi arculatot, ami tulaj-

donképp nemzeti kincs. A tanácselnök annyit mondott: lakjon maga egy ilyen házban, ha annyira szereti. Erre bizony nem tudtam mit mondani, s így nem lett Nagyiván is világörökség.

Később, már a rendszerváltás után, amikor szintén alig fél esztendeig a korábban rosszhírű Ország-Világ főszerkesztőjeként kínlódtam a hetilap megmentéséért, s Debrecenben Gulyás karnagy úrral, az egykor világhírű békéstarhosi zeneiskola igazgatójával, majd ennek szétverése után a debreceni Kodály Kórus szervezőjével készítettem riportot. Hazafelé, a Hortobágy átszelése után, odavonzott a szívem Nagyivánba. Ekkor már el merték mondani, hogy halastó építése helyett a fél falu határában, a nádas, zsombékos területen a szovjet pilóták gyakoroltak, s nem csak bombáztak, de lőttek mindenre, ami mozog, így a titkon nádat lopó parasztokra is. Ebben a riportomban írtam le, hogy olyan mostanság a magyar vidék, mint az '56-os zászló. Van benne piros-fehér-zöld, és sajnos, középen egy nagy lyuk. Ez lenne az az önérzetes polgárság, amelyre nekünk oly nagy szükségünk lenne.

De térjünk vissza az 1956-os szolnoki eseményekhez. Úgy gondolom, hogy az első nap leginkább bénultságban telt el. Ekkor hirdették meg Nagy Imre, az emberek számára érthetetlen rendeletét a statáriumról, s közölték, hogy a lakosok rakják ki az ablakba a rádiót, hogy a Pesten lövöldöző fiatalok számára elérhető legyen a hír: amnesztiát kap az, aki időben leteszi a fegyvert. Vidékről nézve szinte elképzelhetetlen volt, hogy az a néhány száz vagy ezer fiatal képes legyen ellenállni a szovjet hadsereg bennlévő alakulatainak, akik ráadásul magyar támogatókra is számíthatnak.

Szorongtunk, aggódtunk, mást nemigen tehettünk. Aztán kiderült, hogy szívósabb és keményebb az ellenállás, mint amekkorára bárki is számíthatott volna. Következő kis hőstettemet akkor hajtottam végre, amikor az első Nagy Imre-kormány megalakulását

bejelentették, valamint azt is, hogy a pártban Gerő Ernő maradt a főtitkár.

Két gépírólány közül éppen egyik sem volt bent, amikor csörömpölni kezdett a géptávíró, és Halasi György, az MTI vidéki osztályának vezetője maga jelentkezett. Azt kérte, hogy Gerő Ernő főtitkárrá választása alkalmából adjunk lelkes visszhangot.

Én minden gépezettel születésem óta haragban vagyok, és a gépírás tudományának megtanulásától is megtartóztattam magam, annak ellenére, hogy újonc katonaként egy géptávírász szakaszban nyertem kiképzést. Mivel Vácott nem volt elég gépünk, úgy oldották meg a gyakorlást, hogy éjszakánként egy-két órára felköltöttek bennünket, biztosítani kívánván a kedvünkre való klimpírozást. Ebben az órában én folyamatosan a szóközváltót nyomdostam, hadd csörögjön az a gép, ha valaki bejönne, hallja, hogy szorgalmas vagyok.

Akkor Szolnokon mégis elszántam magam, és nagy kínnal lepötyögtettem: „Lelkes visszhangot adni nem tudok, mert itt olyan nincsen."

Más csatornán alighanem a párt saját információs hálózatán át mégis sikerült egyetértő megnyilatkozásokat összekaparni. A rádió bemondta – egyebek között –, hogy a martfűi munkások kitörő lelkesedéssel és egyetértéssel fogadták Gerő Ernő megerősítését a főtitkári székben.

Talán két óra sem telt el a rádiós hír után, amikor húsz teherautóval (hogy tudtak ennyit összeszedni, máig sem tudom) megérkeztek Martfűről a munkások Szolnokra, hogy hangot adjanak valóságos érzelmeiknek. Mivel akciójukhoz a helybeli gyárak dolgozói is csatlakoztak, rövid úton nem csak az összes létező vörös csillagot pusztították el, de egyetlen olyan közhivatali tábla sem maradt épen, amelyen rajta volt a régi, Rákosi-féle címer.

14

Volt egy fura találkozásom ebben az időszakban. Említettem már, hogy sorkatonaként egy hadosztály-újságnál dolgoztam, és a szakmabeliek tudták rólam, hogy afféle írósüvölvény vagyok. Nem csekély tekintélyre tettem szert egy olyan produkciómmal, amellyel utólag kár lenne dicsekedni. Mentségemre szolgáljon, hogy a rendszerváltás óráiban én úgy éreztem: az a legokosabb, ha mindenki elmondja, mibe keveredett, és az Élet és Irodalomban egy tárcettában meg is írtam, mi történt hajdan. 1950-ben feladatul kaptuk, hogy a kis katonai hetilap minden számában írni kell legalább egy cikket, amelyik a gaz Tito ellen bőszíti a harcosokat. A központi információk azonban nagyon vérszegényen csordogáltak.

A katonai lapnál egyébként az volt a munkamegosztás, hogy két tiszt irányított, és én egyedül dolgoztam. Végső kínomban odajutottam, hogy írtam egy kis Tito-ellenes tárcettát. A témára máig emlékszem: egy ellenálló fiú éppen hazautazott a falujába, és a vasútállomáson édesapja előtt, aki öreg váltókezelő volt, tartóztatták le a nagyreményű gyermeket. Megvallom őszintén, a helyszínt gyermekkori élményeim alapján választottam ki, hiszen apám mátraballai állomásfőnök volt, és sandán arra is gondoltam, hogy a történetnek lehet egy kis áthallási értelmezése a mi rákosista világunkra is. Nos, ennek az írásnak akkora sikere volt, hogy a következő hetekben minden hadosztály-újságban megjelent.

Azt hittem, megúszom ennyivel a dolgot, de ettől kezdve Csényei százados, a szerkesztőnk mindig bezárt egy szobába, és nem jöhettem elő addig, amíg kész nincs az a heti Tito-glossza.

Egy budapesti értekezlet alkalmával, amikor a szükséges eligazítás után Galambos Lajossal, aki ez időben a szolnoki repülőtiszti iskola lapjánál, az Ifjú Sólymok-nál dolgozott, éppen fröccsözni indultunk volna, megállított Hajdúska István, aki az időben a Néphadsereg főszerkesztője volt, és a széles nyilvánosság előtt felszólított, hogy legyek munkatársa a hadsereg központi napilapjának. A jelenlévő tisztecskéknek ez lett volna élete nagy álma, és lehülyéztek, hogy e csodálatos ajánlatot egy pillanat alatt elutasítottam.

Egyik katonai lap szerkesztője volt Somos főhadnagy, akivel 1956 őszén egy-két alkalommal a szolnoki utcán találkoztam. Somos civilben járt, rendszerint nagyon kockás zakókban, és amikor kérdeztem tőle, hogy hol dolgozik, nem adott választ, csak jelentősen mosolygott. E napokban éppen befelé bandukoltam a szerkesztőségbe, amikor szembe jött velem Somos, egy böhömnagy motorkerékpáron, s amikor meglátott, megállt a járda mellett, leszállt a gépről.

— Mondok én neked valamit, ha elfogadsz tőlem egy jótanácsot. Se jobbra, se balra ne kötelezd el magad.

Ezzel felpattant a motorra, s elporzott Budapest felé.

Somossal egyébként egy évtized múltán, mint építő kisipari szövetkezet elnökével találkoztam. Komoly ajánlatot tett, hogy összehoz nekem fillérekért egy budai villát. Aztán megint eltelt egy rövidke idő, s arról olvashattam, hogy sikkasztás és szédelgés miatt bűnvádi eljárás indult ellene.

15

A Somos-féle tanácsot természetesen eszem ágában sem volt megfogadni. A Szolnok megyei Néplapból a Nép Lapja lett, s tetejére a „Világ proletárjai egyesüljetek!" helyére a „Hazádnak rendületlenül légy híve oh magyar!"-t írták. Új erők is jelentkeztek, a derék Ferencz Lajos, aki beosztott munkatárs volt a TIT-nél, bátor vezércikkíróvá lépett elő. A szolnoki művésztelep szerintem

zseniális fametszője, Gácsi Miska pedig a Kossuth címert csinálta meg, hogy megjelenhessen az első oldalon.

Volt egy nagyon emlékezetes nagygyűlés, már október 26-án a Kossuth Lajos téren, a Városi Tanács épülete előtt. A tér sarkán állt az irodaház, amelyben a lap és az MTI megyei szerkesztősége is volt, így csak ki kellett lépni az üvegajtón, hogy részesei lehessünk az eseményeknek. Bevallom, hogy én féltem, és az istennek sem akartam elmozdulni a lépcsőről, hogy bármikor beugorhassak, ha nem várt fordulat következnék be, pedig akkor még fogalmam sem lehetett arról, hogy a fővárosban a Parlament előtti Kossuth téren milyen szörnyű módon ért véget egy hasonló, de sokkal jelentősebb összejövetel.

A szolnoki Kossuth téren egy szavalókórus működött, mely egyre csak azt kiabálta: „Pintér, Csáki mondjon le!" Nem előző nap érkeztem a városba, de bevallom, fogalmam sem volt arról, ki ez a Pintér, és ki ez a Csáki. Aztán előbb az egyik, aztán a másik jött ki a városháza erkélyére, s kiáltotta bele a szélbe, hogy lemondott. Pintér Dezső egyébként a Városi Tanács VB-elnöke volt, akit a lakáspanamáért utáltak, Csáki István pedig a megyei pártvégrehajtó bizottság harmadtitkára. Hogy miért éppen kettőjüket nézték ki, igazából máig sem tudom.

Ezen a napon választották meg egyébként a Megyei Forradalmi Tanács Intézőbizottságát is. Ezt a névsort azért közlöm, mert közülük később néhánnyal érdekes találkozásaim voltak:

„Az Intéző bizottság, illetve a forradalmi munkástanács elnöke: Dancsi József

Termelési biztos: Jankovics Lajos

Rendőrség: Palásti Gyula r. őrnagy, Pala Lajos r. őrnagy

Sajtó, rádió, tájékoztatás: Kocsár József és Gerencsér Miklós

Közellátás: Hegedűs Lajos és Losonczi Péter

Honvédség: Kablai Lajos alezr. és Brassói Tivadar őrnagy

Egészségügy: Bogdándi György és Várhelyi Béla

Iparügy: Kurucz József és Tompos Zoltán

Mezőgazdaság: Vedrődy Gusztáv és Vasadi János

Közlekedés: Mondok József és Németh Béla

Igazgatás és Igazságügy: dr. Aszódi Imre és dr. Juhász Károly"

1956-ban még nem találták fel az „emberarcút", de a megválasztottak közül többen őszintén gondolták, hogy a szocializmust kell megjavítani. Közéjük tartozott barátom, kollégám Gerencsér Miklós is, aki új funkciójában leginkább a megyét járta, és a szerkesztőségi munkát rám hagyta. Volt azért egy olyan közös élményünk, amit soha nem felejtek el. A megyei forradalmi munkástanács, a városi tanács már emlegetett kisebb épületében működött, és a Tisza-hídnál lévő óriási épület, amelyre később a november 4-i eseményekre utalva a pompázatos emléktábla került, oly kihalt volt, mint valamiféle elátkozott kastély.

Miklós javasolta, hogy sétáljunk át oda, és bementünk a nyitott ajtón. Se portás, se semmi, kongott az egész hatalmas épület az ürességtől. Mi pedig csak mentünk, mendegéltünk, és végül a megyei tanácselnök reprezentatív irodájában kötöttünk ki. Dr. Juhász Imréné „munkásasszony" töltötte be korábban az elnöki posztot. Helyettese, egy Horváth nevű gonosz, öreg káder, és Csótó elvtárs volt a mezőéki Táncsics termelőszövetkezet elnöke. Lehet, hogy Mezőéken szerették, mert mindenféle ingyenes beruházásokat ki tudott járni, de a valóságban egy böhömnagy, dölyfös parasztkáder volt, aki leginkább Bessenyei Ferencre hasonlított, midőn kiváló színészünk a falusi dúvadot alakította.

Ott voltunk tehát az irodában, ahonnan Juhászné úgy pucolt el, hogy még a K-telefonkönyvet is elfelejtette eltenni. Miklós felvette a fenetitkos telefon kagylóját, és kiderült, hogy működik.

— Na, akkor én most felhívom Barcs elvtársat!

Ő volt az MTI – rádióból való kiszakadása óta – megrendíthe-

tetlen elnöke, mivel a Rajk-perben népi ülnökként oly érdemeket szerzett, hogy volt baloldali kisgazda létére nem tudták a kommunista aspiránsok elmozdítani.

— Halló, Barcs elvtárs? Itt Gerencsér beszél Szolnokról. Legyen olyan kedves, mondja meg nekünk, hogy mihez tartsuk magunkat ebben a helyzetben?

Miklós úgy tartotta a kagylót, hogy én is halljam: A válasz pedig a következő volt:

— Ítéljék meg maguk, a helyi körülmények szerint.

Hát ebben maradtak.

16

A rendszerváltás idején, amikor már '56 nem volt ellenforradalom, hanem népfelkelés, tudtommal két nagyalakú könyv is jelent meg a korabeli újságok oldalainak hasonmásával. Számomra csendes örömet jelentett, hogy az október 31-én megjelent Az aktív csend című cikkem is helyet kapott az egyikben. Korábban az általam legutáltabb újságírói műfaj, a publicisztika volt, amelyet nem is műveltem soha. Csócsálni a hamis bölcsességeket, ehhez érthetően nem vonzódtam. Ám most kedvem támadt a gondolkodáshoz. Mivel rövid a dolgozat, ide iktatom:

„Ha meg kellene határozni, mi volt Szolnok városában az elmúlt napokban, talán a legfrappánsabban azt mondhatnám, hogy „aktív csend". A város és a megye népe érezte, hogy úgy segítheti legjobban a budapesti ifjúság és a hozzájuk csatlakozó bátor szabadságharcosok küzdelmét, ha szilárdan kifejezésre juttatja rokonszenvét, megmutatja, teljesen egyetért küzdelmükkel és hajlandó szolidaritást vállalni.

A küzdelem megindulásának óráiban a vidéken élő igaz hazafiak letargikus hangulatban voltak. Érezték, gyengék ahhoz, hogy a budapestiekhez hasonlóan fegyveresen álljanak ki a szabadság ügye mellett. A vidéki viszonyok, különösen az ország keleti részében nem tették ezt lehetővé. Napok teltek el, míg hosszas önmarcangolás, majd a kirobbanó utcai tüntetések után kialakult a segítés módszere. A vidéken az élelmiszeripari üzemeken kívül minden nagyobb gyárban, termelő munkahelyen megállt a munka. A szolnoki Fűtőház dolgozói kijelentették, nem továbbítanak semmiféle olyan vonatot, amelynek megérkezése a forradalmárok ügyét veszélyeztetheti.

Sokan úgy érezték, hogy ez az aktív csend sem elegendő, s főleg fiataljaink szívesen fegyverhez nyúltak volna. Az érdeklődés azonban rövidesen másfelé tolódott. Kiderült, hogy a forradalmi munkástanács vezetése alatt az államvédelmi hatóság lefegyverezése után akkor, amikor a fegyveres erőket lekötötte a főváros, meg lehet kezdeni a politikai harcot. Erre csupán egy példát érdemes megemlíteni. Szolnokon központi utasítás nélkül, sőt bizonyos értelemben annak ellenére már két nappal ezelőtt megkezdték a volt demokratikus pártok újjászervezését.

Hogy mi jön az elkövetkező napokban, nem tudhatjuk, mindenesetre azt megállapíthatjuk, hogy az aktív csend jó segítőnek bizonyult a fővárosiak harcaiban. Bizonyosra vehető, hogy Szolnok város népe, amely tanúságot tett politikai érettségéről, hozzá fog járulni a további sikerek eléréséhez, így ahhoz is, hogy a szovjet csapatokat az egész ország területéről minél előbb vonják ki.

Ez az a pont egyébként, amelyet úgy érzem, nem egyedül hiányoltam a kormány vezetőinek nyilatkozatából. Szó ugyan esett róla, de gyengén és erőtlenül, mintha félnének. Pedig erre semmi okuk sincsen, mert sohasem volt még annyira egy a magyar nép, mint ebben a kívánságában.

Ne kalandozzunk el azonban a kiinduló ponttól. Köszöntsük még egyszer mindazokat a szolnoki és Szolnok megyei fiatalokat,

munkásokat, értelmiségieket, akik a nehéz események közepette nem a temető csendjét valósították meg, hanem aktív csendet, olyat, amely befolyással volt az ügyek kedvező alakulására.

Rövidesen eljön a pártharcok ideje. A pártvezérek lehet, hogy goromba dolgokat fognak egymás fejéhez vágni. Előfordulhat, hogy a szenvedélyek haragos szavakra fakasztják az embereket. Ez azonban nem tudja majd elfelejtetni azt, hogy népünk egy volt a nehéz időkben és még a vezetők közt is alig-alig akadtak olyanok, akik el akarták árulni a forradalom ügyét.

Nem tudjuk, hogy viselkedik tovább városunk és megyénk népe, de hogy éretten és józanon cselekszik, az bizonyosra vehető."

17

A szoros kapcsolatok alapján – annak ellenére, hogy nem voltam a megyei lap állományában – beválasztottak távollétemben a forradalmi bizottságba. Egyetlenegy alkalommal üléseztünk is, méghozzá – amennyire emlékszem –, az MTI szerkesztőségi szobájában. Azért gondolom, hogy így lehetett, mert e szoba ablaka nyílt a Szolnokon átvezető főútra. Miközben beszélgettünk, odalent, egymástól illő távolságban, ott dübörögtek a Tisza-hídon átkelt és Budapest felé tartó szovjet harckocsik. Amikor az álmodozó felszólalásomat elmondtam, Péteri Pista elnök úr, az ő szokott realitásával rám szólt, hogy térjek azért észhez, nézzek ki az ablakon, akkor megtudhatom, hogy mire számíthatunk.

Én tanácsa szerint oda is mentem és kinéztem. Láthattam a pompás ágyútornyokat, és a bőrsapkás parancsnokokat, ahogyan kikönyökölve bámulják a világot.

— Látod, hogy ott mennek a tankok?! – kérdezte Pista.

Megfordultam, és a leghatározottabban kijelentettem:

— Nem mennek ott!

—Ezt hogy érted?

— Hát, ha ott mennének, mernék én így beszélni?

A tankok egyébként valóban nem sokáig rongálták a szolnoki utca aszfaltját. Amit most mondok, arról nem volt módom meggyőződni. Vagy igazság, vagy legenda, de ha az utóbbi, akkor is szép.

Állítólag az október végi hideg napokon a szolnoki diákok egy nagy csapata – lányok és fiúk – kimentek a Tisza-hídra. Odafeküdtek a hídra, keresztbe, méghozzá úgy, hogy a lányok foglalták el az első sorokat. Jött az újabb páncélos alakulat, és az első tankból kibámuló parancsnok döbbenten észlelte, milyen akadály tornyosul előttük. Megállt az oszlop, aztán a tiszt jelt adott, s a páncélos szörnyek rükvercbe kapcsoltak.

Volt öröm a hídon! A diákgyerekek – joggal – boldogan ünnepelték magukat. Tettük, ha valóban igaz volt, a pesti srácok hőstetteihez mérhető.

Az viszont tény, hogy a szovjet csapatok Szolnok városa fölött – órák alatt – egy új pontonhidat tettek a folyóra, és folytatódott a harckocsik vonulása, most már Szolnok elkerülésével.

Egy szép élmény után jöjjön egy csúnya. Az utcán találkoztam Vasadi Jánossal, aki ez időben a közép-tiszai vízügyi igazgatóság vezetője volt. Kedves, komoly fiatalember, akit a már bemutatott lista alapján a megyei forradalmi tanácsba is beválasztottak, mint mezőgazdasági szakembert. Vasadi családja Pesten lakott, és az első lehető alkalommal hazaszaladt megnézni, otthon minden rendben van-e.

Ő mondta el, hogy este fegyveresek csengettek be hozzájuk, és közölték: „Ávóst, zsidót vagy kommunistát keresünk! Lakik-e ilyen a házban?"

Ház ezt bizony nem szívesen hallottam.

Vasadival később jó néhányszor találkoztam, amikor „rongyo-

kat" árultam a Népstadion hátsó udvarában megrendezett karácsonyi „Aranykapuban". Én, az anyósom, majd a feleségem butikjának kihelyezett standján bokáztam a fagyban, ő pedig elég rendszeresen járt errefelé, mert a kajakosok sportszövetségének elnöke volt. Nem volt olyan a helyzet, hogy mélyebb beszélgetést folytathattunk volna. Megkínáltam a szívet-lelket melengető vodkából, s tulajdonképp csak néztünk egymásra, és ez nagyon jólesett.

18

Nem tudom, mi dolgom volt ott. Azt sem tudtam, melyiküket kerestem, de egy alkalommal a városi tanács elnökének korábbi előszobájában várakoztam, mert odabent éppen tanácskozott a Szolnok megyei furcsa „szentháromság". A dolgok irányítását ugyanis ez időben három ember vette kézbe: Dancsi József, a megyei forradalmi munkástanács és intézőbizottság elnöke, aki egy idősebb, mackós testalkatú szociáldemokrata munkásember volt. Ő később börtönben ült, majd az elszenvedett üldöztetés után hamarosan meghalt, Kablai Lajos alezredes, a repülős tisztiiskola parancsnoka, kinek komoly szerepe volt a békés átmenetben, s aki később velencei-tavi halőrként dolgozott még évekig, és ez kissé meghökkentő: Kálmán József, a volt megyei pártbizottság hirtelenszőke első titkára. Úgy tudom, a visszatérő balosok hosszú időn át vívódtak, hogy mit kezdjenek vele, végül egy kisebb állami gazdaság igazgatója lett. Talán úgy gondolták, hogy mégis a mi kutyánk kölyke.

Ahogy ott üldögéltem az előszobában, ahol emlékezetem szerint egyetlen titkárnő sem tartózkodott, egyszer csak bejött két fiatalember, szőrmegalléros rövid bőrkabátban, csizmanadrágban, rövidszárú csizmával. Szemre olyan félkatonai gyerekeknek látszottak. Elmondták, hogy miskolci egyetemi hallgatók, amatőr pilóták, akik tájékozódási célból Budapesten jártak, és hazafelé – egy kunkorral – a szolnoki repülőteret is útba ejtették. Talán Kablaival akartak beszélni, talán itt is csak híreket gyűjtöttek. Egyikük egy olyan tízdekás bronzdarabot vett elő a zsebéből, és megmutatta nekem.

— Mit szól hozzá, Sztálin elvtárs bal füléből való.

Éppen itt tartottunk, amikor nyílt az ajtó, s ők mindhárman kijöttek.

Az egyetemisták bemutatkoztak, s a három megyei vezérnek is megmutatták a bronzot. Erre az egyikük – talán Kablai – felkiáltott:

— Szerencsemalac füle, hadd fogjam meg!

És, mint vásott kölykök, a három megyei vezér egymás kezéből kapkodta ki a politikai ereklyét.

1956-ban nem csak Budapest és a vidék, de Nyugat- és Kelet-Magyarország eseményei között is jelentős különbség mutatkozott. Ebben az esetben talán nem csak az eltérő gazdasági és kulturális színvonalról volt szó, hanem arról, hogy amint már ez az eddig elmondottakból is kiderült, Kelet jobban érezte a nyomást, a szorongást. Amikor Budapestet már elhagyták a szovjet alakulatok, amikor Győrnél, Sopronnál a szabad határon át ki-be jártak az emberek, itt bizony nagyon keményen éreztük a szovjet hadsereg jelenlétét, és világosabb volt, mi a rejtegetett szándékuk.

19

Én egyébként a fejembe vettem, hogy ha törik, ha szakad, de felmegyek Budapestre. Nyugtalanított, hogy mi történhetett a bátyámmal. Testvérem szabadszellemű, bátor ember volt. Mivel egyik falumbeli barátja a Győrfi kollégiumban lakott, testvérem a

baloldali gondolkodású diákok külső köréhez tartozott. A német megszállás idején ingerülten kereste a kapcsolatot az ellenállókkal, de csak feladó nélküli borítékokban az akkori szamizdatok titkos iratai érkeztek meg címére, ám a németeket leleplező és ellenállásra felszólító írásokat édesanyám rendre-sorra elégette a konyhai tűzhelyben. Bátyám katonaszökevényként hosszú időn át bujdosott, aztán, amikor leleplezéstől kellett tartania, csatlakozott egy székely egészségügyi oszlophoz, majd Kőszegről ezer kaland közepette négy nap alatt hazaszökött. Nem kis teljesítmény volt ez akkor, hiszen többször be akarták gyűjteni a hadifoglyok közé az oroszok. Aztán gerendákat cipelt, hogy mielőbb felépüljön a Kossuth híd, s a Független Ifjúsági Szövetség egyetemi szervezeteinek főtitkára volt. Később kerek egy esztendőt állástalanul vergődött, mígnem a Szerzői Jogvédő Hivatalban strigulázhatta, hogy a vendéglői cigányzenekarok hányszor játszották Murgács Kálmán dalait. Sokszor mondogatta: ha egy ember felkel az oroszok ellen, ő mindjárt melléje csatlakozik, ha mással nem, a pincéből hozza fel a favágó baltát. Joggal meg voltam tehát ijedve, nem történt-e valami baja.

Talán előbb elindultam volna már, de élettársam visszatartott, aztán pedig megmakacsolta magát, hogy ha én megyek, akkor ő is jön. Arra pedig nehezen szántam el magam, hogy mindketten elinduljunk a bizonytalanra, és a háziak, Kerekesék gondjaira bízzam az épphogy totyogni kezdő gyermekemet.

Végül is döntöttünk, hogy megyünk. Alaposan előkészítettem az utat. Egy hatalmas bőröndbe betettünk egy óriás, tisztított, zsírpapírba csomagolt libát. Raktunk be lisztet, zsírt, egy kétkilós kenyeret, és egy liter szilvapálinkát. Neki nem Kerekesné főzetét vittem.

A szolnoki kapcsolatok alapján sikerült jó előre helyet biztosítani egy, a fővárosba induló élelmiszeres kocsira.

November elsején, halottak napján indultunk el. Amennyire lehet, próbáltunk melegen felöltözni. Sapka, sál, kesztyű, télikabát. A cipővel adódott egy kis bajom, mivel meleg csizmám, vagy magasszárú lábbelim nem volt. Igaz, nemrég sikerült egy erős félcipőt vásárolni az egyik MTI-szerkesztőségbeli gépírónőtől, Tolvajnétól. A férje a megyei hadkiegészítőnél dolgozott, és Tolvaj főhadnagy kisebb félcipőt vételezett, mint amilyen a lábára illett. Nekem pedig pont passzolt a csuka.

Szerencsés helyzetben vagyok, mert most nem kell teljesen a memóriámra hagyatkozni. Hazatérvén ugyanis, Élelmiszeres kocsival Budapestre címmel megírtam élményeimet, vagy legalábbis annak egy részét, amely november 3-án a megyei lap első oldalán jelent meg. A beszámolómat akkor így kezdtem:

„1945-ben szereztünk már némi tapasztalatokat, hogyan kell jegy nélkül menetrendszerűen utazni. – Egy karcagi kocsira kéretőztünk fel, amelyet a Vöröskereszt Tápiógyörgyére irányított s innen vitte az élelmiszert Pestre.

E kis falu életében mint cseppben a tenger mutatkozik meg, hogyan segíti a vidék a fővárost a nehéz napokban. A Forradalmi Tanács elnökének tájékoztatása szerint négy gazda ajánlott már fel egy-egy hízott disznót teljesen ingyen, a hős városnak. Egy darabig ácsorogtam az átvevőhelyen. Jött öreg néni, aki az évek terhétől már csoszogni is alig tudott s hóna alatt hízott libát szorongatott. Egy másik idős asszony három szütyőben babot, almát és krumplit hozott. Az átvevők egyenként megemelték a vászon zacskókat s úgy irányzomra bemondták, miből hány kilót hozott a nénike.

— Miért írják fel – kérdeztem – valamikor talán fizetni fognak érte?

— Nem, erről szó sincs, csak tudni akarjuk, kinek köszönjük meg a jószívűségét csendesebb napokban.

A különböző élelmiszerekkel, baromfiketrecekkel megrakott teherautót úgy teleülték az emberek – hogy mozdulni is alig lehetett rajta. Volt közöttük vidéken rekedt tánctanárnő, idős tisztviselő házaspár, rokonaink segíteni kívánó munkás. Az autót fegyveres őr kísérte, mert Tápiógyörgyén a forradalmi tanács kilenc puskát kapott a közeli katonai helyőrségtől.

Hogy milyen csípős hideg volt a nyitott kocsin, azt majd megtudja az, aki elindul."

20

A hajdan megjelent riportból tudom, hogy Tápiógyörgyén a Forradalmi Tanácsnál egy nemzeti szalagot húztak a karomra, és kineveztek afféle főkocsikísérőnek. Egy meghatározó élmény azonban kimaradt a riportból. Cegléd térségében az út jobb oldalán, megszámlálhatatlanul sok harckocsit láttunk, méghozzá olyanformán elhelyezve, hogy a tankok alsó részén egy-egy hatalmas gödörbe vitték és csak az ágyútornyuk látszott ki a földből. Aztán ahogy tovább mentünk, még Ferihegy táján is voltak újabb harckocsi csoportosulások. Amikor a főváros széléhez közeledtünk, szembe jött velünk egy árva, öreg, alighanem még az első világháborút megjárt T-34-es harckocsi, tornyára kitűzve egy hatalmas nemzetiszínű lobogó. Megállította a teherautónkat, és kipattant belőle egy apró termetű mokány magyar főhadnagy. Mivel rajtam volt a karszalag, és a kocsi platójának szélénél ültem, hogy fogjam a szelet az asszony elől, engem szólított meg.

— Erőszakos felderítésen vagyok...

E katonai kifejezést hallva, majdnem erőt vett rajtam a keserű röhögés, a hosszú úton tapasztalván, hogy a másik oldalon mekkora erőkkel áll szemben az a szerencsétlen magyar tank. Mindenesetre, amennyire lehetett, pontos felvilágosításokat adtam tapasztalatainkról, aztán mentünk tovább. Leírom még: „Az egyik külső laktanyánál beszélgettünk olyan fiatal katonákkal, akik a felkelők oldalán vettek részt a harcokban. Elmondták, hogy a Kiskunságból hozták fel őket, s az egész ezred egységesen állt át a jó ügy mellé."

Teherautónk szállítmányával a MÁV Kórháznál állt meg. Sok sebesültet ápoltak itt, akiket a Nyugati pályaudvar környékéről szállítottak be. Megírtam, hogy a kórház egykori kápolnájára éppen akkor szerelték fel az aranyozott, hatalmas, fémkeresztet. Ám, mint megrögzött, öreg pogány zárójelben azt is hozzátettem, hogy ezzel ugyan kár ennyire sietni. Aztán, mikor megjelent az írásom, bosszúsan vettem észre, hogy eme magánmegjegyzésemet kioperálták. Át is mentem a laphoz, hogy reklamáljak. Mire F. Tóth Pali olvasószerkesztő majdhogynem durván utasított el:

— Mit képzelsz, szétvernék a szerkesztőséget, ha a te ateista megjegyzésedet benne hagytuk volna!

Ezen megint egy kicsit elgondolkoztam. Már megint jön a cenzúra? Miért ne férhetnénk meg különböző nézetű emberek békésen egymás mellett? Hiszen a szabadság számomra ezt jelentené.

Amikor még gyermek voltam, anyám fájós lába miatt, családunk minden nyáron néhány napot töltött Hajdúszoboszlón. A mátraballai intelligencia irigyelte ezt a kiruccanást, amelyet azért engedhettünk meg magunknak, mert – apám vasutas lévén –, az egész famíliának szabadjegye volt. Nem laktunk mi Szoboszlón szállodában, hanem egy-egy parasztháznál, és a kenyéren, tejen kívül csak azt ettük, amit magunkkal vittünk. A főtt tojás volt a biztos konzerv, a szalonna viszont tocsogóssá vált a kánikulai melegben. Óriás bőröndökkel utaztunk tehát, mintha legalábbis Kanadába vándorolnánk ki, és a legnagyobb koffernek, amikor apám fel akarta tenni a vasúti fülkében a poggyásztartóra, rendszeresen – vaskövetkezetességgel – kiszakadt a füle. Teljesen ter-

mészetes, hogy amikor a bátyámnak szánt kajákkal teli bőröndöt le akartam szedni a teherautóról, ennek a füle is elköszönt. Vállamra csaptam tehát az Állatkert sarkánál a bőröndöt, s elindultunk, hogy a Podmaniczky utcán (ekkor Rudas László út volt), a Nagykörúton, a Szabadság hídon végig eljussunk a Karinthy Frigyes utcába, a Móricz Zsigmond körtér sarkáig. Ez bizony nem volt egy aprócska séta, még szakadtfülű bőrönd nélkül sem.

„A Körúton megérkezésünkkor nagyobb tömeg hullámzott, mint bármelyik vasárnap este. A volt Horizont bolt előtt méteres kupacok emelkedtek a megpörkölődött orosz könyvekből. A járművek a barikádok, a felszedett kövek és síndarabok miatt itt még nem közlekedhetnek. A mellékutcákban viszont csak úgy száguldanak a régi kocsik új utasaikkal. A gomba módon megszaporodott bátorhangú fővárosi lapok több autót kaptak már, de kell is ez az újságíróknak, mert az emberek úgy ostromolják az újságárusokat, hogy majd széttépik őket. A járókelők többségének 3-4 újság kandikál ki a zsebéből. A sajtószabadságtól, amely végre valósággá lett, a magyar fővárosban szesztilalom ellenére is megrészegednek az emberek. Boldogan cserélik ki híreiket s az igazmondás visszavonhatatlanul beköltözött Budapestre.

A Körút házait hatalmas rongálódás érte. Az ablakok szinte egytől-egyig kitörtek, s itt is, ott is fekete lyukak őrzik az idegen hadsereg ágyúinak nyomait. A Kilián György – volt Mária Terézia – laktanyánál messziről látni, hogy a falak is leszakadtak, be lehet nézni a szobákba, úgy ahogyan a második világháború alatt a bombázásoknál. Az épületet nem közelítettük meg, mert fegyveres fiatalemberek a mellékutcákban irányították a tömeget. Az én vállamat erősen nyomta az élelemmel teli bőrönd, ezért sehogy sem akartam belenyugodni a kerülőbe.

— Kérem ne menjen erre – szólt rám az egyik fegyveres.

— Miért ne mennék – mordultam vissza?

— Mert fel nem robbant aknák, gránátok vannak még itt. Az életét akarjuk megvédeni, de ha így jó magának, tessék.

Azzal félreállt, de mondanom sem kell, hogy mégis befordultam a mellékutcába.

Ezen a környéken sok a kilőtt tank és páncélkocsi.

Az egyik elnémult acélszörnyeteg oldalára egy jókedvű járókelő krétával felírta »A MEO ellenőrizte, elsőosztályú minőség. Szocialista megőrzésre átvettük.« A pestiekből tehát sohasem hal ki a humor."

Sokszor gondolok hálával arra a nemzetőrre, aki a Körút elhagyására biztatott bennünket. Különben nem láttam volna a Bakáts teret 1956 november elsején, halottak napján.

„A templom körül friss sírhantok. Őszirózsáktól, égő gyertyáktól eltakarva. Körülöttük levett sapkával némán álltak vagy imádkoztak az emberek."

Én pedig a keresztfákról olvastam le, hány évesek voltak a szabadságharc itt eltemetett áldozatai. Tizenöt, tizenhat, tizennyolc... Én megvallom, emlékezetemben soha nem nevezem őket pesti srácoknak. Most ott az emlékmű, de vajon visszaadhatja-e azoknak az óráknak hangulatát?

21

Bátyámat épségben, egészségben találtam. Éppen röplapot fogalmazott. Akár akarjuk, akár nem, így van ez. Egy bizonyos kor után az értelmiségi már nehezen megy az utcára, főleg, ha a feleség zokogni kezd.

Kiderült, hogy az ellátásuk kitűnő, és a fületlen bőröndöt majdnem hiába cipeltem. Csupán a szilvapálinkának volt sikere. Annak viszont nagy.

„Megjött egy barátom is, aki egy éjszakán át az ÁVH foglya

volt, de a nagy fejetlenségben szemtelenül kisétált a kapun. Elmondotta, hogy szerdán, amikor a rádiótól segítséget hozni elrohantak, egy fegyveres civil csoporttal találkoztak. Ezek forradalmi jelszavakat kiáltottak feléjük, ők örömmel futottak oda hozzájuk. – Mire észbe kaptak, már kísérték őket befelé.

Ez a parasztfiú, aki a háború után végezte el a Közgazdasági Egyetemet s mind ez ideig párton kívüli volt, most tagja a Földművelésügyi Minisztérium Forradalmi Tanácsának. Elmondotta, hogy elmúlt a felhívások és határidők kora. Ők most »csak annyit tesznek meg«, hogy a rászorulóknak biztosítják a szükséges vetőmagot és mindenki végezze munkáját legjobb belátása szerint."

Tóth G. Imrének hívták ezt a fiatalembert. Most már nem csak le lehet írni a nevét, de kötelességemnek érzem. Őt sem lehet rehabilitálni, rég eltemettük már. Szememben ő volt „az elsodort parasztfiú", kinek a sorsa fájdalmas tanulságokat hordoz. Mivel tanulását csak rövid távon szavazták meg, a szokott, kacskaringós úton jutott el a közgazdasági egyetemre, és a népi kollégiumba. Mivel vasutasfiúként sokat hazajártam, én hurcoltam neki a kajapótlást jelentő „kis csomagokat", amelyek mindig jókorákra sikerültek. Imrétől tudom a tragikus szavalókórust: „Fasisztákat lámpavasra / Mindszenthyt jó magasra / Húúúúúúúú-zzzuk!" Nem lehetett azonban sokáig elbolondítani, s mint a Marx Károly nevére átkeresztelt közgazdasági egyetem első végzős növendékeinek egyike, már kollégista társainak magyarázta, hogy nagy baj van falun, s mondta ám a padlássöpréseket, egyéb atrocitásokat. Mivel voltak „jóindulatú" évfolyamtársai, lázongásait rendre-sorra szépen felvezették a káderlapjára. Éppen, mikor végzett, akkor volt Nagy Imre 1953-as programja, így a gonosz szövegek éppen pozitívvá változtak, s Imrét a Földművelési Minisztériumba tették főelőadónak, s nagy karriert ígértek neki. Ám az idők megint csak változtak, ő újra gyanússá vált.

'56-ban – miután kiszabadult az ávósok fogságából – a riportomban nem írtam meg, hogy fegyverrel a kezében fogták el, azt hihette, hogy megússza a dolgot. Volt éppen egy szép szeretője, aki ráadásul a Dohány utcai Continental Szálló presszósnője volt. Imre nála táborozott. Ám nemcsak ő, hanem az egyik forradalmár harci csoport is. Érdekes, hogy erről a társaságról a visszaemlékezések során soha semmit nem hallottam. A fiúk – mint köztudott – nem loptak, nem raboltak, azt viszont jónéven vették, ha pihenőben megihattak egy-egy féldecit vagy egy üveg sört. Aztán, november 4-e után, amikor már értelmetlenné vált az ellenállás, a hajdani légópincék közt, a befalazott átjárókat már korábban kibontva menekültek el a környékről.

Imrét egyébként beválasztották a Földművelésügyi Minisztérium Forradalmi Tanácsába is, amelynek elnöke az elnyűhetetlen szakember, Sós Gábor lett. Később ugyanez a Sós Gábor ült a fegyelmi bizottság elnöki székében is, amikor Imre ügyét tárgyalták. Történt ugyanis, hogy – mint köztudott –, a Parlament előtti nagy mészárlás idején, amikor az emberek egy része a minisztérium árkádjai alá menekült, valaki bezáratta az épület kapuját, hogy az oltalomkeresők ne tudjanak oda bejutni. Állítólag aki ezt elrendelte, a minisztérium személyzeti főosztályvezetője volt. Két vagy három nappal később néhány fiatalember érkezett a minisztériumhoz, és valami ürüggyel lecsalták a személyzeti főnököt, és alaposan megpofozták. Ezután az atrocitás után – kollégáitól körülvéve – felfele ment a főszemélyzetis, amikor Imre éppen lefelé jött. Nem tudott arról, hogy mi történt, és nagy bűne az volt, hogy nem fejezte ki részvétét. A minisztériumból ezért, valamint azért is, mert megtalálták azt a listát, amelyik a letartóztatott fegyveresek névsorát tartalmazta, azonnali hatállyal elbocsátották.

Imre éveken át segédmunkás volt az Erdért Vállalat nagycsarnoki kirendeltségén. Tulajdonképp jól keresett, mert amikor a

mohakoszorúkat hozták, a teherautó platójára felrakhatták a kofák is – illő ellenszolgáltatás fejében – a vidékről érkező árujukat. No, meg olyan stikliket is csináltak, hogy két hóvirág- és ibolyacsokorból hármat hoztak össze. Anyagilag tehát jobban járt, mint amikor a főelőadói rangot viselte. Ezt onnan tudom, hogy gyakorta fröccsöztünk együtt a csarnok oldalánál lévő kisvendéglőben, vagy odafent, a karzaton.

A marxista egyetem első évfolyamának többi hallgatói hihetetlen karriert futottak be. Huszár István egy időben még a politikai bizottságnak is tagja volt. Juhár Zoltán miniszter lett, de még a leghülyébbekből is minimum vezérigazgatót csináltak. Csak Imre árulta éveken át a mohakoszorút, míg végül a Pest megyei Zöldért Vállalat titkárságának vezetőjeként halt meg. Ha véletlenül találkoztak, magasra tört évfolyamtársai mindig biztosították szeretetükről és nagyrabecsülésükről, de hát oly kínos lett volna segíteni.

22

Épp hogy egy kicsit kipihentük magunkat bátyáméknál, máris elköszöntünk tőlük, mert egyrészt kötve voltunk a teherautó visszaindulásának időpontjához, másrészt élettársam látni akarta, mi van a lakásunkkal, és hogy él-e, hal-e a volt férje. Szerencsére hosszabb rábeszélés után sikerült a szakadt fülű bőröndöt, tartalmával együtt a bátyáméknál felejteni. Így megkönnyebbülten indultunk útnak.

A Móricz Zsigmond körtér is csaták színhelye volt. Bátyám szemtanúja volt annak, hogy amikor katonai teherautók a város felé akartak nyomulni, a kapuk alól a srácok ötösével-hatosával eléjük ugrottak, kockakövekkel felszerelkezve, hogy azonnal betörik a szélvédő üveget, ha nem fordulnak vissza. És ez a taktika

is eredményes volt. Végigbandukoltunk a Bartók Béla úton, át a hídon, a pesti oldalra. Tudom, akkor is eszembe jutott, hogy egy alkalommal itt szálltam közös buszra az akkor éppen büntetésben lévő Nagy Imrével, s aki az Attila utcában a mezőgazdasági könyvtárban dolgozott, én pedig – hegyi busz még nem lévén – az Alagút bejáratához igyekeztem, hogy onnan caplassak fel az MTI székházába, a Naphegyre. A megállóban is nézegettem, a buszon is, mert szerettem volna megszólítani, s valami szépet, jót mondani neki. Ő pedig egyre dühödtebben nézett vissza, gondolom, azt hihette, hogy az egyik belügyis megfigyelője vagyok.

Elindulván a Belgrád rakparton, egy teherautó állt meg mellettünk. Tucatnyi fegyveres fiatal utazott rajta. Szívélyesen érdeklődtek, merre visz az utunk, s aztán, mikor kiderült, hogy a Parlament közelében szeretnénk leszállni, biztattak: szálljunk csak fel, ne kutyagoljunk.

A sok gyaloglástól elfáradtam, elnyúltam a teherautó platóján, s lábam jócskán belógott a középső részbe. Egyszer csak azt vettem vettem észre, megfagyott a hangulat, a fegyveres fiúk összesúgnak, és meredten bámulják a lábamat, a Tolvaj főhadnagynétól vásárolt sárga cipőt. Fegyvereiket is lövésre készen kézbe igazították. Aztán odamászott mellém az egyik, és felszólított, hogy igazoljam magam.

Szerencsére – mint mindig –, személyi igazolványom elég toprongyos állapotban volt, ám az ifjú parancsnokot ez sem nyugtatta meg teljesen, mert szigorúan rám kérdezett: honnan van az ávós cipő?

Elmeséltem a Tolvajnéval kötött üzletemet, s megemlékeztem a főhadnagy bütykeiről is. Szerencsére hittek nekem, de azért meg kellett gondolni, mi történt volna, ha nem ilyen jó szándékú, őszintén kíváncsiskodó diákgyerekek vesznek fel a teherautójukra.

Mint említettem, a ház, amelyikbe igyekeztünk, a Parlament közelében afféle rendőrház volt. A volt férj is rendőrtiszt, de nem igazi, hanem rendőr újságíró. Lehet, hogy csak képzelődöm, de már a lépcsőházban érezni lehetett a félelem penetráns szagát. Nehezen nyitották ajtót, de aztán elmesélte, hogy neki nincs igazán félnivalója, mert dokumentumot kapott Dudástól, amely a védettségét biztosítja. Csupán azon töprengett, hogy az igazolást ne rajzszögezze-e ki az ajtajára, hogy a látogatók eleve barátságosak legyenek. Attól viszont félni lehetett, hogy akkor valaki magához veszi a fontos iratot. Az időben pedig nem volt másológép, amellyel meg lehetett volna oldani a problémát.

23

Ily élményekkel indultunk hazafelé. A teherautó ekkor már leginkább csak üres tejeskannákat szállított, jobban el tudtunk vackolódni. A Szolnokra vezető úton csupán egyetlen döbbenetes élményben volt részünk. A tankok Cegléd térségében ekkor kászálódtak ki gödreikből, és kezdtek felsorakozni az út szélén. Ágyútornyaik egytől-egyig Budapest felé irányultak.

Másnap, november 2-án a legfontosabb dolgomnak azt tekintettem, hogy a tankok mozgásáról egy rövid tudósítást adjak fel géptávírón. Ezt be is mondta a rádió, s másnap megjelent a fővárosi lapokban. Aztán, mint aki jól végezte dolgát, hoztam összes részletes beszámolómat a megyei újságba.

Ezekben a napokban volt még egy élményem. Meghívtak, vegyek részt a megyei munkástanács ülésén. Elámultak, nagy megtiszteltetés ez, mert az újságírók közül egyedül engem engednek be. Szorgosan jegyzeteltem, de a Dancsi József elnökkel történt megállapodás alapján ott a helyszínen fogalmaztam egy rövid tudósítást, amelyet mindjárt el is olvasott, és így adtam fel Pestre.

November 3-án valaki egy bájos történetet mesélt vidéki élményeiről, amelyet mindjárt meg is írtam Forradalmi anekdota címmel, és Péteri Pista barátom biztosított, hogy már a reggeli lapban benne lesz. Este meghallgattuk a rádió napi híreit, aztán lefeküdtünk.

24

Méray Tibor Nagy Imre élete és halála című könyve fontos szolnoki vonatkozású információkat is tartalmaz. Az 1956-os drámai események után talán Méray volt az első reformkommunista. Igaz, könnyű volt neki erre az álláspontra helyezkedni, hiszen elhagyta az országot, nem nyúlhatott utána a honi bosszúállók keze.

Könyvében elmondja, hogy a Rákosi–Gerő-klikk 1953-ban, amikor a moszkvai Prezidium, mert így nevezi a Szovjetunió Kommunista Pártjának elnökségét, bizalmából Nagy Imre lett Magyarország miniszterelnöke, Rákosiék azonnal megindították az ellentámadást. Három kísérlet kellett ahhoz, hogy szándékuk teljesüljön. Az egyik kudarcba fulladt próbálkozás után Gerő Ernő, aki a Szolnok megyei képviselők listavezetője volt, „saját választói körében" tett álnok hűségnyilatkozatot Nagy Imre mellett.

Egy másik, sokkalta lényegesebb információ azokból a napokból való, amikor a szovjet vezetők kivonták csapataikat Budapestről, és úgy tűnt, hogy a győztes forradalom vezetői határozhatják meg az ország fejlődését. E napok egyik eseményét örökíti meg könyvében Méray:

„Nagy Imre sorra fogadja a küldöttségeket; jóformán egymás kezébe adják a kilincset. Követeléseket hallgat meg, agitál, csillapít, megnyugtat, érvel. Többek között a szolnokiak megbízottjával tárgyal. Közli, hogy nemcsak Budapestet, hanem Szolnokot is kiürítik a mai napon az orosz csapatok. A megbízott kéri: Mind-

szenty József bíboros hercegprímást engedjék szabadon és tegyék lehetővé számára, hogy a pápával felvegye a közvetlen kapcsolatot. Megmondja neki: Mindszenty hercegprímás már szabad és a kormány semmiben sem akadályozza, hogy a magyar katolikus egyház vezetését ellássa. Miközben beszélgetnek, Kádár – aki ott van Nagy Imre mellett – egy jegyzetfüzet lapjára néhány mondatot ír: »Kedves szolnoki dolgozó testvérek! Egy nehéz korszak utolsó és egy új fejlődési korszak első napján találkozva Szolnok város küldöttével, Bujáki Ferenc elvtárssal, üdvözletünket küldjük Önöknek. Fogjunk össze minden őszinte, jószándékú magyar hazafival a rend helyreállítása, az élet alapját képező munka megindításában. Megszabadulva a múlt salakjától, bízzanak a kommunista eszme hívei a jövőben. Az igaz eszmét tiszta eszközökkel fogják szolgálni és a szocialista Magyarország győzni fog. Elvtársi üdvözlettel: Kádár János.« Átnyújtja Nagy Imrének a cédulát. Nagy elolvassa: »bízzanak a kommunista eszme hívei a jövőben... Az igaz eszmét tiszta eszközökkel...« Talán arra gondol: de hosszú is az út, ami előttük áll, de nehéz is, de keserves lesz! Mégis, ő bízik, verekszik, küzd. A szívéből írta ezt János. Odaírja a nevét a Kádár neve mellé."

Az eddig elmondottakból talán egyértelmű, hogy az időben felfokozott érdeklődést tanúsítottam a politikai események iránt. Furcsa tehát, ha azt mondom, máig fogalmam sincs arról, ki lehetett ez a Bujáki Ferenc elvtárs. Azt sem tudom, Kádár János és Nagy Imre közös levele megjelent-e a szolnoki újságban, mely akkor „A Nép Lapja" címmel adtak vagy inkább adtunk közre. Egy biztos, hogy ez az üzenet nem keltett széles körű feltűnést sem a városban, sem a megyében.

És ha már itt tartunk, érdemes visszaidézni azt is, vajon mit akartunk, mit akarhattunk mi az időben? Gondolom, mindenki mást. Az az igazság: annyira lekötött az alapvető követelmények megvalósítása, hogy a közös jövendőről viszonylag kevés szó esett. Vonuljanak ki a szovjet csapatok és tűnjenek el a bemocskolódott, kompromittált személyiségek, ez volt az a közös platform, amelyen az események mozgatói és az abban résztvevők álltunk.

Hogyan legyen tovább? – erről igazából még nem folytak eszmecserék. Azt hiszem, nagyon sokan voltunk, akik akkor sem kívántunk visszakanyarodni ahhoz a múlthoz, amelyet a Horthy-korszak jelentett. Méray könyvéből megtudhatjuk, hogy Kádár nem csak ezt a levelet írta meg, hanem egy, az Andropovval folytatott vitájuk során kijelentette: ha újra jönnének a szovjet tankok, ő puszta kézzel szembe megy velük. Elhittük, és nem akartuk kiűzni a hatalomból a megtért szocialistákat sem.

Hogyan alakult volna az ország jövője? Ezt ma már nagyon nehéz lenne megmondani. Feltehetőleg jobban, mint ahogyan a szovjet beavatkozás következtében formálódott vagy formátlanodott.

25

November 4-én reggel egy hatalmas dörrenésre ébredtünk. Az ablakhoz szaladtam és kinéztem, de semmiféle mozgást nem észleltem. A káposztáskerteken túl némán állt a szolnoki rádió épülete. Köpenybe bújtam, kimentem a hideg verandára, kinyitottam a rádiót.

Mintha sírból jönne, oly halkan jött a hang. Kádár olvasta nyílt levelét a magyar dolgozó néphez:

„Az alulírottak: Apró Antal, Kádár János, Kossa István és Münnich Ferenc miniszterek, Nagy Imre kormányának volt tagjai bejelentjük, hogy 1956. november 1-én, megszakítva ezzel a kormánnyal minden kapcsolatunkat kiléptünk a kormányból és

kezdeményeztük a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakítását.

Erre a felelős lépésünkre annak felismerése késztetett, hogy a reakció nyomása alá került és tehetetlenné vált Nagy Imre kormányán belül nem volt semmi módunk cselekvésre a népköztársaságunkat a munkás-paraszt hatalmat, szocialista vívmányainkat megsemmisítéssel fenyegető, mind nagyobb erővel jelentkező ellenforradalmi veszéllyel szemben..."

Gyorsan felöltöztem, és leszaladtam a főutcára, hogy újságot vegyek és többet tudjak meg. Újságok nem voltak, és szinte teljesen kihalt volt a város. Csupán Horváthtal, a megyei tanács elnökhelyettesével találkoztam, aki boldogan közölte:

— Most már minden rendben van, segítenek a szovjet elvtársak!

— Hát ezt én nem így gondolom – buggyant ki belőlem, és ő zord pofával továbbsietett.

Nem volt kétséges, hogy az aznapi megyei újságot is elkobozták. Később Sarkadi, a nyomda igazgatója, részletesen elmesélte, hogyan történt az eset. Már éjfél után egy ruszki különítmény ment érte, rángatta ki az ágyából, s vele együtt mentek a nyomdába. Minden papírfecnit elkoboztak, természetesen a már kinyomott újságokat is, s a legnagyobb alapossággal végigkutatták a nyomdát. Minden íróasztalfiókba, minden szekrénybe benéztek. A parancsnokló tiszt egyébként tolmács útján tette fel kérdéseit:

Az ő irodájában az egyik kisszekrényen ott állt Lenin porcelánszobra. Ez jó pontnak számított. Ám, amikor alatta kinyitották nem kis lendülettel az ajtót, kizuhant onnan Sztálin és Rákosi elvtárs porcelán szobra, s mintha összebeszéltek volna, mind a kettőnek letörött az orra. A parancsnok a tolmács útján megkérdezte: őket miért zárták oda? Mire Sarkadi így felelt:

— Mert rosszak voltak!

Furcsa módon a ruszki tiszt ebben a pillanatban megtanult magyarul, és zordul rákérdezett:

— Mit mondott?!

Sarkadinak nemigen volt módja arra, hogy történelmi kiselőadást tartson, így csak hebegett-habogott. Az elkobzott újságban megjelenni készülő Forradalmi anekdotá-m egyébként imígyen szólt: (ezt a) „vidám" históriát egyébként azóta megírtam már jobban is, de a hitelesség kedvéért az eredeti szöveget közlöm:

„Azon a bizonyos kedd éjszakán, amikor megjött a hír, hogy magyarnak nem nevezhető nyomorultak lövik a pesti népet, amikor ablakunk alatt idegen hadsereg tankjai dübörögtek a szabadság fellobbanó tüzének elfojtására, úgy éreztem, hogy soha életemben, vagy csak nagyon sokára jegyzek le új anekdotát.

Most mégis erre a sorsra jutottam. Kényszerít, biztat népünk örök és kimondhatatlan humora, amely Pesten a kilőtt harckocsira ráírja, hogy „Szocialista megőrzésre átvettük" a vidéken is léptennyomon életjelt ad magáról.

Aki elmesélte e kis históriát nem tudta megmondani, hogy hol történt, de összeráncolt homlokkal, próbálván visszaemlékezni a helység nevére leginkább csak Kunmadaras mellett kötött ki. Ha nem ott történt, hát valahol máshol, de hogy a Kunságban, az biztos.

Egyszóval ebben a bizonyos helységben megtörtént a csoda, hogy épen maradt a szovjet emlékmű a főtéren. Úgy találták az emberek, hogy a háborúban meghalt katonák nem tehetnek arról, ami itt történt és könnyű úgy ütni valamit, ha már nem védi senki. Összeült hát a forradalmi tanács, hogy mit csináljanak az emlékművel, mert a főtéren mégsem maradhat, hiszen akkor igen megvetnék őket a szomszéd falvak lakói.

Hosszas gondolkodás után az egyiknek jó ötlete támadt.

— A halottak emlékművének fogadtuk el ezt a kőoszlopot. Két

temetőnk van, vigyük el hát az egyikbe s hadd ácsorogjon ott valahol a sarokban.

— Igen ám – vakarta meg a fejét az egyik tanácstag –, de akkor le kell szedni a temető kapuja felől, hogy: „Feltámadunk".

— Ugyan, miért – csodálkoztak rá a többiek.

— Hát azért, mert mi még az utolsó ítéletkor ha megszólalnak azok a mennybéli réztrombiták, akkor sem akarunk idegen katonákat látni ebben az országban."

26

Ezen a reggelen összeomlott minden reményem. Sem az ország sorsát, sem személyes jövőmet illetően semmi jóra nem számíthattam. Tulajdonképpen az elmondottak alapján nem ért váratlanul, hogy így történt. Mégis, a reánk szakadt szörnyűséget alig lehetett elviselni.

Mint később megtudtam, furcsa módon Gerencsér Miklós kollégámat és barátomat tartóztatták le szinte legelőször. Őt, aki pedig legjobban meggyőződése szerint próbálta a forradalmi napokban menteni a menthetőt. Ki feketítette be, és mit mondott róla, talán soha nem lehet megtudni.

Miklós a Tisza és a Zagyva összefolyásánál, a Tabán nevű régi városrészben (merthogy Szolnoknak is volt Tabánja), lakott egy régi házban. Ezen az éjszakán furcsa zajokra ébredt, s kinézvén, géppisztolyos szovjet harcosokat látott a kertben. Egyszer csak rátörték az ajtót, elől jött egy szovjet tiszt pisztollyal, aztán két-három géppisztolyos harcos, végül egy magyar civil, aki előrelépve közölte:

— A Magyar Népköztársaság nevében letartóztatom!

Beletelt jó néhány napba, amíg kiderült, hogy rossz helyen kocogtattak.

Hazamentem a Keskeny János utcába, és nekiestem az aranyfogú Kerekesné krumplipálinkájának. El kell mondani, hogy kora ifjúságomtól kezdve baráti viszonyban élek az alkohollal. Emlékezetes volt az első találkozás. Még tizenhat éves sem voltam, 1946-ban, amikor a front elvonulása után elindultam Mezőkövesdre, hogy a gimnáziumi tanulmányaim befejezése érdekében beszerezzem a tankönyveket, mert amikor iskolánk kórházi célok miatt kiürítésre került, a vasútállomásról egy német katonavonat harcosai a fonott, nagy utazókosaramat, minden holmimmal együtt ellopták. Egy forgalmistával együtt indultunk el Mátraballáról, hogy szülei füzesabonyi házáig együtt tegyük meg a hosszú és nem veszélytelen gyalogutat. Verpeléten, a Kiskacsa vendéglőben pihentünk meg, s mivel iszonyúan fáradtak voltunk, én, aki korábban meg sem kóstoltam szinte semmiféle italt, útitársam unszolására bevágtam egy üveg bort. Aztán, hogy az utat rövidítsük, a kerecsendi legelőn át mentünk, amelyen aknamező is volt, éppen az előző napon robbant fel valaki. Én az ital hatására úgy éreztem, semmi bajon sem lehet, hiszen a lábam le sem ér a földig. Lebegek. Valójában túl realista, földhözragadt gondolkodású voltam, s ha lángra akartam lobbantani a fantáziámat, nem nélkülözhettem ehhez az alkohol segítségét. Ám egy hosszú életen át majdnem mindig békességben éltem, és ma is élek az itallal. Összesen kétszer vadultam meg igazán: azon a bizonyos napon és sokkal később, amikor különköltözésünk után édesanyám hamarosan elhunyt, s úgy éreztem, hogy nyugdíjas halálának én voltam az oka.

Akkor, ott Szolnokon teljesen kifordultam önmagamból. Elüvöltöttem, hogy kirontok a városba, és puszta kézzel nekimegyek az első orosz katonának. Szerencsére magas deszkakerítésünk volt, és a vén Kerekes bácsi bezárta a kaput, eldugta a kulcsot. Ott tomboltam, amíg el nem nyomott az álom.

Közben jöttek értem, hogy menjek dolgozni, mivel Miklós sincsen, de nem is voltam olyan állapotban, hogy ennek a követelésnek eleget tegyek.

27

Másnaposan és teli lelkiismeret-furdalással vergődtem végig a következő napot. Nem győztem kérni a bocsánatot az öregembertől, meg az élettársamtól. Délután beállított Péteri Pista barátom, s biztatott, hogy menjek dolgozni, hiszen befejeződött a nagy kaland, és élnünk kell tovább. Én még próbáltam dacoskodni.

Legkedvesebb olvasmányaim az önéletírások. Mindig dührohamot kapok olyankor, amikor a visszaemlékezők elegánsan átlépnek azokon az eseményeken, amelyek az ő szereplésükre rossz fényt vethetnek. Még az igaz leírások hitelét is nagy mértékben rontja ez. Nem akarok tehát hasonló hibába esni.

Meg kellett gondolni, hogy mit csináljak. Talán el lehetett volna tűnni Szolnokról, de hová? Mátraballára nem vihettem az asszonyt, a gyereket, nem csak azért, mert a nyugdíjas vasutas egyszobás házában a szomszédos patak miatt derékig vizes volt a vályogfal, hanem azért sem, mert a szülők számára szégyen lett volna, hogy lakodalom nélkül asszonnyal, gyerekkel állítok be a faluba. Hasonló volt a helyzet Egerben is, az élettársam édesanyjánál, aki ráadásul még korosodó eladó lányait is szerette volna előbb-utóbb férjhez adni. A pesti albérletem már nem volt meg, a volt férjhez nem illett volna odaköltözni. Mivel magyar író akartam lenni, a disszidálás lehetősége szinte fel sem merült bennem. A házunk melléképületéből elment ugyan az egyik albérlőtárs, Emilke. Nem tudom, mi úton-módon, de jó két hét múlva már Ausztráliából küldött üdvözlőlapot. Aztán megint eltelt egy-két nap, és akkor a postás egy csomagot hozott, s könyörgött, hogy

vegyük át. Lúdtalpbetét volt benne, én pedig keserűen röhögtem: meddig jutott volna Emilke, ha időben megkapja a lúdtalpbetéteket?

Tudom, a becsületes pesti kollégák sokkal tovább kitartottak. Igen ám, de ott ezerszámra voltak az újságírók, s az első időkben csupán néhányra volt szükség. Ennyi jelentkező pedig kényszer nélkül is akadt. Szolnokon legfeljebb heten-nyolcan tudtuk a mesterséget, így név szerint számon tartottak bennünket. Vagy munka, vagy börtön, ez volt a választási lehetőség. Magukra hagyhattam volna-e könnyű szívvel az asszonyt, a gyereket minden jövedelem nélkül a Keskeny János utcai albérletben?

Egy napot még dacoskodtam, de végül is rászántam magam, hogy munkára jelentkezem. Vessenek rám követ, de így volt. Délután mentem be a szerkesztőségbe, ahol már javában készült a szolnoki Szabad Nép. Az a bizonyos szégyenteli újság, amelyet ruszki repülőgépek hordtak szanaszét az országba. A lap történetét majd később, részletesen elmondom. Tény, hogy kollégáim nagyon megörültek amikor megláttak. Az újságot ekkor Tóth Pista szerkesztette, egy jó íráskészségű, nagyon becsületes kolléga, aki – ha jobb helyre születik –, valószínűleg íróként is jeleskedett volna. A korábbi szerkesztő ugyanis – beijedvén a történtekről – még mindig nem jött elő az ágy alól.

Úgy határoztak, hogy érkezésemet megünneplik. A főszerkesztői szobában állt egy nagy páncélszekrény, amelyben a korábbi főnök, a szigorúan titkos italosüvegeit tartotta. A fiúk mindenféle álkulcsokat hoztak, s végül sikerült is kinyitni a páncélt. Nagy szomorúságunkra Hubertus likőrt, meg Császárkörtét sikerült benne találni, lévén, hogy édesszájú amatőr volt a korábbi tulaj. Jobbat nem lelvén azért nekiláttunk, és elpusztítottuk a készletet.

Közben ránk sötétedett, beállt a kijárási tilalom. Az én kollégáimnak már volt propusztkájuk, igazolványuk a szabad mozgás-

hoz. Meg is mutatták, és nem tudtam megérteni, miért gyufásdoboznyi méretűre nyomták ezt a fontos okmányt. Igen ám, de én hogy kerülök haza?

A lapnak külön szovjet őrsége is volt, és a barátaim intézkedtek, hogy díszkíséretet kapjak hazafele. Ki is jelöltek egy kis fiatal szovjet harcost. Ő azonban megmakacsolta magát, közölvén, hogy velem együtt csak úgy édes kettesben nem megy végig a városon. Felszedelődzködött tehát az egész társaság, és öt-hat újságíró, meg egy géppisztolyos orosz fiúcska kísért haza.

A kollegák az elfogyasztott ragacsos italok hatására még dudorásztak is.

Ez volt az újabb fordulat.

28

Az 1956-os szolnoki eseményekről írott memoárom több részletét közölte az Ez a Hét. Egy olvasótól kaptam levelet, amely új oldaláról világítja meg a városban történteket.

A levél írója Szolnokon volt sorkatona, s beszámol élményeiről. Elmondja, hogy ő engedélyt kapott arra, esti tagozaton középiskolába járjon, s mivel leszerelés előtt sem akart évet veszíteni, augusztus végén kinn járt a városban, beiratkozása ügyében. „Ahol a Vörös Csillag mozi volt, azon az utcán mentem az iskola felé, amikor harminc teherautó jött az úton, telis-tele államvédelmis katonákkal. A konvojt oldalkocsis motorkerékpárokon ülők biztosították, mindegyik motoron egy-egy tányéros golyószóróval, lövésre kész állapotban. Az emberek döbbenten nézték ezt a konvojt, és én máig sem tudom, hogy az ávósok csak gyakorlatoztak-e vagy megfélemlítés céljából történt ez a vonulás.

Ön a visszaemlékezésében elmondja, hogy elterjedt a városban: október 23-a után a szovjet tankok vonulását a hídra lefeküdt

diákok és diáklányok akadályozták meg, és ekkor építették a pontonhidat. Ebben lehet valami, mert én is így hallottam. Egyébként azt is beszélték, hogy a rengeteg tank vonulása rongálta meg a hidat. A mi laktanyánk a vasútállomás és a Rékasi út között volt, és alkalmunk volt a vonuló szovjet tankokat megfigyelni. Számolgattuk is, és óránként ötventől százötven tank követte egymást.

November 3-án este fürdőbe vittek bennünket. Útközben szovjet páncélkocsikat láttunk. Az oroszok barátságosan integettek nekünk, mi pedig ugyanígy visszaintegettünk. Az is feltűnt, hogy a vezetékek több helyen le voltak szaggatva.

Amikor fürdés után gyülekeztünk, több olyan katona odajött, aki a repülőknél szolgált. Elmondták, hogy ők szabadságos papírt kaptak, amely visszahívásig érvényes. A repülőtérre nagy fejesek érkeztek, és oroszok vannak mindenütt. A repülőgépek leszállhatnak, de már felszállniok nem lehet. A mi tisztjeink megpróbálták őket elzavarni, nekünk pedig megtiltották, hogy tovább beszélgessünk velük.

November 4-én hajnalban aztán keményebbre fordult a dolog. Négy óra tizenkét perckor kaptuk az első belövéseket. Az oroszok zöld rakétákkal világították ki a környéket. Az egyik katona feltörte a raktárt, fehér rakétát lőttek ki, erre aztán csend lett.

A Pesti út és a Rékasi út kereszteződésénél volt egy kihelyezett golyószórós egység, és abból az irányból sorozatlövéseket lehetett hallani. Azokról, akik ott voltak, máig sem tudok semmit.

A belövésektől egyébként a laktanyában is több sebesülés történt, majd megszálltak bennünket. Bennünket az étkezőbe tereltek, ott voltunk foglyok. A szomszédos műszaki laktanya felől még ekkor is a fegyverropogást és mély dörrenéseket lehetett hallani.

Az étkezdében egy orosz egyenruhás, magyarul beszélő ungvári kiabált velünk, hogy semmi erőszakra ne gondoljunk, mert akkor vérfürdő lesz. Velünk együtt is szolgált egy katona, aki beszélt uk-

ránul, és őreinktől megtudta, azért bánnak velünk ilyen keményen, mert a laktanya előtt rájuk lőttek, és nekik sebesültjeik és halottaik is vannak. Mi próbáltuk bizonygatni, hogy az ő vastag páncéljaikon a mi puskagolyóink nem mennek át. Próbáltuk rábeszélni az oroszokat, hogy engedjenek el szabadságra, de megtagadták.

Korábban parancsok jöttek, hogy menjünk Pestre gépkocsikon, és a lőszerek élesítve ott voltak az udvaron. Egy, a laktanyának szánt lövedék egy méterrel egy lőszeres kocsi mellett fúródott a földbe. Ha az felrobban, nem csak a lőszeres kocsit biztatja hasonlóra, de a laktanyával szemben az oroszok is nagyon sok lőszert halmoztak fel, így tömeges katasztrófa történt volna.

Parancsnokságunkat Cegléden is körbevették, így teljesen magunkra voltunk hagyatva. A mi tisztjeinket a parancsnoki épületbe zárták, és csak estefelé tudtak intézkedni, hogy elhagyhatjuk az ebédlőt.

A körletünkben minden a feje tetején állt. Akkor mi már leszereléshez készültünk és ott voltak a civil ruháink is. Nekem elvitték a meleg pulóveremet, meg a borotvámat. A tisztek aztán azzal nyugtattak, hogy akinek ruhája, cipője hiányzik, azt később majd kártalanítják.

A további napokat a körletben beszélgetéssel, kártyázással, olvasással töltöttük. De minden nap négy teljes órán át alaki kiképzést tartottak számunkra. Az oroszok lestek bennünket, megtanulták, hogy: jobbra át, balra át, és időnként bekiabáltak. Lett ebből zűrzavar, ők pedig a hasukat fogták, úgy röhögtek ki minket.

Később már kimehettünk az udvarra egyedül is, de minden reggel és este létszámellenőrzés volt, sőt ebédnél is olvasták a névsort, és csak egyesével mehettünk az étkezdébe.

A rádió egész nap szólt, és ott hallottuk, hogy leszerelnek minket. Mivel ez késett, kezdtünk zúgolódni. Az oroszok félreértették, ami történt, azt hitték lázadás lesz, és még egyszer körbezárták a laktanyát. Lövésre kész fegyverekkel jöttek be hozzánk.

November 13-án engedtek el minket, egy falat kenyér nélkül. A többség közelben lakott, de én kétszázötven kilométerre. Néhány társammal együtt a bajai hídnál mentünk át a Dunán, és öt nap alatt sikerült hazajutni."

A levélíró megadja nevét és teljes címét a következő megjegyzéssel:

„Ha ezt az írást fel akarja használni, tegye, de a kérésem, hogy név nélkül jelenjen meg."

Vajon meddig élnek a berögzött félelmek?

29

Amikor valahogy sikerült önmagamat megtalálni, s kikászálódni a feneketlennek tűnő, mély depresszióból, sok egyéb mellett az is eszembe jutott, hogy ha Kádár Szolnokon van, alighanem itt lehet Kádárné is. Feltételeztem ugyanis, hogy egy ilyen akciót valamivel gondosabban szerveztek meg. Azzal is törődtek, hogy a kétségtelenül nehéz vagy éppen veszélyes helyzetbe keveredett kollaboránsok számára ne jelentsen még külön lelki terhet az is, hogy vajon mi lehet a közvetlen hozzátartozójukkal.

Egyébként szóbeszéd tárgya volt, hogy vannak politikusok, akik hozták a családjukat.

Korábban elmondottak alapján nem tűnik talán stréberségnek vagy aljasságnak, hogy felmerült a gondolat: talán meg kellene keresni azt az asszonyt, akivel – ha nem is baráti, de közeli jóviszonyba kerültünk, s aki nemrég tapintatosan beavatkozott az életembe. Ráadásul Kádárné azt is megígérte, hogy vidéken ez könnyebben megoldható lévén, záros határidőn belül megnyugtatóan rendezi lakásproblémánkat is.

Kétségtelenül illenék megkeresni, ám ez az adott helyzetben akarva-akaratlanul is politikai tett lenne. Azzal ugyanis aligha érné be, ha megkérdezném: – Hogy van kedves Mária? Szolgálni kellene, méghozzá intenzíven.

Feltehetőleg nincs neki semmi gondja. Most már, aki bajba kerülhet, az én vagyok. Az isten se mosná le rólam, hogy ezzel a dörgölődzéssel próbálok kimenekülni a szorult helyzetből.

Elvetettem tehát a gondolatot, hogy kezdeményező lépést tegyek. Egyébként így utólag már tudható, hogy fölösleges lett volna a próbálkozásom, mert Kádárné nem volt Szolnokon. Földes Péter író, aki az októberi napokban a szabad Kossuth Rádió egyik szervezője és irányítója volt, Csalog Zsoltnak nyilatkozva egyebek közt elmondja, hogy a Parlamentben november 2-án délelőtt konstatálták Kádár, valamint Münnich, Kossa és Bebrics eltűnését. A visszaemlékezés így folytatódik:

„Aztán valamelyik kolléga mondta, hogy

— De hiszen Mária itt van! –

Mármint Kádár felesége. És jobbkeze – mindnyájan tudtuk, hogy nagyon összeforrtak, emberileg is meglehetős rokonszenvnek örvendett, sokan szerették. És akkor kiderült, hogy Mária nem tud semmit a férje hollétéről! Ott gubbasztott az egyik parlamenti szobában, eléggé összetörten, csendesen sírdogált, és amikor vigasztalni és biztatni próbálták, valami olyasmit hüppögött, hogy

— Ha János még egyszer előkerül, ezentúl csak kertészkedni engedem!

Ezt a mondatot nekem egy közvetlen fültanú hozta. De én még így sem értettem az egészből egy kukkot sem!

Vagy csak nem mertem érteni?"

Kádárné tehát nem volt részese a kalandos utazásnak, amely több napon át tartott. Az asszony magatartása is azt igazolja, hogy Kádárnénak fogalma sem volt arról, milyen következményei lesznek annak, ha elindul a szovjet nagykövetségre, és a történelmi döntéseket, felesége tanácsait nélkülözve hozta meg.

Kádárné csak akkor találkozott az urával, amikor ő szovjet páncélkocsiban, díszkísérettel visszaérkezett Szolnokról Budapestre. Ettől kezdve viszont hosszú időn át ellátta férje titkárságának vezetését, ami bonyolult feladat volt ez időben.

30

Az a bizonyos szolnoki szerkesztőség, az a nyolc-tíz ember nyugodtan bekerülhetne a rekordok könyvébe. Rövid egy hónap leforgása alatt ugyanis négy címmel, négy irányzattal négy különböző lapot szerkesztett. Kezdődött a Szolnok megyei Néplappal, a megyei pártbizottság újságjával. Lett belőle a forradalmi események idején A Nép Lapja, amely természetesen csaknem százнyolcvan fokos fordulatot jelentett a korábbihoz képest. Ezután ugyanazon gárda a Szabad Népnek előállítójává vált, amely újságot a Magyar Szocialista Munkáspárt központi lapjaként jegyezték. Amikor a hatalom elvonult, Tiszavidék címen jelent meg az újság, ezzel mintegy jelezve, hogy nem kíván visszatérni az eredeti csapásra. Igen ám, de amikor a helybéli elvtársak már kellően megerősödtek, néhány hét múlva ragaszkodtak hozzá, hogy vissza kell lépni a kiindulóponthoz, és újból a Szolnok megyei Néplapot adták ki, mintha mi sem történt volna. Jó kis szaunázás volt ez a benne lévőknek. A szolnoki Szabad Nép, joggal, a magyar sajtó történetébe, mint az egyik szégyenfolt kerül majd be. Valóban az ott dolgozók egy része úgy érezte, feledtetni kell korábbi tevékenységét, és vaskos írásokat fabrikált annak bizonyítására, nem gondolta komolyan, amit néhány nappal előbb papírra vetett.

Van valami, amit máig sem értek teljesen. Két vagy háromszáz méterrel odébb a lapot is befogadó irodaházhoz rejtélyesen és

dölyfösen ott állt immár benépesülten a megyei tanács öreg épülete. Mi akkor joggal azt hihettük, ott tartózkodik Kádár és Münnich, a teljes vezérkarával együtt. Sokáig élt is ez a hiedelem, hiszen Berecz János, a nagy párttörténész is később ide tetette a böhömnagy emléktáblát a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulásáról. Hogy mi történt valójában, azt majd az utolsó fejezetből tudja meg az olvasó, ha meg nem unja nyomon követni emlékezéseimet.

A vezérek máshol voltak, de a vezérkar (mármint a magyar) valóban itt tanyázott. Nem sok fogalmunk volt arról, vajon mivel töltik idejüket. Tény, hogy egy népes csoport az újságot irányította. Tagjai voltak a korábbi időszak vészesen baloldali figurái, a történészként jeleskedő Andics Erzsébet és közgazdász férje Berei, kinek a másik nevét azóta már szerencsésen elfelejtettem, valamint Friss elvtárs, aki ugyancsak a közgazdasági tudományokban jeleskedett. A csúcson pedig maga Apró Antal elvtárs trónolt.

Évek múltán egy alkalommal, mint az országos mezőgazdasági kiállítás és vásár felkent tudósítója, egy napon át Apró elvtársat is kísértem a szarvasmarhák és egyéb lábasjószágok között. Még le is fotografáltak, amikor ő a kiállítás emlékkönyvébe írt be megőrzésre méltó sorokat, én pedig a háta mögött lestem ezt a műveletet. Soha nem felejtem el, hogy beírása így kezdődött: „Innen üzenem a magyar munkásosztálynak..." Tőle tehát nagy szakértelmet nem lehetett elvárni a szerkesztőségi munkában. Ott volt viszont a három, korábban felsorolt „írástudója", akik jeles szerzők voltak, garmadával publikálták a tudományos dolgozatokat és köteteket. Az volt a furcsa, hogy ez a három kiemelkedő személyiség egy betűt le nem írt, csupán a silány, kis szolnoki csapat kézirataiban turkált. Akkor nem értettem, miért tettek némasági fogadalmat, így utólag arra gondolok, nem tudták pontosan, merre fordul a politika szekere, és fontosabbnak érezték önmaguk tisztántartását és átmentését annál, minthogy saját alkotótevékenységükkel elősegítsék az általuk annyira óhajtott kibontakozást.

Az eseményekről csak hallomásból értesültem, mert a páncélszekrényben lévő italok elpusztítása után hetekig nem tettem be a lábam a szerkesztőségbe, hanem hátul, a folyosó végén, az MTI irodájában gunnyasztottam.

Géptávírónk sem nagyon szólalt meg az első napokban. A központ munkatársai közül ketten: Somogyi Lajos, aki a gazdasági rovat munkatársa volt, és egy Márton nevű öregúr bementek a parlamentbe, s néhány napig ketten alkották az új hatalom hírügynökségét. Mivel Szolnokon volt a kormány, a pártközpont, itt jelent meg a központi lap is, a dolgok logikája szerint tulajdonképp nekem kellett volna az MTI új vezérigazgatójának lenni.

Ehelyett azonban próbáltam úgy megúszni a dolgokat, hogy a jelenléten kívül további aljasságokat ne nagyon kövessek el. A piciny, néhány soros tárcettákra specializáltam magamat. Az első írásom arról szólt, hogy a piacon öt forint lett a tojás ára, s ez nem jó a lakosságnak. A második arról, hogy az épülő új városrészben csak ácsorog a toronydaru. Egy, már november 19-én megjelent kis dolgozatot azért iktatok ide teljes terjedelmében, mert ennek később furcsa folytatása lesz. A címe az volt: Legyen igaza a százéves jövendőmondónak.

„Határidőt tisztelő ember vagyok, most mégis nagyon elmaradtam az elvállalt munkával. Mint kalendárium-csináló brigád tagja nem szállítottam időben a rám bízott kéziratokat, pedig a kalendáriumot lassan-lassan nyomni kellene, hogy már decemberben megvehesse, akinek szüksége van rá.

Ki tudott volna azonban az elmúlt napokban öreg csárdákról, kunsági cifraszűrökről írni, vagy hasznos háztartási tanácsokat összeállítani, mondjuk arról, hogyan lehet kivenni a tintapecsétet

a terítőből? Az év történetét megírni is enyhén szólva felelőtlen lett volna, hiszen mondjuk meg őszintén: több kérdésben még ma sem látunk teljesen tisztán. Sokkal könnyebb a százéves jövendőmondó rigmusmesterének helyzete. Bort, búzát és az annyira óhajtott békességet, s fokozódó jólétet ma már feltétlenül megjósolhatja. A gazdáknak nyugodt lelkiismerettel beígérheti a 4-5 hízót az ólba, s a biztonságos termelést.

De miért hozom fel a kalendárium ügyét most, amikor egyelőre az a legfontosabb, hogy termeljenek a bányák, induljanak meg a vonatok, s az ország egész területén dolgozzanak az üzemek. Hol jön ezekhez egy kalendárium? E kis dolog azonban világosan megmutatja, hogy ha nem látunk azonnal valamennyien munkához, közvetlenül fenyegető nehézségeken túl ezernyi kisebb-nagyobb kellemetlenségnek, bosszúságnak tesszük ki magunkat, amelyek elkísérnek 1957-be, vagy azon is túl.

A százéves jövendőmondó mindig szépet, mindig jót ígérő örök rigmusainak csak úgy lehet igaza, ha a jogos követelések teljesítésével párhuzamosan derekas munkával pótoljuk a károkat, s megteremtjük a boldog, gazdag élet feltételeit.

Most, hogy újra megindul az élet, gondolnunk kell mindenre, még a kalendáriumra is."

Ha valaki figyelmesen elolvassa ezt a kis írást, észrevehette, hogy nem csak a rend mellett teszem le a garast, hanem a fővárosból érkező hírek alapján a jogos követelések témáját is megpendítem.

Írtam már, hogy a szerkesztőség néhány tagjával baráti kapcsolatban voltam, voltak azonban olyanok is, akik nem örültek ennek, hogy egy jövevény másféleképpen fogalmaz. Az ő nevüket nem írom le. Elég abból annyi, hogy egyre erőteljesebben hallatszottak olyan hangok, hogy: „ez a Solymár taktikázik, nem teszi le a garast". Itt tartottunk, amikor a gang túlfelén maga Apró Antal

tartott egy szerkesztőségi értekezletet. Mindenki legnagyobb megdöbbenésére az én cikkeimet állította példaképként a többiek elé, mondván, hogy nem az ellentétek kiélezésére van szükség, hanem a konszolidáció erősítése lenne kívánatos. Nem hiszem, hogy ez neki, magának jutott eszébe, de elmondta. Ettől kezdve aztán – egy ideig – békén hagytak.

31

Fogalmunk sem lehetett arról, mivel tölthetik az időt a főelvtársak odaát, a nagyházban. Egy történet azonban valahogy kiszivárgott Ilku Pálról, a kárpátaljai néptanítóból lett politikai hadvezérrel egyébként egy furcsa helyzetben korábban már találkoztam.

Említettem, hogy 1951 őszén, mint túlkoros fiatalember vonultam be Farkas Mihály hadseregébe. Korábban, mivel a bölcsészkar nappali tagozatát látogattam, és az MTI munkatársa voltam, kétszeres felmentést élveztem a katonai szolgálat alól. Ám az egyetemet otthagytam, Farkas Mihálynak pedig minden épkézláb fiatalemberre szüksége volt, hogy hadseregtábornok lehessen. Amikor bevonultam, engem már, mint fiatal írót is számon tartottak.

Az újonckiképzés után egyszer csak egy távirat érkezett Kismarosra, ahol híradós csapatunk táborozott. Mi, géptávírászok, nagyon előkelő helyet foglaltunk el, mert értékes gépeink miatt Tompa Pufi villájába helyeztek el bennünket. Lerobbant állapotban volt a pompás kilátású épület, de még így is jobb volt, mint sátorozni. Nos, ide érkezett egy szűkszavú közlemény, miszerint ekkorra, meg ekkorra Solymár honvédet indítsa útba Budapestre, a tisztiház tábornoki szobájába, aláírás: Nógrádi altábornagy, politikai főcsoportfőnök.

Ezredünk politikai tisztje rémülten hívatott magához, s

kérdezte: ki vagyok én tulajdonképpen? Aztán személyesen kísért el, hogy tiszta ruhába öltöztessen. Mi ugyanis az időben egyrészt a Szovjetunióban kiselejtezett szuronyos puskákat kaptuk meg, amit a legények csak vagy dióverőként, vagy győztesként emlegettek. Tisztjeink ugyanis naponta elmondták, hogy meg kell becsülni a vakrozsdás csövű, öreg mordályokat, lévén, hogy ezek győztes fegyverek. Rendes ruhánk se nagyon volt, mert valakinek el kellett hordani a korábbról megmaradt zsávoly zubbonyokat is. A jobbak ugyanis már gimnasztyorkában pompáztak. Minden harcos két ruhát kapott, egy gyakorlót és egy kimenőt. Én már akkor is túlsúlyos fiú voltam, s rám csak egy ruha passzolt. Igaz, egy Kovács nevű nehézsúlyú birkózó gyereknek, akit fura módon a menetgyakorlatoknál mindig kocsival szállítottak, külön kellett szabatni egy alkalmatos egyenruhát. De őt aztán elvitték a sportszázadba.

A tisztiház tábornoki szobájában kellemes társaság gyűlt össze. Ott volt Fülöp Jancsi a Gyár utcából, akivel együtt nyertünk a József Attila pályázaton. Ő volt a munkásfiatal, én az értelmiségi. Már öreg katonaként, leszerelés előtt részt vett az összejövetelen Sándor Iván, ő könyvtáros volt valahol, s másra sem várt, minthogy végre leszereljen. Mikes Gyurira emlékszem még, aki később a Ludas Matyi főszerkesztője lett. Ott üldögéltünk a terített, sok piával megrakott asztalnál, de a vendéglátók az istennek sem akartak előkerülni. Végül is megkínáltuk magunkat. Nos, ezen a megbeszélésen Nógrádi helyett Ilku Pál, na meg a Néphadsereg akkori főszerkesztője, Hajduska István, és a tisztiház parancsnoka vett részt. Végül is úgy ültünk az asztal körül, mint Rigó Jancsi és zenekara: egy király, egy cigány. Egy főtiszt, egy kopasz újonc. Ekkor ígérték meg, hogy a hónunk alá nyúlnak.

Amikor visszamentem a kismarosi táborba, felmentettek a kiképzés alól, nem kellett kivonulnom, se krumplit pucolni, se

körletrendet csinálni. Igen ám, de Isten malmai lassan őrölnek, s majd egy hónapot ültem magányosan a Tompa Pufi erkélyén, látszólag tárcettákat írogatva. Sokat gondoltam a művész úrra, aki a Nemzeti Színházban feledhetetlenül alakította Cseörgő Csulit az Úri Muri-ban, de a villát elvették tőle. A tisztek meg káromkodtak, hogy vigyék már innen ezt a rendbontó újoncot, ha annyira szükségük van rá máshol.

A szolnoki megyeházán Ilku azt a feladatot kapta, hogy próbálja valahogy felmérni, hol vannak a felszívódott néphadsereg esetleg használható roncsai. Sikerült is kapcsolatot teremtenie néhány vidéki laktanyával, de a pestiek nem fogadták a telefonhívásokat.

Egyszer egy laktanyában mégis valaki felvette a kagylót:

— Itt Ilku Pál vezérőrnagy, kivel beszélek?

— Itt Kovács őrvezető!

— Mondja, Kovács őrvezető, van ott még magán kívül valaki?

— Van, a Sztriginác honvéd!

— Más nincs?

— A többiek hazamentek.

— És maguk?

— Mi árvagyerekek vagyunk. Nem volt hova menni.

Ilku egy kicsit kivárt:

— Akkor én magát Kovács őrvezető, kinevezem Budapest magyar helyőrségparancsnokának!

Érdemes itt elgondolkozni azon, hogy akkor így kezdődött a visszarendeződés.

Akkoriban voltak olyan optimista kósza hírek, hogy Kádár nem véletlenül felejtette Szolnokon ezt a nagyrészt sztálinista társaságot. Nem akarta őket magával cipelni Budapestre, mert zavarta volna az ottani taktikázását.

Tény, hogy a szolnoki Szabad Nép jócskán túlélte magát. Mindaddig megjelent, amíg Budapesten a Fehér Lajos által nagyrészt a

volt Szabad Nép munkatársaiból verbuvált új szerkesztőség, a Népszabadságban le nem közölt egy csípős glosszát, hogy miféle szennylap jelenik meg ott, Szolnokon. Ezután már csomagoltak az elvtársak, és magunkra hagytak bennünket. Elkezdődhetett a helyiek uralma.

Ez időben találkoztam egyszer Kisfaludy Sándorral, a megyei könyvtár igazgatójával, aki a másik oldalról kicsit hasonlatos volt a szolnoki Szabad Népet irányító elvtársakhoz. Ő is mindig a háttérben maradt, másokat küldött vagy engedett az első vonalba. Elmesélte, hogy meglátogatta őt Mesterházi Lajos. A könyvtár igazgatói szobájában, amikor gondosan bezárkóztak, Mesterházi zokogni kezdett. A szó szoros értelmében úgy, hogy peregtek a könnyei. Elmondta, hogy milyen sok gyereke van, így ő nem engedheti meg... És valóban, a következő vasárnapon a Népszabadságban újra kezdte publicisztikai tevékenységét.

Én csak irultam-pirultam, nem éreztem magam jogosultnak arra, hogy elítéljem.

32

Mátraballán volt egy öreg pap, aki kertjébe kuglizót is épített, és vasárnap délutánonként itt gurigázott a falu úri társasága. Kalocsai tisztelendő úr reverendában gurított, és felemelt sarkával próbálta a helyes irányba terelni a már útjára bocsátott golyókat. Ha ez nem sikerült, indulatosan csak azt mondta: a ponciusát! Ez onnan jutott eszembe, hogy én is körülbelül úgy kerültem be a világpolitikába, mint Poncius Pilátus a credo-ba.

Ahogyan teltek-múltak a napok, újra munkába lendült cégem, a Magyar Távirati Iroda is. Olyan igénnyel álltak elő, hogy kétféle információt küldjünk, nagy „A" betűvel jelöljük azt, amit a lapokba szánunk, nagy „B" betűvel pedig írjunk bizalmas információkat a közállapotokról.

A városban járván szereztem egy olyan értesülést, amelyet gyorsan megfogalmaztam, úgy érezvén, hogy segíthetek vele. A híradás lényege az volt: Szolnokon az ipari üzemekben már elkezdődött a termelés, de a járműjavító, a cukorgyár, a Tiszamenti Vegyiművek, a papírgyár dolgozói újra sztrájkba léptek. Ennek oka, hogy Budapestről az orosz határ felé két szögesdrótos ablakú vagonban magyar fiatalokat vittek, akiket a harcokban való részvétel miatt tartóztattak le. A fiatalok kiabáltak, levelet dobtak ki, ez okozta a felzúdulást a városban.

Ezt az információt én belső tájékoztatásra szántam, s a legnagyobb megdöbbenéssel észleltem, hogy délben, amikor otthon ebédeltem, a Kossuth Rádió egyetlenegyszer bemondta.

Csak jóval később tudtam meg, mi történt. Kiss Pista bácsi, akit már emlegettem, aki a szolnoki színházban látott, amikor bevonultunk forradalmat jelenteni, volt aznap az ügyeletes szerkesztő az MTI belpolitikán, és a hírt „véletlenül" a rádióhoz is elküldte. Ott az ismert külpolitikus, Köves Tibor felesége, Köves Jutka volt a hírszerkesztő, s megint csak „véletlenül" beletette a napi anyagba. Pista bácsi dorgálást kapott, Köves Jutkát viszont kirúgták. Három vagy négy év múlva a mezőgazdasági kiállítás alkalmi sajtópropagandistájaként találkoztam vele. Ott dolgozott akkor Tóbiás Áron is, akit kubikosként vettek fel, és Antal Gábor, aki szintén büntetésben volt.

A hír tehát szanaszét röpült az éterben. Sok kósza történet terjengett akkoriban, ezeket azonban a kommunista diktátorok letagadhatták, és le is tagadták. Itt azonban másról volt szó, hivatalos beismerésről.

Délután, amikor szokás szerint nyüstölni kezdtem a Kerekesék öreg rádióját, Szabad Európa, Amerika hangja, az angol rádió ma-

gyar nyelvű adása, mind vezető helyen mondta a két bedrótozott vagont. El lehet képzelni, milyen érzések között hajtottam álomra a fejemet.

Aztán ránk virradt a következő nap. Ez még nagyobb döbbenetet hozott. Az ENSZ-ben ugyanis Cabott Lodge szenátor, az amerikai delegátus vezetője felolvasta az én szolnoki tudósításomat. Ennek következtében természetesen a rádiók híradásaiban megint csak erről beszéltek.

Teltek-múltak a napok, s én nem tudtam elhinni, hogy az ügynek semmi következménye nem lesz.

33

Nem tettem szert világhírre, de ezt akkor nem is nagyon bántam.

Az elmondottak alapján érthető, hogy a mai napig érdekel, milyen dokumentumok jelentek meg azóta a szabadságharcosok Szovjetunióba hurcolásával kapcsolatban. Csak bámulni tudom Zimándi Pius premontrei szerzetest, aki az üldöztetés éveiben rendházából elűzve Rónai Györgynél, a katolikus írónál és szerkesztőnél lakott, s aki talán megérzéstől vezettetve részletes naplót írt az 1956-os évről. Oly közegben mozgott, ahol alkalma volt a különböző hírek, információk begyűjtésére, mégis rendkívüli az a teljesítmény, amelyet feljegyzéseivel sikerült elérnie.

Zimándi naplójában nagy teret szentel a szabadságharcosok elhurcolásával kapcsolatos információknak is. Igazából a többi szövegekbe ágyazva lenne érdekes reagálásait bemutatni, de érjük be csupán az ide vonatkozó feljegyzésekkel. Az első bejegyzés november 14-én szerdán került a naplóba:

„Izgatja az embereket a deportálások híre, amikről igazában senkinek sincs teljes bizonyosságú tudása. A külföldi rádiók állítják, Kádár tagadja. Mint a Szabad Európa rádió mondja, míg e sorokat írom, a ma délutáni tüntetés éppen a deportálások ellen zajlott le. Magam is láttam több helyütt ceruzával kiírva a következő röpiratot: »A záhonyi állomásnál találták az alábbi szövegű cédulát.« Aztán »Magyar Testvérek« megszólítással közli az irat, hogy az oroszok viszik őket Oroszországba, körülbelül 1500-an vannak, aztán következik körülbelül 20 név pontos lakcímmel. Egy zirci, egy balatonkenesei (Tóháti nevű), a többi budapesti, pl. Balázs Kornél, Krúdy Gyula utca 9. IV. 6. Persze le kéne járni egy-két címet, hogy mi igaz belőle."

November 16-án a következőket olvashatjuk:

„A két fő beszédtéma a sztrájk és fiataljaink deportálása. Ez utóbbiról most már biztos hírek látszanak jönni. Palotai Boris unokaöccsét is deportálták. Kádár megegyezett a forradalmi ifjúsági bizottsággal, hogy ezek Záhonyba, a szovjet–magyar határ határállomására megfigyelő bizottságot küldenek ki, és ellenőrzik a kimenő vonatokat. Csak az ne legyen a vége, hogy őket is elviszik. Különben ez csak arra szól, hogy ezután nem visznek ki senkit. De akit eddig kivittek? És akiket nem Záhonyon át visznek, hanem Csehszlovákián és Románián keresztül? Kuba képviselője a deportálások ügyét az ENSZ elé akarja vinni."

November 17-én ismét visszatér a témára. Előbb egy látogatójára hivatkozik, akit nem nevez meg, majd telefoninformációt kapott:

„Megerősíti a deportálások hírét, amit – bevallom – nehezen hittem el eddig. Eseteket mondott el, amit szemtanúk láttak, és hivatkozott egy kollégájára, aki az üzembe cédulákat hozott, amiket a vonatból dobtak ki a fiatalok. Egy fiú röpiratot ragasztott ki, egy tankból odament egy orosz, letartóztatta, és ott fogta, míg egy orosz autó el nem vitte. A Nemzeti Színház előtt két fiú ment egy leánnyal. Megállt egy autó orosz katonákkal és egy civillel, a lányt félrelökték, a két fiút elvitték. A Déli pályaudvar közelében az

édesanyja sikoltozása ellenére, az anyja mellől vittek el egy fiút. A munkástanácsok előtt is ott áll a lehetőség, hogy deportálják őket.

Kollár telefonálta, hogy ma délelőtt (a fenti esetek három napon belül történtek) a Körúton egy fiú ment egy katonával, mindkettőt elvitték. Mondják, hogy Csehszlovákián keresztül viszik őket, és vöröskeresztes autóbuszokon is szállítják őket. Szörnyűségek ezek! És Horváth Imre, „magyar külügyminiszter" ugyanakkor New Yorkban, az ENSZ-ben rágalomnak minősíti mindezt. Lacival és a házfelügyelővel megbeszéltük, hogy ha az oroszok éjjel jönnének Laciért, akkor a házfelügyelő Molnár bácsi beengedi őket – próbálná nem beengedni –, ellenben itt bent már azt fogja mondani, hogy nem vagyunk itthon, mi pedig semmiféle csöngetésre sem nyitunk ajtót. Szegény Laci!"

Egy feljegyzésrészlet november 18-ról, vasárnapról:

„Sikerült elérnem, hogy igazán békésnek éreztem a napot, hetek óta először. Pedig amit ma is láttam, nem volt éppen békés. Tele a pusztulás jeleivel és ezeknek az ideges napoknak a feszültségével. Már amikor reggel a kápolnába érkeztem a Pozsonyi útra, feltűnt nekem Miklósnak, a »kántornak« erősen borostás képe. (Egyébként szerzetes tanár, jelenleg azonban asztalossegéd egy nagyobb üzemben. Ő az, akinek a sztálini időkben a nyakába lőcsölték a Szabad Nép-félórákat ezzel az indoklással: »Te úgyis pap vagy, te tudsz prédikálni«.) Kiderült, hogy tegnapelőtt a Golgota téren a Közértbolt előtt sorban állva a saját szeme előtt vitték el a géppisztolyos oroszok egy teherautón két 20-22 év körüli fiatalembert. Őt a többi vásárló férfival együtt az asszonyok gyorsan betuszkolták a Közértbe. 33 éves. Nekem már nem kell drukkolnom saját személyemet illetően. Legalább van némi hasznom is a koromból."

November 19-én hétfőn ismét szerepel a téma:

„A deportálásokról továbbra is sok szó van, de nehéz erről tiszta képet kapni. Az angol rádió szerint a szovjet katonai parancsnokság elismerte, hogy egyes katonai alakulatok saját szakállukra végeztek deportálásokat. Hallottam viszont egy olyan esetet – egy házbeli rokona –, hogy az így összeszedett fiatalt bekísérték, megmotozták, meztelenre vetkőztetve, majd miután semmit sem találtak náluk, autóra rakták, és Pest egy másik részén szélnek bocsátották őket. Úgy látszik, főleg röpiratragasztókra vadásznak. Ezeket a kormányellenes röpiratokat újabban már éjszakánként letépeti a kormány. Egy helyütt furnérlemezre írva láttam: »Kádár, hány rubelt kaptál a hazaárulásért?« Ezt nehéz levakarni."

November 20-án Zimándi Pius a következőket jegyezte fel:

„A deportálások híre még mindig sokakat aggaszt. Állítólag Ócsán van egy tábor, és odaviszik az elhurcoltakat. Az amerikai jelentés szerint 16 ezer embert deportáltak eddig az oroszok (és 75 ezer volna a halottak száma). Túlzónak tartom e számokat.

Angliába kiérkezett két traktoros, akik azt állították, hogy Budapest körül fogták el őket, és a vonatról szabadították ki a felkelők. Az ENSZ tegnap délután megkezdte az ügy – a deportálás – tárgyalását Kuba kiküldöttjének javaslatára. És milyen megdöbbentő az, hogy míg idegen kiküldöttek éles harcot folytatnak magyar emberek Oroszországba való kihurcolása ellen, addig a »magyar« kiküldöttek – jegyezzük meg a nevüket: Sík Endre és Horváth Imre – tiltakoztak a téma megbeszélése ellen, cáfolták a deportálást, és kijelentették, hogy az orosz hadsereg csak rendet jött csinálni Magyarországra. Depilov orosz külügyminiszter megtoldotta: jó szomszédtól elvárható segítség volt az orosz csapatok beavatkozása (Éppen káoszt hoztak, és nem rendet!)

A deportálások ellen ma mi is felszólaltunk. A Nyelvtudományi Intézet mai gyűlésén elfogadtunk és aláírtunk egy memorandumot. Lényege: 1. Azonosítjuk magunkat az október 23. óta folyó szabadságharccal; 2. a tudomány teljes szabadságát kértük, az

Akadémia autonómiáját és a tudományos munkatársak szakszervezetét. – Persze, több módosító javaslat hangzott el, mit kellene még bevenni. Csak egyet említek meg a megbeszélésből. Valaki megkérdezte: »Szerepel-e a szövegben ez a szó? kormány?« – »Nem.« – »Akkor jó.«"

És végül még egy feljegyzés november 21., szerdai dátummal, amely azt mutatja, hogy a magyarok külföldre hurcolásának híre az ENSZ-ben sokkal szélesebb körű vitára adott alkalmat:

„Tegnap is, ma is folytatták az ENSZ-ben a deportálásokról szóló vitát. Tegnap Irak küldöttje azt állította, hogy a magyar kérdés megoldásától függ a világ szabadsága. A Szovjetuniónak mindenki fasiszta, aki nem hajol meg a Szovjetunió előtt. Ki a fasiszta? – folytatja az iraki megbízott. – Az-e, aki ellenáll az önkényuralomnak, vagy az, aki fegyverrel a kezében támad arra, aki szabadságot akar? – A burmai küldött is mellettünk szólalt fel, és rosszhiszeműséggel vádolta meg a Szovjetuniót. Peru megbízottja beszélt még tegnap délután. Ő mondta: mutasson csak egyetlenegy falut is a Szovjetunió Magyarországon, mely nem állt át a felkelőkhöz. Tehát nem fasiszta ellenálló csoportról van szó, hanem az egész népről. Bérkövetelések vagy egyéb ok miatt sokszor sztrájkolt már a világon a munkások egy-egy rétege. De amikor az egész nemzet általános sztrájkot tart, ez bizonyítéka annak, hogy az egész nemzet áll szemben egy maroknyi kisebbséggel. – Az izraeli küldöttnő hangsúlyozta: olyan nép nevében szólal föl, melynél jobban talán senki sem tudja, mit jelent a lereteszelt vagonokban való deportálás."

34

Akit nem győztek volna meg Zimándi Pius feljegyzései, az ismerkedjék meg Szűcs Sándornak visszaemlékezésével. Szűcs a

záhonyi határállomás főnöke volt 1956 emlékezetes napjaiban. Kezdeményezésére megakadályozták a vasúti szállításokat, azt viszont megfelelő katonai erő híján tűrniök kellett, hogy a szovjetek odébb pontonhidat verjenek a Tiszán, amelyen özönlöttek a harckocsik, a gyalogságot és a hadianyagokat szállító járművek. Szűcsnek később sikerült kimenekülnie az országból, és Norvégiában lett vasutas. Tapasztalatait az ENSZ vizsgálóbizottságának is rendelkezésére bocsátotta.

Ha módom lenne rá, szeretnék egy olyan kötetet szerkeszteni, amelyben a különböző politikai állásfoglalásúak visszaemlékezéseiből összegyűjtve lenne olvasható: kivel mi történt 1956. november 4-én. Erről a napról ugyanis joggal elmondhatjuk, hogy történelmünknek talán a legsötétebb napja. E katasztrófa felért a muhi vagy a mohácsi csatavesztéssel. Ezért Szűcs Sándor emlékezéséből nem csak a fogság, hanem a foglyul ejtés körülményeit is érdemes idézni. Így, utólag már tudhatjuk, hogy az a tábornok, akit a börtönudvaron látott, nem Maléter volt, de ez semmit nem von le a visszaemlékezés hitelességéből:

„Ezzel véget is ért volna a záhonyi forradalmi napok története, ha nem kellene ehhez még egy személyes utóiratot fűznöm. Sok szó esett a maga idejében a deportálásokról, melyeknek azonban kevés eleven tanúja jelentkezett. Éppen ezért az én novemberi hányattatásaim, úgy hiszem, némi érdeklődésre tarthatnak számot.

Elbeszélésemben az imént november 3-áig jutottam el. Azon az éjjel, 4-ére virradóan, biztonsági okokból a helyettesemnél aludtam, egy közeli községben, reggel azonban – nem is annyira az eredményes cselekvés reményében, mint inkább kötelességtudásból – ismét bementem a hivatalomba. A Szabad Kossuth Rádió utolsó kétségbeesett bemondásait hallva, egy kis rögtönzött tanácskozásra ültünk össze a katonai bizottmánnyal, s ez éppen fo-

lyamatban volt, amikor az oroszok megtámadták a pályaudvart és a magyar katonai laktanyát. A tüzelés a Tisza túloldaláról kezdődött, majd a pontonhíd felől érkező erős csapategységek árasztották el a környéket. A pályaudvarra egy vasúti katonai egység tört be egy ezredes vezetése alatt (akit különben ismertem, mert az előző napokban a szovjet katonai élelemszállításokról tárgyaltam volt vele). A laktanyák lángba borultak. Mindannyian kiszaladtunk a peronokra; ott orosz katonák vettek bennünket körül. »Fel a kezekkel!« – kiáltották. »Mit akarnak? Micsoda dolog ez?« – kérdeztem az ismerős ezredest. Mire azt felelte, hogy magyar részről megtámadták őket, s erre válaszolnak.

Mondani sem kell, hogy támadás részünkről nem volt. Ennek ellenére az oroszok elfogtak, lefegyvereztek bennünket, majd átkísérték a záhonyi szovjet parancsnokság területére. Ott kivégzéssel fenyegették többünket; emlékszem, hogy a fentebb említett Kuzmini főhadnagy forgatta a revolvert az orrom előtt. Egymástól elszigetelve tartottak minket zárt tehervagonokban. Engem a nap folyamán többször vittek kihallgatásra egy orosz tábornok elé, aki arról faggatott, hogy kik voltak a forradalmi tanácsok tagjai, milyen parancsokat kaptunk Nyugatról, és így tovább. Délután három óra tájban erős őrség alatt átvittek bennünket a romokban heverő magyar tüzérlaktanyába. Még ma sem bírom elfelejteni azt a látványt: magyar tisztek és honvédek hevertek ott holtan az udvaron, köztük egy híradós tiszt fehér zászlóval a kezében; a szovjet katonák nagyban húzták le a halottak csizmáit és a zsebeiket kutatták...

A tüzérlaktanyán összesen 58-an voltunk foglyok. A magyar legénység nagyobb része még a tűz idején elmenekült. Az oroszok leguggoltattak bennünket a hullák közé, tányért nyomtak a kezünkbe, s egy foglyul ejtett magyar szakács főzte pörköltet kínáltak nekünk: »Egyétek!« Közben az orosz katonák tőlünk is elszedték a

nálunk lelhető értéktárgyakat (papírpénzt, órát), mondván, hogy »úgyis kivégeznek titeket, minek az már nektek«.

Aztán leszállt az éj, s a sötétség leple alatt, leponyvázott teherautókon mind az ötvennyolcunkat átvittek a Tisza túloldalára, orosz területre. (Onnan tudom a pontos létszámot, hogy az oroszok folyton leszámoltak bennünket. Engem és E. hadnagyot külön egy volt WC-helyiségbe csuktak. Adtak ugyan szalmazsákot és pokrócot, de kinyújtózásra ott bizony nem volt hely. Aludni pedig még kevésbé lehetett, mert az átvonuló orosz csapatok tisztjei benéztek, s formálisan leköpködtek. »Ez volt a vezér« – mondogatták egymásnak. Viszont az őrség tagjai között volt, aki vigasztalt minket, teát főzött nekünk, sőt még almát is szereztek valahonnan a szomszédból.

Két nap, két éjjel maradtunk ezen a barátságtalan helyen. A kihallgatások egymást követték; mindig úgy kezdődtek, hogy háttal a falhoz állítottak bennünket, körüllövöldöztek géppisztollyal, majd elkezdtek faggatni (de ezt már roppantul udvariasan): »Ki kezdte a lázadást?«, »Kivel álltak kapcsolatban?«. Engem különben alezredesnek tituláltak, mert a szovjet vasúti ranglétra szerint ez volna a katonai rangom.

November 6-án este kettőnket E. hadnaggyal teherautóra raktak, s erős őrséggel útnak indítottak Ungvár (Uzsgorod) felé. (A csoportból a többieket még a nap folyamán visszavitték a magyar oldalra.) Ungváron a volt rendőrkapitányság épülete elé érkeztünk, amelyet azonnal felismertem még a cseh időkből való emlékeim alapján. Felvittek az emeletre egy NKVD-ezredes elé, ahol mulatságos jelenet következett, mert az ezredes a szovjet nemzeti ünnep (november 7-e) feletti emelkedett hangulatában mindenekelőtt felköszöntött bennünket. Ez aztán a kihallgatás hangját is megszabta. »Miért lázadoztál Te, hiszen Te párttag voltál?« – kérdezte tőlem az ezredes. Mire én így válaszoltam: »Ezredes elvtárs

nős?« »Igen.« »Nos, hát mit szólna ahhoz, ha esztendőkön át kellene házába befogadnia s ott tartania sógorát és sógornőjét? Bármennyire szeretné is őket, nem azt mondaná-e a végén, hogy menjenek már haza, jöjjenek inkább csak látogatóba?« – Az ezredes kacagott.

Ezután ismét teherautóba raktak bennünket, s átvittek a városi börtönbe. Hatalmas rácsos kapukon keresztül előbb a váró-cellákba vezettek minket, ahol átvizsgálták ruháinkat, elszedték megmaradt értéktárgyainkat, hogy aztán egy-egy különített cellába kísérjenek bennünket. (Kilenc forintról, s karikagyűrűmről adtak szabályosan külön-külön elismervényt. Amikor szabadultam, a gyűrűt visszaváltottam, de a kilenc forintot meghagytam a szovjet államnak. Gondoltam, többet ér nekem a börtönpecséttel ellátott elismervény. Ezt még ma is biztos helyen őrzöm. Fényképmásolatát annak idején eljuttattam az ENSZ vizsgálóbizottságának.)

Az ungvári börtön láthatólag ki volt ürítve számunkra. Az odaérkezésünket követő két napon ismeretlen okból többször átáthelyeztek, végül közös cellába raktak bennünket E. hadnaggyal. November 8-án este magyar szót hallottunk a folyosóról. »Hadnagy úr« – szólítottak valakit. Még a Veszprémi Vegyipari Egyetem neve hangzott el, annak diákjai mehettek el az ajtónk előtt. Másnap pedig az orosz börtönőrök szájából hallottam mondani, hogy »itt van ám a nacsalnik is«. Később megtudtuk, hogy Malétéréket hozták Tökölről repülőgépen. A mi cellánkba tették be Maléter Pál parlamenti sofőrjét s egyik szárnysegédjét, akiket vele együtt Tökölön ejtettek fogságba. Szombaton, az udvarra kinézve, egy magas férfit láttam sétálni magyar tábornoki egyenruhában.

Vasárnap, azaz november 11-én már elég sokan voltunk a börtönben, magyarok, köztük nők is. Egy csoportot (köztük E. hadnagyot) ekkor kiemeltek, s átvitték őket Sztrijbe, ahol szintén magyarok voltak a börtönben. Helyébe cellámba négy magyar fiút hoztak, köztük egy 16 éven aluli bányásziskolai tanulót. A 16 éven aluliakat azonban tudomásom szerint pár nap múlva hazaküldték Magyarországra. (Neveket ehelyütt inkább nem említek. De akkor, novemberben összesen 58 nevet tartottam meg a fejemben, s mikor később hazakerültem, mindegyikük családját értesítettem személyesen, vagy írásban.)

A rá következő héten egy alagsoron keresztül átvezettek a bíróság épületébe, ahol a Szovjetunió egy főügyésze hallgatott ki. (Kilétét kárpátaljai származású fegyőreim árulták el nagy bizalmasan.) Körülbelül 8-10 napi tartózkodás után éjjel rabszállító kocsin, többedmagammal átvittek egy Ungvár környéki börtönbe, amely az NKVD felügyelete alatt állt. Itt megint meztelenre vetkőztettek bennünket, átkutatták ruháinkat, majd lepedős-ágyas szobákba helyeztek bennünket. Főleg magyar katonai vezetőkkel voltam ott együtt, az ország minden részéből. A szovjet kihallgatók hosszú jegyzőkönyvet készítettek, de – legalábbis velem – semmit alá nem írattak. Néhány nap múlva megint visszavittek az ungvári közös börtönbe, ahol most már igen sokan voltunk együtt a cellában. Ekkor értesültem a Maléter-delegáció sorsáról. Itt tudtam meg azt is, hogy két budapesti külföldi diplomatát is ide hurcoltak az oroszok, tévedésből. Így derült ki a deportálás ténye.

Ugyanis, amikor az oroszok kénytelenek voltak hazaküldeni az eddig magyarnak kezelt (kopaszra nyírt, értéktárgyaitól megszabadított) két külföldit – egy diplomatát és a Vöröskereszt egy megbízottját – egyszerre velünk szemben is megváltozott a bánásmód. Jobb lett az ellátás, kaptunk magyar könyveket, fogságunk láthatóan új fázisba lépett. Egy napon láttuk a börtönudvaron felsorakoztatni a nőket, kik vidáman mutogatták nekünk visszakapott óráikat és gyűrűiket. Előttünk is felcsillant a hazatérés reménye. Celláinkban hangosan, kórusban szavaltuk Petőfit, s az oroszoknak szegeztük a kérdést: mi jogon tartanak bennünket itt, amikor

mi nem vagyunk szovjet állampolgárok? A válasz az volt: legyünk nyugodtak, haza fogunk kerülni, a szovjet hatóságok csak az új magyar kormányt segítik. Engem ebben az időben még egyszer kihallgattak, az ügyész igen baráti volt, s mikor panaszkodtam neki sorsomról, lehalkított hangon így bátorított: »Ne féljen, rövidesen haza fog térni.«.

Két nap múlva csakugyan megfürösztöttek, megborotváltak, rendbe hoztak bennünket, egyeseket még ruhaneművel is elláttak, majd harmadnap kenyérrel, egy húskonzervvel, egy doboz cigarettával és egy marék kockacukorral felszerelve útnak eresztettek minket. Előzőleg egy orosz ezredes mondott búcsúbeszédet: megköszönte a jó együttműködést (!), hangsúlyozta, hogy nem voltunk foglyok, hanem csupán a népharag elől védtek meg minket. Ponyvás teherautókon, Munkácson és Beregszászon át Tarpáig szállítottak bennünket, Szabolcs és Hajdú megyeieket. Hetvenen voltunk ebben a csoportban. Amikor december 6-án átléptük a magyar határt, csendesen elénekeltük a Himnuszt.

A nyíregyházi megyei börtönbe kerültem, itt helyeztek véglegesen szabadlábra. Előzőleg még egy orosz tiszt fogadott s felszólított, hogy mint jó szakember, menjek vissza dolgozni a régi helyemre. Így is tettem, több százan fogadtak ünnepélyesen Záhonyon, az ottani orosz parancsnokságnak azonban más volt a véleménye. El kellett hagynom Záhonyt, s legcélszerűbbnek láttam Budapestre menni. Ott érdekes módon felajánlották nekem a Déli pályaudvar főnökségét, amennyiben belépek az MSZMP-be, segítek a pártvezetésben, s nyilatkozatot adok, hogy nem voltam deportálva, s nincs ilyesmiről tudomásom. E nyilatkozatot megtagadtam, s ettől kezdve bujdosnom kellett. Egy ismerős rendőrtiszttől küszöbön álló letartóztatásomról értesülve, február 7-én Szabadkánál átléptem a jugoszláv határt."

35

Aki netán még mindig hitetlenkedném, hogy az emlékezők túloznak, hamis információkat közölnek, annak figyelmébe ajánlhatjuk az úgynevezett „Jelcin-dosszié" egyik dokumentumát. Jelcin 1992 novemberében Budapestre látogatván a jószándék egyik gesztusaként átadott több fontos iratot, amelyek az SZKP KB elnökségének magyar vonatkozású megbeszéléseit, illetve az e plénum elé került különböző jelentéseket tartalmazza. Ezek között találhatjuk meg azt a jelentést is, melyet a Maléter-delegációt letartóztató Szerov és a kártyákat keverő Andropov nagykövet küldött ebben a témában. Ez a jelentés minden kétséget eloszlat:

„A mai nap folyamán több ízben is felhívott telefonon Kádár és Münnich elvtárs (mindegyik külön-külön), s közölte, hogy a szovjet katonai hatóságok egy vasúti szerelvényen a fegyveres felkelésben részt vett magyar fiatalokat szállítottak a Szovjetunióba. Kádár és Münnich ezzel kapcsolatban kijelentették, hogy nem helyeslik az ilyen szovjet eljárást, mert szerintük ez késztette a magyar vasutasokat általános sztrájkra, és rontotta el az egész belpolitikai helyzetet. Ma este a budapesti Kossuth Rádióban tendenciózus közlemény hangzott el magyar fiatalok Szibériába szállításáról.

Münnich elvtárs azt kéri, hogy a szovjet csapatok parancsnoksága hivatalos sajtóközleményben jelentse be, hogy Magyarországról senkit nem szállított és nem is fog szállítani a Szovjetunióba. Münnich elvtársnak azt mondottuk, hogy megvizsgáljuk a dolgot és holnapra választ adunk.

Ma, november 14-én valóban Csap állomásra irányítottak egy kisebb szerelvényt olyan letartóztatottakkal, akik a vizsgálati anyagban úgy szerepelnek, mint a fegyveres lázadás tevékeny

résztvevői és szervezői. A szerelvény áthaladt a határon. A szerelvény útja közben a foglyok két állomáson cédulákat dobáltak ki, amelyeken tudatták, hogy Szibériába viszik őket. Ezeket a cédulákat magyar vasutasok felszedték, és értesítették a dologról a kormányt. A mi vonalunkon utasítás ment arra, hogy a jövőben a letartóztatottakat zárt gépkocsikon szállítsák, megerősített konvojjal.

Holnap a Münnich elvtárssal való megbeszélésen Szerov elvtárs azt fogja mondani neki, hogy azért akartuk a letartóztatottak egyik kis csoportját a szovjet–magyar határ közelében lévő épületben elhelyezni, mert Magyarországon nincs olyan, a foglyok elhelyezésére kellően felkészült börtön, ahol biztosítani lehetne az objektív vizsgálat lefolytatását.

Szuszlov és Arisztov elvtársakat tájékoztattuk a fentiekről.

1956. november 14.

Szerov, Andropov"

Ez az egy szál dokumentum is cáfolhatatlanul bizonyítja, hogy a nemes eszmék szolgálatát rég elfelejtették a Kreml urai, cinikus gazemberek voltak valamennyien. Különben Andropov nem lehetett volna később a Szovjetunió első embere, az SZKP főtitkára.

Az is kiderül a Szerov–Andropov jelentésből, hogy a szabadságharcban résztvevőket el akarták hurcolni, méghozzá az 1945-ben bevált módszer szerint nem is nagyon óhajtottak válogatni, kit visznek, kit nem.

Amikor az ember elkészíti egy élet számvetését, nem túlságosan bőségesek a pozitívumok. Talán érthető, hogy máig legfontosabb tetteim között tartom számon, hogy csak részben saját szándék szerint, de sikerült hozzájárulni egy, a magyar nép ellen kitervelt ördögi bűncselekmény megakadályozásához.

36

Ha már itt tartunk elmondom, hogy rádiózgattam én Szolnokon is. Érdekes módon a szerkesztőség elől, talán mert a város központjában volt, a megszállás után néhány nappal viszszavonták az orosz katonai őrséget. Nem így a rádiótól.

Még mint katona hallottam erről egy bájos történetet. Állítólag Nagy Katalin cárnő egyszer a Carszkojeszelo erdőben sétálgatva, valamelyik tisztáson látott egy gyönyörű virágot, és felsikoltott: ezt a virágot senki le ne tépje! Kísérői azonnal intézkedtek, és a virág mellé katonai őrséget állítottak. Aztán múltak az évek, elhunyt Katalin, később kiirtották a cári családot, de azon a tisztáson még vörös katonák is posztoltak. Senki nem tudta már, hogy miért, de az őrhely megmaradt.

Valahogy így jártunk a szolnoki rádióval is, mert a kapuban egyre csak ott posztolt egy géppisztolyos ruszki gyerek. Akkoriban két korosodó leányzó csinálta a szolnoki rádiót, Demcsák Kati és Varga Vica. Mindketten nagyon aranyosak voltak, de talán nem álltak kétszer sorba, amikor a tehetséget osztogatták. A hírolvasó bemondót a Szigligeti Színháztól szerezték, egy mindig nett, kellemes fiatalembert, Gellei Kornélt. A műszaki stábot Kövér úr egyedül testesítette meg. Hívtak tehát, hogy újra segítsek, s mivel volt propusztkám, a csöppnyi igazolvánnyal be is mehettem az épületbe. Csináltam nekik nem csak híreket, de interjúkat is és volt saját hangon elmondott kommentárom is. Érdekes módon ekkor már tudatosan műveltem azt, amit a szolnoki Szabad Népnél még részben ösztönösen, kínomban kezdtem el. Úgy nyugtattam a megye népét, hogy nem sok köszönet volt benne. Rendre-sorra felemlegettem Kádár korábbi nyilatkozatait, hogy aki nem volt közönséges bűnöző, annak nem lehet semmi baja, hogy a nyugalom helyreállítása után tárgyalni kívánnak a szovjet had-

sereg távozásáról, hogy le kell vonni az események tanulságait, meg minden efféléket. Később hallottam is, hogy az elvtársak dühöngtek, mondván: szovjet őrség mellett megy az ellenforradalmi szöveg, de talán, mert nem volt emberük, intézkedni nem nagyon tudtak. A rádiósok jó szándékára jellemző, hogy egy alkalommal félrevont Kövér úr, a technikus, és bizalmasan közölte, hogy kihallgatott egy telefonbeszélgetést. Akkoriban bukkant fel a semmiből egy tűzoltó főhadnagy, akiről kiderült, hogy titkos írói és újságírói ambíciói vannak. Onnan, a rádiótól hívta fel a megyei pártbizottságot, hogy mikor tartóztatnak már le, mert kinézte magának a helyemet.

Az MTI központjában egyébként ez időben tiszteletreméltó embermentési akció folyt. Én is megkaptam munkatársnak Pethőcz Sanyit, aki Kaposvárott lett sáros. Jó humorú, kedves fiú volt.

Korábban, amikor még a központban tájszerkesztő voltam, ő Zalaegerszegen dolgozott. A vezető egy Bondor nevű fiú volt, s Pethőcz a beosztott munkatárs. A kéttagú szerkesztőségben Bondor egyszer kijelentette, hogy értekezletet tart. „Rendben van – mondta Sándorunk – kezdhetjük."

— Nem hallod, hogy értekezlet lesz, azonnal ülj a helyedre!

Nem volt egyébként nagy csoda ez akkoriban. A megyei szerkesztőségeket sok helyütt a pártbizottságok által javasolt káderekkel töltötték fel. Kaposvárott például Káplár elvtárs, korábban tanár volt a pártiskolán, de süketsége miatt kicsúfolták. Ezért csináltak belőle megyei tudósítót.

Nem meglepő, hogy a központ a jó elvtársaknak segíteni akart. Hetente összeültek a vidéki osztály vezetői, és szempontokat írtak, melyik megyétől milyen témákat várnak. Aztán egy alkalommal nyitva maradt az ablak, s a huzat összekeverte a szempontokat. Jött is a rémült panasz Békés megyéből, hogy a

szénbányászok hősi helytállásáról sajnos nem képesek tudósítani.

Hárman, Hives László, a színház dramaturgja, Pethőcz Sanyi, meg én mindenféle vállalkozásokba belekezdtünk. Összeállítottuk a kalendáriumot, nekem egy anekdotás gyűjteményem is elkészült, a korábbi Színházi Híradóból pedig egy utcán is árusított, kéthetenként megjelenő humoros lapocskát csináltunk. Mivel a Tisza mentén a szállodáktól a lapokig különböző kezdeményeket neveztek el a szőke folyóról, a mi kis lapunknak az én javaslatomra a Zagyva nevet adtuk, lévén, hogy torkolata Szolnok városában található. Lett ebből is lárma az illetékes helyen, mivel nem értékelték a humorunkat, s azt mondogatták: maguk a szerkesztők is minősítik újságukat.

Rendben mentek volna a dolgok, ám egy csúf napon szürke Pobeda autó érkezett Kaposvárról Pethőcz Sanyiért, és elvitték. Ott maradt a felesége egy kisgyerekkel. Hives Lacival úgy döntöttünk, nem vesszük tudomásul Pethőcz letartóztatását, s a munkánkért kapott pénzt továbbra is megharmadoljuk. Az idegességtől Hives Laci gyomorvérzést kapott, s ott is maradt egy asszony, meg egy kisgyerek.

Magamra maradván a triumvirátusból, egyedül is megtartottam ezt a jó szokást, a pénz háromfelé osztását, amíg módom volt rá.

37

A viharfelhők egyre inkább gyülekeztek. Az egyik napon telefonhívást kaptam, hogy jelenjek meg a megyei rendőrkapitányságon. Nem tudtam elképzelni, miért hívatnak. Vagy a forradalom napjaiban megjelent cikkeim miatt, vagy talán a szögesdrótos in-

formáció szerzőjét keresik? Mindenesetre elköszöntem családomtól, mielőtt elindultam.

A megyei rendőrkapitányság cerberusa az első emeletre irányított, ahol a folyosón már várt egy civil ruhás férfi, kinek csupán a sötétkék inge árulta el, hogy milyen testületbe tartozik. Beterelt egy üres helyiségbe, amely nem volt túlságosan bizalomgerjesztő. Feltehetőleg kihallgatási célokra tartották fenn. A jobb oldali fal melletti részt egy csőbútor garnitúra foglalta el. A csőbútort a Rákosi-korszakban találták fel, s mert meg akarták takarítani a faanyagot, otromba, festett csövek tartották össze a díványt, a foteleket, s csőből készültek az asztallábak is. Ami azt illeti, ronda egy találmány volt.

A másik oldalon, az ablaknál egy teljesen üres tetejű íróasztal volt, a háta mögött székkel, no meg előtte is eggyel. Ezt a kihallgató széket, félre fordítva úgy helyezték el, hogy a ide ültetett személy minden különösebb nehézség nélkül kaphasson egy tacslit abban az esetben, ha a kihallgatótiszt jobbkezes. Az én civil rendőröm rámutatott a kihallgató székre, hogy üljek le.

Valami isteni sugallatban lehetett részem, mert ahelyett, hogy a felkínált ülőkét foglaltam volna el, hátramentem és beletelepedtem az egyik fotelbe. A tiszt szeme villant egyet, de tudomásul vette a választásomat.

Megkezdődött a kihallgatás.

— Ön ugye, ekkor meg ekkor tudósítóként részt vett a megyei munkástanács ülésén.

— Igen – mondtam, s be kell vallani, hogy megkönnyebbültem egy kicsit. Ezek szerint nem a másik két ügyben hívattak.

— Jegyzeteket is készített?

— Igen.

— Nekünk ezekre a jegyzetekre lenne szükségünk. Megvannak, ugye?

— Sajnos, nincsenek – mondtam, talán túlságosan gyorsan is.

— Nem értem, miért nem tette el?

— Hat éve vagyok újságíró, ha minden jegyzetemet megőriztem volna, egy levéltárnyi adag halmozódik fel. Erre nincs helyem sem a szerkesztőségben, sem otthon, mivel albérletben lakom. Így, ha betelik egy füzetem, mindjárt eldobom. Kis idő kellett ahhoz, hogy kihallgatóm megeméssze, amit mondtam.

— Rendben van, akkor adok papírt és tollat, szépen leírja, amit a munkástanács ülésén hallott.

— Ne haragudjon, de nem írom le.

— Ezt nem értem – mondta zordul a rendőringes.

— Gondolom, hogy az én irományomra azért lenne szükség, hogy a résztvevőket ennek alapján felelősségre vonják. Ezt sajnos, nem vállalhatom. Én tudósító vagyok, s azóta is sok eseményen vettem részt, számtalan hírt fogalmaztam. Megközelítő pontossággal sem tudnám visszaadni a történteket. Márpedig ebben az esetben minden szónak jelentősége lenne. Gondolom, megérti, hogy ezt nem vállalhatom.

Én voltam a legjobban meglepve, hogy a rendőrtiszt egy percig sem erőszakoskodott. Újból megnézett magának, most már sokkal kevésbé szúrós szemmel, mint amikor megérkeztem.

— Elmehet.

Aztán, hetek múlva, amikor már tavaszodott, hazafelé bandukoltam a rádióból a Keskeny János utcába. Egyszer csak az egyik kerítés mögül rám köszönt egy ásogató ember. Odanéztem, hát rendőring volt rajta. De hogy tovább vigyem a történetet, majd két évtized múltán, amikor a kereskedők lapját szerkesztettem, az egyik fővárosi maszek, akinek feltűnően jó kapcsolatai voltak a rendőrtisztekkel, szólt, hogy üdvözöl Tóth alezredes, aki Szolnokról jó ismerősöm.

Fontosnak éreztem ezt elmondani, annak bizonyításául, hogy a rendőrség kötelékében akkor is akadtak tisztességesek.

38

Ez időben egyébként bűneimet megint egy újabbal szaporítottam. Márciusban, éppen a feszültségekkel teli MUK-időszakban, megjelent az általunk decemberben szerkesztett Jászkun kalendárium, tetején az akkor már elátkozottá lett Kossuth címerrel. Annak idején a megyei népfront titkár, kinek a nevére sem emlékszem, azt az instrukciót adta, hogy sok hasznos, praktikus tanácsot kell tenni a kalendáriumba. Közöljük például a gazdák okulására a vemhességi naptárt. Természetesen eleget tettünk kívánságának, de szerencsére az irodalmi résszel nem törődött. Hives Laci hozott egy verses kalendáriumot, a magyar költők tizenkét gyönyörű művével. Ám látnoki módon kiválasztottuk József Attila Levegőt! című költeményét is:

„Számon tarthatják, mit telefonoztam,
mikor, miért kinek.
Aktákba írják, miről álmodoztam
s azt is, ki érti meg.
És nem sejthetem, mikor lesz elég ok,
előkotorni azt a kartotékot,
mely jogom sérti meg."

A prózai részbe beleválogattuk Györffy István Nagykunsági krónikájából A lőzérhalmi eset-et, amely így kezdődött:

„A Lőzérhalma alatt agyonvertek egy törököt. A letiport fű amellett tanúskodik, hogy a muzulmán nem egykönnyen adta oda életét. A hullától nem messze egy véres hajítófa feküdt, amely kétséget kizárólag bizonyítja, hogy a tettet valami pásztor vitte véghez."

Az egész írás egyébként arról szól, milyen bonyodalmak származhatnak abból, ha a mérges magyarok agyonvernek egy megszálló katonát.

Nem kevésbé tanulságos volt J. Hasek írása: Történet I. Ferenc József császár arcképéről. Ezt is elég nehéz volt félreérteni:

„Ezt egy ízben a császári és királyi országos tanfelügyelő közölte vele a járási főnökségen:

— Nagyon sajnálom, Petiska úr, de ön szélesebben és hosszában akarja nekünk szállítani a császár őfelségét, amint azt a nagytekintetű országos iskolatanács 1891. október 20-án kelt végzése előírja. A végzés megszabta: császári felség kissé rövidebb. Az iskolákban őfelsége legföljebb ötven centiméter hosszú és negyven centiméter széles lehet. Ön ezzel szemben azt állítja, hogy uralkodónk kétezer példányban hever a raktárában. Ne gondolja kedves Petiska úr, hogy mi akármilyen vacakot átveszünk. Az ön császári felsége tizedrendű áru, a nyomása is gyalázatos, úgy fest, mintha nem fésülné a szakállát, az orrára hallatlanul sok feketét kentek és mindezek tetejébe még bandzsít is.

Amikor Petiska úr hazaérkezett, felháborodottan újságolta a feleségének.

— Ráfizettünk arra a koronás vén szamárra."

„– Azt a dögöt pusztítsd el a háztól! Ki veszi meg a császár őfelségét, ha előbb a kandúr leizélte? A császár őfelsége megpenészedett. Ki kellene szárítani. Hogy a mennykő csapna bele!"

És még egy részlet Petiska papírkereskedő úr akciójáról:

„Gondolkozott, gondolkozott, végül is kisütötte a legcélszerűbb reklámszöveget. A kirakatba kiakasztott egy képet, a következő cédulával: »Ez az agg uralkodó 15 korona helyett most már 2 koronáért kapható!«

Az egész város még aznap eljött császárnézőbe Petiska úr boltja

elé, hogy a maga szemével lássa, mennyire esett a Habsburg-dinasztia árfolyama.

Éjszaka aztán eljöttek Petiska úrért a csendőrök és ettől kezdve már pokoli gyorsasággal folytak a dolgok. Bezárták a boltot, bezárták Petiska urat is és haditörvényszék elé állították közrendháborítás miatt."

A figyelmes olvasó minden bizonnyal emlékszik, mi történt Sztálin és Rákosi szobrával a szolnoki nyomdában, november 4-e éjszakáján tartott házkutatás során. És egyébként is ez időben a korábbi nagyvezérek képei még sok helyen porosodtak, s bőven akadtak olyanok, akik úgy gondolták, hogy egyszer még visszakerülnek a falra.

A Tiszavidék című lapban is próbáltam hangot adni gondolataimnak. Táncsics Mihály önéletrajzi írását olvasgattam akkoriban, és fabrikáltam egy tárcát, ahol az író és napszámos beszélget arról, miért ők a leghűségesebbek a bukott szabadságharc eszméi iránt.

Közben Szolnokon még viszonylagos csend volt, de a megyéből a pufajkások garázdálkodásáról egyre vészterhesebb hírek érkeztek.

39

Visszaemlékezéseim során többször szeretettel szóltam már arról a Tóth Pistáról, aki a forradalmi események előtt a megyei lap olvasószerkesztője volt, s később, a vészterhes időkben az ő nyakába szakadt a lap. Egyik cikke azonban a szó szoros értelmében felháborított.

Elhunyt a temetkezési vállalat igazgatója. Már most, az újságírás aranyszabálya szerint, ha a főtemetkezőt temetik, annak valóban hírértéke van. Igen ám, de Pista majd egy kolumnán át gyászolta a jó Tandari vagy Tengeri elvtársat, pontosan már nem emlékszem a nevére. Kiderült a cikkből, hogy már mint kamasz gyerek, vöröskatonaként ott lődözött a Tiszánál, s még vénségére betegen is, mint karhatalmista megragadta a fegyvert, és el sem engedte haláláig. Valahogy ez nem illett az én tehetséges és becsületes barátom habitusához.

Aztán, napok múlva megtapasztalhattam, hogy miről van szó. Igen udvariasan meghívott magához a megyei pártbizottság agitprop. titkára, akit – mit ad isten, – már megint Tóthnak hívtak.

Leültünk szépen egymással szemben, ahogy illik, s vártam, mire megy ki a beszélgetés.

— Magának kétségtelenül jó tolla van – mondta a pártos Tóth.

— Köszönöm szépen – feleltem én.

— Van azonban egy kis probléma. Talán a témákat nem úgy választja meg, ahogyan a jelen körülmények között a legkedvezőbb lenne.

— Dolgozok én szorgalmasan, s gondolom már ezzel is elősegítem a lap megjelenését, hiszen mint az MTI helyi szerkesztőjének, ez számomra nem lenne kötelező.

— Mégis választhatna más, érdekesebb témákat is.

Én, a marha, megkérdeztem, hogy például milyeneket.

— Tudja, számunkra most a legfontosabbak a karhatalmisták. Nagyszerű emberek ők. Van rá példa a megyében, hogy apa és fia egymás mellett áll a sorban, egymás mellett szorítják a fegyvert. De itt vannak a mi veteránjaink, akik őszöregen vállalkoznak a nehéz feladatra. De vannak munkásfiataljaink, termelőszövetkezeti tagok. Szívesen kivisszük hozzájuk, ha akarja, s meggyőződésem, hogy Ön gyönyörű cikkeket írhatna.

Nem tudtam magamon uralkodni. Vágtam egy hatalmas grimaszt.

— Sajnos, ez nem az én profilom.

A diplomáciai tárgyalások egyik pillanatról a másikra megsza-

kadtak. A pártos Tóth nem volt olyan toleráns, mint a rendőrtiszt. Felpattant, és hátat fordított nekem. Én pedig elkullogtam.

40

A sikertelen egyezkedés után Tóth elvtárs valami más ügyben a fővárosba utazott, de vette magának a fáradságot, hogy felvitesse magát a Naphegyre, az MTI székházába is, ahol Burján Sanyi barátommal tárgyalt, aki akkor az MTI titkára volt. Követelte, hogy mondjanak fel nekem, mert le akarnak tartóztatni.

Burján informálta az eseményről Barcs vezérigazgatót. Furcsa helyzet alakult ki akkoriban: a pesti munkatársak akkor nagyjából bántatlanul úszták meg az „ellenforradalmat", vidéken viszont, mint azt a Pethőcz Sanyi példája is mutatta, nagy számban szedegették össze a munkatársakat. Viszonylag egyszerű volt az újságírót elcsípni, hiszen ahogy a latin közmondás tartja: „Verba volent scripta manent", vagyis a szó elszáll, az írás megmarad.

Így utólag visszatekintve, máig is mocskos dolognak tartom, hogy előbb használták, kihasználták, megalázták a vidéki újságírókat, s amikor már lehetőség nyílt a konszolidálódásra, akkor szépen begyűjtötték őket.

Barcs Sándor gondolom más ügyekkel volt elfoglalva akkoriban, az én bőröm nem volt túl drága számára.

— Küldje a felmondólevelét, aláírom – igazította el Burjánt.

Az én Sándor barátom azonban megpróbálkozott egy mentő kísérlettel. Felhívta a Parlamentben Kádár Jánosnét, aki ez időben a férje titkárságvezetője volt, és elmondta neki, mi a helyzet. Kádárné közölte, hogy látni akarja a cikkeimet, s aztán majd eldönti, beavatkozik-e sorsomba. E tényállást röviden Halasi György, a vidéki osztály vezetője géptávírón vázolta nekem, s felszólított: gyűjtsem össze mindazokat a dolgozatokat, amelyeket a kritikus

időkben írtam, és küldjem fel haladéktalanul az ő címére. Aztán még hozzátette, hogy beszélgetésünk géppapírját azonnal semmisítsem meg.

Összeállítottam tehát egy dossziét. Talán, mert már akkor is volt bennem egy csöpp civil kurázsi, a nyomdából november 4-én elkobzott Forradalmi anekdotát kéziratban mellékeltem, ráírván, hogy ezt az újságot a nyomdakutatást tartó szovjet katonák elkobozták. Felküldtem az újságcikkeket, s aztán kezdtem várni, várni ugyanúgy, mint annak idején a tiszti ház tábornoki szobájában tett látogatás után, csak most valamivel szorongatottabban és szorongóbb hangulatban.

Közben Tóth Pistát letartóztatták. A pufajkások, mivel eltévesztették a címet, éjszaka ott mászkáltak a mi kertünkben, és a szegény, öreg Kerekes bácsi, a háztulajdonos közölte velük, hogy eltévesztették az utcát, meg a házszámot. Én közben „nyugodtan" aludtam odabent.

Nem kell magyarázni, hogy megfagyott körülöttem a levegő. A helyi hatalmasok nem álltak velem szóba, így nem volt könnyű a tudósítói munka. A megyei lapból lopdostam a híreket, egy-két barátom kéziratban is megmutatta az eseményekről készült tudósítást.

41

Furcsa módon a megyébe érkező „vendég politikusok" gyűléseiről, látogatásairól adhattam időnként tudósítást. Ezek nem tudtak a kirekesztettségemről.

Egyszer Nánási Lászlóval, a korábbi parasztpárti politikussal voltam valamelyik termelőszövetkezeti városban, ha az emlékezetem nem csal Kisújszálláson, amely Nánásinak szülővárosa volt. Csigalevest ettünk és birkapörköltet, s folyt a kedélyes dispu-

ta arról, hogy soha többet nem lesz a városban olyan első vőfély, mint amilyen Nánási annak idején volt. Ez volt a beszélgetés fő témája, nem emlékszem már, hogy milyen tudósítást fabrikáltam belőle.

Z. Nagy Ferenc, a volt kisgazda, különösen kitüntetett bizalmával. Fülembe pusmogta, hogy a Parlamentben már csak három volt osztályidegen van: Nagy Dani, az Elnöki Tanács elnökhelyettese, aki Marosánnal lakott egy házban, s így került be a munkás-paraszt hatalomért folytatott harc igaz történetébe, valamint Dinynyés Lajkó, Magyarország talán legjellemtelenebb miniszterelnöke (ami nem kis rang mifelénk), no meg ő.

Egy nagyralátó politikai koncepciót is felvázolt. Közölte, hogy Dobi Istvánnak, az Elnöki Tanács elnökének az ázsiója mérhetetlenül megnövekedett, mivel úgy-ahogy ő legalizálta a Kádár-kormányt. Z. Nagy azt várta, hogy Dobinak nagy szava lesz a következő időszakban, és érzékeltette, hogy hívei – köztük ő személyesen – gyönyörű karrier előtt állnak. Siralmas volt hallgatni a hitelét vesztett, már szenilis figurát.

A sorsdöntő utazást Tisza József társaságában tettem, aki korábban begyűjtési miniszter volt, s ebben az időszakban az országos központ részéről összekötőként működött. Túrkevére ment gyűlést tartani, és hogy meglegyen a kellő sajtóvisszhang, Varga Vicát, a helyi rádió munkatársát és engem felvett Szolnokon.

Kora nyár volt már ekkor, ezt onnan tudom, hogy a gyűlés után a nagyvendéglő udvarán díszvacsorára került sor. Fura társaság jött ott össze. Az asztalfőn Tisza József ült, jobbján egy civil, aki alighanem a városi párttitkár lehetett. Aztán lejjebb öt-hat karhatalmi egyenruhás, még egy civil, na meg Varga Vica és én. A hosszú asztalnál beszélgető csoportok alakultak ki.

Amikor már megittunk jó néhány pohár bort, az antantszíjas,

snájdig karhatalmisták tréfálkozni kezdtek az alsóházban ülő egyetlen civillel.

— Te csak ne nagyon ugrálj, mert felveszünk az éjszakai programra, és lejátszunk!

Erre én megkérdeztem, hogy tulajdonképpen mit jelent ez?

Varga Vica magas sarkú cipőjével tiporni kezdte a lábamat, hogy maradjak békén, ne avatkozzak a helyi diskurzusba.

Az egyik antantszíjas válaszra érdemesített, s elmondta:

— Hát, ha nem viselkedik illedelmesen, bevisszük a többivel együtt, és jól megverjük.

Újabb lábtiprások közepette megkérdeztem:

— Miért, maguk verekednek éjszakánként?

A kérdés egyébként szónoki, ha úgy tetszik szolnoki volt. Erősen terjedtek már akkor a hírek a karhatalmisták garázdálkodásáról. Hallottam például, hogy a Nagykunságban úgy megverték egy öreg parasztot, hogy amikor belökték a kapun, a földre zuhant, és csak hajnalban találta meg kint a felesége.

— Hány embert vertek már meg eddig?

Az antantszíjas mélyen elgondolkodott:

— Talán kilencvenet, vagy százat, ilyen körül...

Az az átkozott grimasz már megint bejött.

— Miért, talán nem tetszik az elvtársnak? – kérdezte beszélgetőtársam fenyegetőn.

— Csak arra lennék kíváncsi, hogy október 23-a és november 4-e között hány embert vertek meg itt Túrkevén?

— Hányat? Egyet se. Nem volt rá idejük. De a halállistát elkészítették. Talán maga rühelli, hogy móresre tanítjuk a nagypofájúakat?

Vica már majdnem teljesen szétzúzta a nagylábujjamat, mégis kimondtam:

— Szerintem maguknak sem kellett volna megverni senkit.

Megbékélést ígért a Kádár-kormány.

Itt véget ért a mi kis eszmecserénk. Az alvégen fenyegető csendben fejeződött be a vacsora. Ki kellett volna menjek a mellékhelyiségbe, de nem volt tanácsos. Tartottam attól, hogy utánam jönnek. Csak, amikor elhagytuk Túrkevét, akkor kértem meg a nagy fekete autó gépkocsivezetőjét, hogy álljon meg az út szélén egy percre. Tisza József nem is nagyon értette, hogy indulhattam el teli húgyhólyaggal.

42

A lapba nem írtam, a rádió kapuját nem léphettem át, megszűntek a kellemes ebédek a Kis Tiszában. Otthon kuksoltam, s vártam, milyen döntés születik sorsomról. Hetek teltek el így, mígnem megjött az értesítés, hogy Burján Sanyi vár az MTI központjában. Sejtettem, hogy jobbra fordul sorsom. Nem azért hívatnak, hogy utána letartóztassanak.

Valóban megszületett a kedvező döntés. Sanyi közölte, hogy át fognak helyezni, alighanem Miskolcra, de meg kell várjam, amíg utódról gondoskodnak. A meglepő fordulat ekkor következett be. Szedjem a sátorfám, s menjek át a Parlamentbe, s köszönjem meg Kádárnénak, amit értem tett.

Valóban, mire az Országház kapujához értem, már megvolt a belépőm. Egy katona kísért fel Kádár Jánosné szobájáig. Erre az időre már vége lett az egymás sarkát taposó delegációk rohamának. Csendes, kihalt volt a Parlament.

Kádárné közölte, hogy kijön majd beszélgetni, üljek le, és várakozzak odakint a folyosón.

Hosszasan üldögéltem egyedül a bordó pamlagon. Ez a helyzet teljesen irreális volt, hiszen a helybéliek szándéka szerint nekem a

vádlottak padján vagy a börtönpriccsen kellett volna már üldögélnem.

Azt hittem, néhány perces lesz csupán ez a kihallgatás, de ehelyett legalább egy órát beszélgettünk. Így utólag visszaemlékezve elég nagy lehetett Kádárék elszigeteltsége. Folyamatosan csak bizonyos fajta emberekkel találkozhattak. Az asszony információkat akart szerezni. Kádárné ez időben nem volt még az a mindenbe belekotyogó Mariska néni, akiről később oly sok gúnnyal, csúfondárosan beszéltek. Nagyon is összeszedett és magabiztos volt.

— Elolvastam a cikkeit. Néha elvetette a sulykot. Becsülöm azért, hogy az elkobzott írást is elküldte. Tulajdonképp nem lehet csodálkozni azon, hogy amikor módja volt rá, mondta a magáét. Végül is, amikor be akartuk szervezni a pártba, akkor is ki merte jelenteni, hogy rossz párttag lenne és bizonyos dolgokról más véleménye van. Nem szított gyűlöletet, nem akart bosszút állni, mint sokan mások. Szilvási Lajos ügyében is közbeléptem, a Ne lincselj! című cikke miatt.

Aztán így folytatta:

— Tudja, kiket fogunk mi elítéltetni? Azokat a volt kommunista írókat és újságírókat, akik hagyták magukat ajnároztatni, és akik a kritikus helyzetben szembefordultak velünk és a leghangosabbak voltak. Gondolom, ezzel egyetért?

Aztán kérdezgetni kezdett, hogyan alakulnak a dolgok Szolnok megyében.

Úgy éreztem, beszélnem kell. Egy az egyben, ahogy az imént leírtam, elmondtam neki a túrkevei kalandot Tisza József társaságában. Elmondtam, hogy magasra csapott a megyében a durvaság, az erőszak. Kikeltem a bosszú, a verekedés ellen.

Kádárné védte a mundér becsületét.

— Nehéz dolog meghatározni, hogy mikor mit lehet. Én korábban, mint tudja, a rendőrségnél dolgoztam. Voltak olyan cinikus

bűnözők, akik, ha már ezer bizonyíték volt ellenük, akkor is tagadtak. Higgye el, hogy ilyen esetben, ha maga lenne a vallatótiszt, a maga keze is eljárna, és lekenne egy nagy pofont.

— Én nem, elvtársnő.

Csak nézett rám rosszallóan.

— Úgy gondolom – folytattam –, ha megengedik, hogy a rendőrségen veréssel vallassák a bűnözőt, holnap az utcasarkon én kaphatok a posztos rendőrtől egy nagy pofont. Teljesen ártatlanul. Vagy van verekedés, vagy nincs. (Pedig még akkoriban nem ismertem a szellemes mondást, amit mostanában oly sokat emlegetnek, hogy nem lehet valaki egy kicsit terhes.)

Érdekes volt tapasztalni, hogy az új helyzetben is mennyire érdekli az MTI-sek sorsa. Már akkor meg lehetett volna jósolni, hogy a hírügynök gyerekek közül később sokan futnak be nagy karriert. Külön emlegette Somogyi Lajost, aki az öreg Mártonnal elsőnek jelentkezett szolgálatra.

— Kár, hogy olyan előnytelen a külseje, milyen szép karriert futhatna be most!

(Lajoska valóban pislogott és reszketett a feje. Lám, nem csupán a színésznőknél és a manökeneknél fontos a jó külső!)

Miután elváltunk és magányosan átbandukoltam azon a bizonyos Kossuth téren, akkor jutott eszembe, hogy a közbenjárását elfelejtettem megköszönni.

Amikor visszatértem az MTI-be, Burján Sanyi megkínált egy pohár konyakkal.

— Emlékszel a kecskeméti utunkra? Amikor megkérdezted, hogy miért csinálom, és fel fognak akasztani? Ha akkor hallgatok rád, ki mosott volna most ki a szarból?

Búcsúzáskor kezembe nyomta azt a bizonyos dossziét, amelyet mindmáig megőriztem. Ezért is tudtam a korábbiakban oly ügyesen idézgetni.

Szolnokon voltam, de már nem voltam Szolnokon. Hetekig kellett várni, amíg megtalálták az utódot.

Közben megtartották Tóth Pista és Ferenc Lajos tárgyalását. Nem akartam bősziteni a helyi hatalmasságokat, nem mertem elmenni a tárgyalásra. Élettársamat kértem meg, hogy üljön be a hallgatók közé. Aztán meghozta a hírt, hogy Tóth egy évet, Ferencz két évet kapott. A tárgyalás során az én nevem is szóba került, s a bíró, akit úgy látszik előzetesen nem informáltak kellőképpen, ott, nyilvánosan megkérdezte: miért hiányzom a vádlottak padjáról. Egy fülbesúgás után nem firtatta tovább, hogy hol vagyok.

Azt viszont hivatalosan közölték, hogy mindörökre kitiltottak Jász-Nagykun-Szolnok vármegyéből.

43

Tulajdonképp akár abba is hagyhatnám. De a java még hátra van. Egyrészt röviden elmondom még a szolnoki kaland következményeit, s aztán később azt sem érdektelen megismerni, hogyan tértem vissza több mint három évtized után a városba.

Tudatosan keveset beszéltem eddig a magánéletemről, elvégre ez egy politikai önéletrajz. Most azonban ide kívánkozik, hogy nemcsak a börtönnel lehet az embereket büntetni. Már elindulni készültünk, amikor élettársamnak egészségügyi panaszai támadtak, és egy ijesztő veszedelem tört ránk. Egy előzetes kis műtétet hajtottak végre rajta, amely után a gyerekkel együtt elutazott az édesanyjához, Egerbe. A leletet én kaptam meg, amely lesújtó volt. A legrosszabb hírrel mentem utánuk.

Palócország nevelt fel engem, és Eger városát mindig nagyon szerettem. Korábban szerzett jogom volt, hogy ha szabadságra ment a Heves megyei tudósító, én helyettesítettem. Ilyenkor két

hétre beköltöztem a szállodába és nagy életet éltem. Egri kollégám rendszerint naponta bejárogatott a szerkesztőségbe, mert nem tudta elviselni, hogy valamiből is kimaradjon.

Együtt vittük ki például a hírt egy farkasvölgyi szőlősgazdának, hogy a bora ezüstérmet szerzett a nemzetközi borversenyen. Elképzelhető, hogy mekkora pincelátogatás lett ebből.

Most hontalanul, kivert kutyaként, teli szorongással érkeztem Egerbe. Házasok nem lévén, a szomszédok miatt nem tanyázhattam az asszony rokonságánál. Megszólták volna őket.

Nappal a kórház, a mérhetetlen fájdalommal, éjszakára pedig beajánlottak az egri megyeháza alatt lévő központi légópincébe. Egy sírboltban egy íróasztal, rajta jó néhány telefonnal, oldalt pedig afféle fülkék pokrócos vasággyal, amilyenek egy jobb kripta becsületére váltak volna. Ablak sehol, fene tudja honnan, de a vascsöveken nagyon gyéren jött be a levegő. Mintha elevenen temettek volna el.

Az asszony az onkológiai intézetbe került utókezelésre, a gyereket egy nagyon szegény kalocsai rokon vitte el. Én pedig mentem Miskolcra tudósítani.

Itt is a kollégák segítettek. A nyári szünetből még hátralévő néhány héten át egy diákszállóban laktam. Óriás hálóteremben vagy negyven szalmazsákos vaságy. Az egyiken aludtam, kabátommal betakaródzva, a másikon volt a ruhatáram. Aztán jöttek a diákok, innen is menni kellett.

Ebben a helyzetben hamar elfogyott a pénz. Jobbat nem tudván, mint korai hajléktalan, kimentem a nagypályaudvarra, és a váróteremben meghúzódtam egy padon. Éjszaka odajött hozzám egy rendőr, felköltött és igazoltatott. Előkaptam az újságíró voltomat bizonyító dokumentet. A rendőr gyanakodva kérdezte:

— De szerkesztő elvtárs, miért éjszakázik itt?

— Riportot készítek a pályaudvar éjszakai forgalmáról, és várom a hajnali munkásvonatok érkezését.

Ebbe belenyugodott. Aztán a harmadik éjszakán újra odajött hozzám:

— Hát, ilyen lelkiismeretes újságírót én még nem láttam! – és amúgy, Kádárosan kacsintott hozzá.

Volt a Lapkiadó Vállalatnak egy nyári üdülője Tapolcafürdőn. Kellemes kis üdülő volt, lent a földszinten egy nagy társalgóval, fenn a emeleten néhány szobával. Egyetlen hiányossága csupán az volt, hogy csak a nyár vendégeinek fogadására készült. Fűtés semmi, s csak egysoros volt az ablak. Ide kaptam őszi-téli beutalót, de odakint a havas fenyőfák igazán szépen mutattak.

Az egészben csak az volt a nevetséges, hogy szüleim időközben másfél ház tulajdonosai voltak Miskolcon. Az egyik ház pontosabban Hejőcsabán volt, amelyet azért vettek meg az öregek, hogy ott töltsék majd nyugdíjas éveiket. Ebbe a házba a háború előtt lakók költöztek, akik, amikor jött a front, elmenekültek. Az orosz katonák fürdőnek használták az épületet. Mivel nem erre a célra épült a villácska, a fürdővíz elvezetését nem tudták másképp megoldani, minthogy egy megfelelő helyen lyukat ütöttek a ház falába. Szüleim jócskán fizettek a rendbehozásért. Aztán Rákosiék új lakókat telepítettek be. Végül úgy adták el öregjeim bagóért, hogy én soha nem is láttam. De ez időben, amikor nem volt hová lehajtani a fejemet, még háztulajdonos voltam Miskolcon.

Nagyapámék is építettek egy háromlakásos polgári házat a Bocskay utcában, amelyben bátyám született, s amelynek rövid ideig, midőn a Fráter György katolikus gimnázium diákja voltam, én is lakója lehettem. Szívbeteg, haldokló nagyanyámmal laktam együtt, s hogy megkíméljem a naponta kapott egy-két szekundáról küldött értesítés alá, gyönyörűen alá tudtam rezegtetni, hogy özv. Kovács Józsefné. Végtére nem idegesíthettem egy haldokló

öregasszonyt. Ebben a házban rokonaink laktak éppen, s egy alkalommal meg is látogattam őket. Őszintén megrémültek amikor megláttak, s felajánlották, ha nagy bajban vagyok, egy-két éjszakára befogadnak, de nem éltem ezzel a szívességgel. Hát ez volt a lakáshelyzet.

44

Kezdetben a munkámban sem sok örömöm tellett. A miskolci MTI szerkesztőség nagy volt és tekintélyes: négyen voltunk. A tagság jól szimbolizálta a korabeli újságírók összetételét. A szerkesztőség vezetője Kármán Jani volt, egy kacska kezű, sebhelyes arcú munkásfiú, akit feltehetőleg a balesete miatt irányítottak a könnyűnek vélt pályára. Munkatárs volt Gyuricskó Béla, akit azért kíméltek meg, mert a háború előtt Bajcsy-Zsilinszky lapjánál dolgozott. Végül harmadikként Körmöczy Laci agglegényként a miskolci aranyifjúsághoz tartozott, s olyan kellemes kajla bajusza volt, amellyel – ha élne –, szép karrierre számíthatna a mai politikai életben. Igazából ő volt a szerkesztőség spiritus rectora. Hozzájuk csapódtam én negyedikként, s teljesen természetes volt, hogy utolsónak állhattam be a sorba.

Ennek az volt a kellemetlen következménye, hogy megkaptam Miskolc és Borsod nehéziparának tudósítását. Ennél nagyobb büntetést nehezen tudtam volna elképzelni. Elsőként a diósgyőri Lenin Kohászati Művekben próbálkoztam. Amikor új emberként jelentkeztem, jó órába telt, míg szóba álltak velem. Aztán kaptam egy kísérőt, és egyetlenegyszer végigmehettem az üzemen. Megmutatták a kemencéket, meg mindent, s megmagyarázták, hogy mi a különbség a buga és az öntecs között. Aztán gyakorlatilag kitiltottak a gyárból, csupán a termelési osztály egyik referensével

állhattam szóba. Eleven embert soha nem láttam, végül telefonon át csak csapoltunk, csak csapoltunk, szűnni nem akaróan.

Legfeljebb a gyár közelében lévő kocsmában válthattam volna szót egy eleven olvasztárral, de akkoriban sem pénzem, sem kedvem nem volt ahhoz, hogy élményeket gyűjtsek. Sok-sok év múltán, egyszer egy vasárnapon, amikor nem működött rendesen az ellenőrzés, jutottam be a Csepel Vasművekben a Martin-kemencék alatt a forró vasat fogadó gödör munkásainak pihenőjébe, ahol holtidőben – mint a katonai őrszobákban – deszkából tákolt fekhelyeken ültek, hevertek az emberek, és sok sós szódavíz elfogyasztása mellett beszéltük meg a világ dolgait. Akkor támadt lelkiismeret-furdalásom, és jutott eszembe, mit mulasztottam el Miskolcon. Talán nem csak én, egyedül.

A termelési felelősökkel folytatott napi eszmecsere nem tudott igazán lekötni. A négytagú szerkesztőség munkarendje viszont megakadályozott abban, hogy bármerre elmozduljak. Jobbat nem tudván kitalálni, újra elkezdtem tárcákat írni az Észak-Magyarország című lapba. Rövid idő alatt kezdtem hírnévre szert tenni.

Nagy megtiszteltetés volt, hogy felkértek az akkor éppen valahány éves diósgyőri papírgyár történetének megírására. Azóta jó néhány művem megjelent, de egyik sem olyan csodaszép, merített, vízjeles papíron. A főmérnök volt a nótafám, aki valóban szemléletesen mesélte el, hogy a Szinva-parti papírmalomból hogyan lett egy rendkívül tekintélyes, minőségi munkát végző üzem. Megemlékezett egy tulajdonosról, kinek az egész évi könyvelése belefért egy kis fekete bőrkötésű noteszbe. Ezt a noteszt meg is mutatta. Munkámmal kapcsolatban csupán egy probléma volt. A megjelenő gyönyörű könyvről lefelejtették a nevemet, csupán az írás végén egy S. J. jelezte, hogy ezt valaki azért megfogalmazta. Óriási, sikeres sajtótájékoztatót tartottak aztán Budapesten, minden újság megemlékezett az évfordulóról, azt a bizo-

nyos noteszt állandóan emlegették. Engem a pesti eseményre elfelejtettek meghívni. Egy tiszteletpéldányt azért kaptam, amely hányatott életem során elveszett.

Egy alkalommal az Észak-Magyarország szerkesztője berontott hozzánk az MTI-be, s közölte, hogy nagy baj van. Prieszol elvtárs, a megyei párttitkár, egy esti gyűlésen szólni kíván Diósgyőr munkásosztályához, s ennek a beszédnek másnap benne kell lenni a lapban. Gyorsíró pedig sehol. Megkérdeztem, hogy minek az? Ha valaki gondosan figyel és jegyzetel, leírhatja azért a beszéd lényegét. Elmondtak mindenféle felelőtlen, link embernek. Végül is a főszerkesztő azt mondta; ha elvállalom a kolumnás tudósítást, háromezer forintot kapok. Ez akkor bizony egy havi magas fizetés volt. Nem akarom elmondani, hogy milyen szegény voltam én ez időben. Kórház, szanatórium, utazások, a gyermeket elvállaló család segítése. Kaptam tehát az alkalmon. A tudósítást egy-két óra alatt lediktáltam, s nem találtak hibát benne. Ezzel az egyik napról a másikra utált személy lettem Miskolcon. Főleg akkor akartak már elpaterolni, amikor itt is szóba került, hogy esetleg kaphatok egy lakást.

A politikától, amennyire csak lehetett, távol tartottam magam. Kollégáim egy eseményt emlegettek igazán, amikor a forradalmi napokban a munkások megostromolták a ÁVO épületét.

Élt itt egyébként egy legenda vagy szemlélet arról, hogy a kétkezi munkások nagyon vadócok. Körmönczy Lacinak volt is erről egy jól kidolgozott, humoros története. Többször is elmondta, hogyan zajlanak Borsodban a bányásznapok. Az elsőn, amikor itt, meg itt volt a központi ünnepség, a mulatságban úgy összeverekedtek, hogy konvojban érkeztek a mentőautók a sebesültekért. A második bányásznapot máshol tartották. Ott meg az történt, hogy az ünnep alkalmából az egyik bányászcsalád rokonokat látott vendégül. Valami örökségi ügyön annyira összevesztek, hogy bányász a csákánnyal, meg a nagylapáttal a rokonok után szaladtak, és a távolsági buszmegállóban történt a mészárlás. A harmadik bányásznapot Albert-telepen tartották. Itt gyönyörűen, a legkisebb rendzavarás nélkül zajlott le az ünnepség, s telt el a jeles nap, csupán amikor a következő napon a főtéren elbontották az alkalmi díszemelvényt, akkor találtak alatta két hullát.

A rendőrség és az ÁVO elleni támadást is, amely még a forradalmi napokban történt, ilyen feltupírozva adták elő. Igaz, ami igaz, elég rémséges is volt. A fegyveres összecsapás után két ávóst felakasztottak a Szinva-parti parkban, a szovjet hősi emlékmű vörös csillagjára. A nézők között állítólag ott volt egy gombügynök, akire valaki rámutatott, hogy ez is ávós! Az ügynök berohant a szállodába, s elbújt az udvarra néző szolid szobájába. Amikor pedig üldözőik rugdosni kezdték az ajtót, kiugrott az ablakon, a belső térben lévő üvegezett vendéglői rész tetejére. Végül a gombügynököt odaakasztották a másik kettő mellé.

Ezt a történetet én nagyon eltemettem magamnak azzal, hogy egyszer majd meg kell írni. Nem ilyen röviden mint most, de talán ennyi is elegendő. Máig sem tudom egyébként, mi az igazság ebből a históriából.

45

Azt viszont, amit most mondok el, hiteles és nem kevésbé drámai. 1959. június közepén az élettársamat látogattam meg a fővárosi kórházban, és utána, késő délután felmentem a Magyar Távirati Iroda naphegyi központjába. Ott tébláboltam a belpolitikai főszerkesztőségben, amikor futótűzként terjedt el a hír, hogy jön Kádár János és Szirmai István. Valami nagyon fontos közleményük van, s Barcs Sándor vezérigazgatóval fognak találkozni.

Kádárt, gondolom nem kell bemutatni az olvasóknak. Szirmai

István a Rákosi-korszakban egy ideig a rádió vezérigazgatója volt, de aztán, amikor egymást irtották az elvtársak – letartóztatták. Akkoriban terjedt a belső szakmai „tréfás mondás": Ősz van, a rádió hullatja Szirmait...". Az „ellenforradalom" leverése után Szirmai nagy ember lett, a Politikai Bizottság tagja, a kultúra és a sajtó felelős irányítója, s csak, mert időben elpatkolt, azért léphetett helyére Aczél elvtárs.

A két jeles vendég érkezésének hírére az a néhány ember, aki ott volt, nem is ment haza. Vártuk, vajon mi az a fontos ügy, amely miatt Kádár és Szirmai felkeresték a céget. Mindenütt szivárognak a hírek, de leginkább egy hírügynökségben. Rövidesen kiderült, hogy egy közleményt hoztak Nagy Imre és társai kivégzéséről. S ők maguk, ott a helyszínen szabták meg a hazai és a külföldi közlés feltételeit és időpontját.

A kora hajnali vonattal, ezzel a lelki teherrel utaztam vissza Miskolcra. Félelmetes volt, hogy amikor már azt hittük, vége a számonkérésnek, a bosszúnak, ilyen kegyetlen és nehezen indokolható cselekedetre vetemedtek. Lestem a pályaudvaron az újságvásárlókat, kimentem a hajnali Búzapiacra, majd a Szinvaparti újságosbódé mellé. Egy szót, egy hangot nem hallottam. Az emberek látszólag rezzenéstelen arccal olvasták el a hírt. Hogy mit gondoltak közben, azt csak sejteni lehetett.

46

Miskolci vendégszereplésem viszonylag rövid idő alatt befejeződött. Valamikor, az év vége táján, anélkül, hogy ezt kértem volna, visszahelyeztek Budapestre, az MTI mezőgazdasági rovatába, oda, ahonnan elindultam.

A nagy kunkornak látszólag nem volt semmi értelme. Legfeljebb egy kicsit nehezebb helyzetben voltam, hiszen már az albérleti szobámat is kiadták régen másnak.

Egyik feladatköröm az állami gazdaságok híranyagának összekaparása volt. Úgy tűnik, humoromból sikerült valamit megőriznem, mert Nahlik Gyurival, sajtóosztályunk munkatársával jártam körbe a Földművelésügyi Minisztérium negyedik emeleti folyosóját, s a régi drótos tótok ajánlkozását kifordítva, egyre csak azt kiabáltam: van-e valami megírnivaló? Aztán nyíltak az ajtók, ide is, oda is behívtak.

Néha pórul is jártam. Nem felejtem el, hogy egy alkalommal ahelyett, hogy információkat adott volna a terebélyes íróasztal mögött ülő főtisztviselő, előrántott egy arasznyi vastagságú fényképtömeget, mondván, hogy kapcsolódjunk ki egy kicsit. Parázna felvételek voltak, csupán azt nem tudom, hogyan sikerült annyi rosszarcú, pucér fiatal hölgyet és urat összegyűjteni. Kerekes mama Szolnokon egy démon volt hozzájuk képest. A jó kapcsolatok érdekében kénytelen voltam derűs képet vágni az ügyhöz, ami később egyheti impotenciámba került.

A mondottak alapján érthető, hogy amikor az állami gazdaságok tízévesek lettek, a Parlamentben tartott ünnepség és fogadás kedves vendége lehettem. Volt ott minden, ami szem szájnak ingere, hiszen jó bor termett az állami gazdaságokban, és sonkát, kolbászt, meg efféle magyaros csemegéket is csináltak az üzemeikben.

A fogadásról először elmentek az antialkoholisták. Utána eltámolyogtak, akik már nem bírták a gyűrődést. Maradtunk talán tízen-tizenketten, akik úgy éreztük, egy ilyen jeles évfordulót illik alaposan megünnepelni. Már éppen mi is távozni készültünk, amikor berontott a helyiségbe öt-hat nagyon józan és nagyon jólfésült, tagbaszakadt férfiú.

— Senki ne menjen el, mert Kádár elvtárs meg kívánja látogatni a fogadást.

Megpróbáltuk lebeszélni őket, hogy ne jöjjön. Vége van már az eseménynek. Ők azonban hajthatatlanok maradtak. Jobbat nem tudván, kimentünk az ólmozott üvegablakú helyiségekbe, s próbáltuk magunkat mosdással, fésülködéssel úgy-ahogy rendbe hozni, de csak kétes eredményt értünk el.

Kádár a feleségével együtt érkezett a fogadásra. A társaság nagyobbik fele mindjárt körbekapta az ország első emberét. Én, kétháróm társammal érthető módon az asszonnyal kezdtem beszélgetni. Az ital hatására előtérbe kerültek irodalmi ambícióim. Nem emlékszem a beszélgetés menetére, másnap Nahlik Gyuri rémülten mesélte el, mi történt. Állítólag egyre csak azt magyaráztam, hogy nagy baj van a magyar irodalommal, mivel nem a valóság, hanem annak égi mása jelenik meg a könyvekben.

Feltehetőleg Kádárné unhatta eszméim futtatását, és azt mondta, menjek be hozzá a következő szerdán reggel nyolcra, akkor lesz egy órája és meghallgat. Ezt az egy órát egy kicsikét gúnyosan hangsúlyozta, mire én dacosan kihúztam magam:

— Ha magának egy órája van, nekem meg egy percem sincs.

Amikor Nahlik Gyuri közölte, hogy milyen illetlenül viselkedtem, szorongva vártam, hogy hetykeségemnek lesz-e valami következménye. Nem lett. Aztán később, amikor egymás után jelentek meg könyveim, s az általam írt filmeknek díszbemutatót tartottak, eszembe jutott, hogy nem illenék-e dedikált példányt, vagy tiszteletjegyet küldeni az asszonynak. Egyfelől lett volna rá elegendő okom, másfelől valahogy mégsem volt hozzá kedvem.

Évtizedek teltek el. Már a Grósz-korszakban anyósomat vittük be a Városmajor utcai érsebészeti klinikára. Az autófelhajtó végénél ott ált egy töpörödött öregasszony, mellette egy kétméteres figura, fehér orvosi köpenyben. A néniben Kádár Jánosnét ismertem fel.

Úgy gondoltam, illik odamenni hozzá. Ahogy közeledtem, a nagydarab ember benyúlt a hóna alá, mintha vakaródzna. Aztán odahajolt Kádárnéhoz, aki feltehetőleg közölte, hogy nem ellenséges szándékkal közeledtem.

Megérdeklődtem, hogy van, és néhány semmitmondó szó után elváltunk. Egyébként ha hiszik, ha nem, máig meg vagyok győződve, hogy Mariska néni volt Kádár jó szelleme, ha volt neki egyáltalán ilyen.

47

Ugorjunk több mint három évtizedet? Miért ne ugornánk?

Néhány mondatot azért hadd szenteljek ennek az időszaknak, már csak azt, ami ide tartozhat. Budapest nem várt tárt karokkal, de egy idő után úgy tűnt, nem csak kiegyenesednek a dolgok, de markába vesz a szerencse. Szilvási Lajos barátom közreműködésével megjelenhetett az első könyvem, a még főiskolás Sára Sándor a filmírás útján indított el. Egy időre divatba jöttem. Ám addig izegtem-mozogtam a szerencse markában, míg sikerült lepottyanni. Így visszatekintve, tudom is, hogy miért. Mostanában szép kultusza van a *másság tiszteletének,* és ez jól is van így. Az emberek zömét az igenek határozzák meg, engem sajnos a nemek.

Nem voltam soha semmilyen pártnak tagja, nem vagyok, és feltehetőleg nem is leszek. Nem voltam munkásőr, nem voltam III/III-as ügynök, sem besúgó. Pironkodva kell bevallanom, hogy meg se kísértettek soha. Túlságosan bohémnak ítéltek.

Nem voltam tüntetéseken, nem írtam alá petíciókat, még csak egy nyomorult irodalmi asztaltársaságnak sem voltam tagja.

Nem ápoltam hasznos kapcsolatokat, talán, mert nem volt tele-

fonom. Nem totóztam, nem lottóztam, nem jártam sem a lóversenyre, sem az ügetőre, nem voltam sem vadász, sem horgász, sem bélyeggyűjtő. Nem voltam se szerb, se horvát, se bunyevác, se román, se szlovák, de fajmagyar, mélymagyar se voltam.

Nem voltam sem urbánus, sem népi, nem kötődtem soha egyetlen szerkesztőséghez sem.

Egyre csak azt mondogattam: én magyar állampolgár vagyok, és ez pont elég. Egy idő után önként mentem ki a pálya szélére, de igazából nem szurkoltam egyetlen csapatnak sem.

Azt hiszem, ha az ember semmiben sem más, ezt a másságot a legnehezebb elviselni.

Két évtizeden át, midőn egyre jobban puhult a diktatúra, alig-alig jelent meg tőlem valami. Mostanában kezdem megérteni, hogy miért, s ennek is van köze a szolnoki történethez.

Volt a szerkesztőségben egy tehetséges fiatalember, Szekulity Petinek hívták. Ő is bekerült a szórásba, amikor a kései megtorlásra sor került. Megpróbáltam már bemutatni, hogy működött az időben egy széleskörű embermentés is. Nos, Péterrel Miskolcon találkoztam, mivel őt a Hírlapkiadó becsületes emberei bújtatták el, és lapterjesztői státuszba került az Észak-Magyarországhoz. Egy idő után már írhatott is, csak a nevét nem használhatta, és Szekeres Péter néven jelentette meg cikkeit.

Egy délutánon leültünk a Szinva-parti hídnál lévő söröző kerthelyiségébe. Beszélgetésünk két témájára emlékszem. Panaszkodott, hogy nem írhat Szekulity néven, én meg rá szóltam: ezen ne sajnálkozz, nekem is megmagyarították a nevemet, családi akaratunk ellenére. Ehhez a Szekulityhoz kár annyira ragaszkodni. Akkor csak megrángatta a fejét, s később egy nagyon szép írásában olvastam, hogy ő egy nyelvét vesztett szerb faluból származik. S a gyökerek megszakadása miatt bánkódik. Akkor utólag elnézést kértem tőle.

Elmondta a krigli sör mellett azt is, hogy ő tulajdonképpen nagyon hálás nekem. A szolnoki lapcsinálás taposómalmában úgy írt, ahogy másoktól látta. Aztán, amikor az én kis tárcáim kezdtek megjelenni, kihúzta magát, mondván: „ilyet én is tudok!". És valóban tudott is. Egy időben szinte bérelt helye volt az ÉS Katona Éva által szerkesztett hátsó oldalán. Hasznos, falbontó riportokat írt.

Az időben én a magánkereskedők szakmai hetilapját szerkesztettem, és másodállásban az anyósom bazárjában dolgoztam a Nagykörúton. Amikor már „rongyot" is kezdtünk árulni, tömött műanyag zsákokkal és hatvan kilós kartonládákat cipelve grasszáltam a Körúton, a Népszabadság székház közelében. Majd minden nap rám köszönt egy-két kolléga, de többen voltak, akik fintorogva elfordultak.

Nos, egy ilyen találkozás alkalmából mondta el Szekulity, hogy összegyűjtött riportjait könyv alakban is kiadják.

— Tudod mit csinálok most? Visszaírogatom a riportokba, amit az okos szerkesztők kihúztak. Tudod, mindegyik alatt ott lesz, hogy melyik lapban jelent meg, és úgy sem hasonlítják össze a szöveget. Így visszacsempészhetem a mondanivaló lényegét, lévén, hogy ezek a bestiák mindig eltalálták, hogy mit kell kiráncigálni belőle.

Töredelmesen bevallom, nekem ehhez a csatához semmi kedvem nem volt.

48

Az én kisrossz újságomnál félreállított öregeket és tehetséges fiatalokat is foglalkoztattam. Egy kezemen meg tudnám számolni, hányan voltak, akik nem felejtették el író voltomat. Közéjük tartozik Franka Tibor, aki gyakornokként bukkant fel a színen, s ami-

kor már beverekedte magát az elismertek közé, két novellámat is megjelentett az Új Tükörnél. Mivel féltem, hogy infarktust kapok a hivatal packázásaitól, korengedménnyel nyugdíjba menekültem. Az íróasztalfiók türelmes, ott adom le, amit írtam, aztán majd csak jön egy jobb korszak, amiről én is úgy sejtettem, hogy nem érem meg. Csak, amikor már komolyan lehetett venni, hogy változhat körülöttünk a világ, akkor lettem az egyik legszorgalmasabb újságíró. Nem sejtettem, hogy a változtatás időszaka után újra beássák magukat a kollégák, s termelhetem a káposztát a lövészárkok közt.

A választások után, de a szovjet csapatok teljes kivonulása előtt történt, amit most elmondandó vagyok. Franka Tibor valamikor október elején került riporterként a televízió Hét című műsorába. Üzent, hogy Szolnokon valami rendkívüli témát talált, és felajánlotta, kísérjem el, s mint szolnoki tanú, én is szólaljak meg az adásban.

Amíg a stábbal a helyszínre utaztunk Tibor elmondta, hogy ha szerencsénk lesz, beengednek abba a szovjet laktanyába, ahová Kádárék Ungvárról visszatérve megérkeztek, s beszélni fogunk egy olyan emberrel, aki Kádár legelső eligazításán részt vett. Ez valóban akkor kissé hihetetlennek és csábítónak tűnt.

Én még tréfálkoztam is, hogy engem nem vihet magával, mivel mindörökre ki vagyok tiltva a városból, letehet majd valahol a belterületet jelző táblánál.

A megyei tanács öreg épületének előcsarnokában félrehúzták a nemzeti zászlót, és megmutatták azt az üreget, ahol hajdan emléktábla hirdette, hogy itt alakította meg Kádár János az ő Forradalmi-Munkás-Paraszt Kormányát. Fent már várt bennünket a megyei tanács egyik tisztviselője, valamint Szekeres úr, (aki nem azonos Szekulity-tyal), és egy orosz tolmács. Egy kis külön teremben ünnepi ebédet kaptunk, sörrel, borral, de mi alig vártuk,

hogy valóban a megbeszélt időpontban bejuthatunk-e a laktanyába.

Akik elolvasták visszaemlékezésemet, azoknak nem kell bizonygatnom, hogy életemben jó néhányszor kerültem különös helyzetbe. Az sem volt utolsó, amikor a szovjet katonai őrség kitárta a laktanya kapuját, és mi beguruItunk. Már csaknem teljesen néptelenek voltak a nagy belső terek. Egy megtermett alezredes jött velünk szemben a főúton, két legényével. Az üdvözlések után a laktanya „kultúrtermébe" kalauzoltak bennünket. Ronda betonszörnyeteg volt ez is, a külső falán förtelmes festménnyel, amely azt volt hivatott ábrázolni, hogy a vöröskatona egy az ő népével. Volt ott mellette kis Lenin emlékmű, egy vöröscsillagos oszlop, mintha síremlék lett volna.

Bementünk a már üres nagyterembe, amelynek túlsó oldalát beépített színpad foglalta el, jobb oldalán egy ajtóval. Szekeres elvtárs, aki akkor a városi pártbizottság titkáraként tevékenykedett, amikor november 3-án délután ideszólították, megkezdte élménybeszámolóját:

— Itt lakom, nem messze, így november 3-án délután, amikor éppen kint voltam az erkélyemen, láttam, hogy három helikopter ereszkedik le itt bent, a laktanya területén. Nem sokkal később, üzentek értem, hogy a megyei másodtitkárral (mivel Kálmán István sáros lett), jöjjünk haladéktalanul ide. Minket a főbejáraton vezettek be a szovjet katonák, s aztán egy ideig várakozni kellett, majd kinyílt az az oldalajtó, ott a színpad mellett. Először Kádár János, majd Münnich Ferenc jött ki, utánuk Mikoljan, Szuszlov, az SZKP Politikai Bizottságának tagjai, Andropov, aki akkor nagykövet volt, és két szovjet tábornok.

Köszöntöttek bennünket, mint a magyar párt, a magyar nép képviselőit, s aztán csak Kádár János beszélt. Elmondta, hogy megalakult a Munkás-Paraszt Kormány, rádiószózatot intéznek

az ország népéhez, és a szovjet elvtársak segítségével határozott cselekvéssel megvédik a proletárdiktatúrát. Összefoglalta azt is, mit várnak tőlünk. A legfontosabb a rend, a nyugalom biztosítása. Az üzletek a szokott rendjük szerint nyissanak ki, gondoskodjunk arról, hogy az ellátásban ne legyen hiány. Működjenek a különböző szolgáltatások. Azt külön a lelkünkre kötötte, hogy a templomok semmi esetre se maradjanak zárva, az istentiszteleteket is a szokott rendben tartsák.

Körülbelül ez volt mondanivalójának lényege.

Amikor a részletekről kezdtük faggatni Szekerest, egy apróságot többször is felemlegetett. Azt, hogy Kádárnak nagyon koszos, gyűrött volt az inge, hosszú és rejtélyes utazása során úgy látszik, nem volt módja a váltásra.

Amíg a televíziós riport elkészült, én a szovjet alezredes mellett álltam, a háttérben. Ekkor sajnáltam talán életemben először, hogy nem fordítottam kellő figyelmet az orosz nyelv megtanulására. Láttam rajta, hogy ő is szívesen beszélgetne, s én is boldogan váltottam volna vele szót. Csak hát Szekeres elbeszélése anynyira érdekes volt, hogy oda kellett figyelni. Vajon a televízió archiválta-e ezt a történelmi felvételt?

Mikor leoltották a lámpákat, akkor kezdtünk el diskurálni a tolmács segítségével. Megkérdeztem, nem lesz-e valami kellemetlensége abból, hogy beengedte a laktanyába a Magyar Televíziót, ily kínos témában. Az alezredes csak mosolygott. Elmondta, hogy a nagyapját a nagy októberi forradalom után elhurcolták Szibériába, és hogy a jövőtől ő is változásokat remél. Hívott bennünket, látogassuk meg otthonában, mert van egy üveg Unicumja és elbeszélgethetnénk. (Akkor még nem sejtettem, hogy napjainkra hamis vodkával árasztják el az országot.)

Sajnos, Franka Tibor a gyönge fényviszonyok miatt sürgette az indulást, mert Szekeressel fel akarta vetetni az „erkélyjelenetet", meg akarván mutatni azt a helyszínt is, ahonnan a helikopterek érkezését figyelte. Meg akarta látogatni a Kádár-féle emléktáblát a múzeumban, és még velem is beszélgetni óhajtott a Tisza partján.

Az alezredes csalódottan búcsúzott tőlünk, de az egyik kiskatonát elugrasztotta, s elhozatott vele egy stencilezett, vaskos tanulmányt, amelyben ő, mint amatőr történész, Közép-Európa jövőjéről értekezik. A tanulmányt Franka Tibor tette el, s attól félek, soha nem tudjuk meg, milyen jövőt szánt nekünk a kedves házigazdánk.

Az erkély után még a megyeháza külsőjét is felvették, s ezalatt mi Szekeressel lementünk a borospincébe. Mondtam neki, hogy megbecsülendő cselekedetet hajtott végre, amikor ezt a helyszínt bemutatta. Ő aztán tovább mesélte a történteket, valóban igaza volt Frankának, hogy Kádár a megyei tanács épületébe sem akkor, sem később, soha nem tette be a lábát. A táblaavató ünnepségre sem ment el. Másnap, november 4-én délután a szovjet laktanyából indult el egy páncélozott járművekből álló konvojuk. Viszont Szekeresékkel a városi pártbizottság épületébe összehívatta a tizenöt-húsz legmegbízhatóbb embert.

Mielőtt az eligazítást megtartotta volna számukra, benn volt Szekeres irodájában, ahol magához vett két féldeci gyümölcspálinkát. Még ekkor is a koszos ing volt rajta, abban állt ki a társaság elé. Majdnem szó szerint a laktanyai beszédét ismételte meg a boltokról, meg a templomokról. Aztán elindult a Parlamentbe, feltehetőleg inget váltani.

Amikor elváltunk, mi a múzeumhoz hajtattunk. A háromrészes vörös márványtábla mellett Franka a raktárban, mint jószemű riporter kiszúrt egy hatalmas tablót is. A szolnoki karhatalmisták tiszti állományának tagjai voltak rajta, tisztán, takarosan. Vala-

mennyien öntudatosan, magabiztosan tekintettek le ránk. És középen ott volt a mi Szekeresünk.

Aztán a hűvös októberi napon asztalt, széket hoztak ki nekem, s ott terítettek meg közvetlenül a folyó gátja mellett, hogy amikor beszélek, ne kelljen sokáig engem mutogatni, hanem pásztázhassák a fodrozó vizet, meg a túlsó partot. Mondtam is nekik ne erőlködjünk ezzel az interjúval, hiszen a korábban felvett anyaghoz képest semmiség, érdektelen, amit én mondani tudok. Statiszta voltam én csupán e nagy, történelmi játékban.

49

A szolnoki beszédről egyébként nem csak Szekeres közlése áll rendelkezésünkre. Berecz János, amikor tíz évvel ezelőtt a 30. évforduló alkalmából közreadta a jó elvtársak visszaemlékezését, abban ő maga is nyilatkozott, méghozzá Balló Györgynek, aki azóta Pulitzer-díjas liberálissá fejlődött. Berecz szerint Kádár arról is beszélt, mi lesz azokkal az emberekkel, akik nem voltak vezető pozícióban, de közvetlenül részt vettek a kínzásokban, a törvénytelenségekben. Feltehetőleg a jelenlevő elvtársak közül valamelyik érdekelt lehetett ebben az ügyben, és ő tette fel a kérdést. Berecz okfejtése egyébként csupa humánum, nem úgy, mint amikor az '56-osokkal kapcsolatban szemrebbenés nélkül veszi tudomásul a Béke és Szocializmus című internacionalista lapban megjelent, erősen kozmetikázott, de így is ijesztő arányokat mutató adatokat. A nyilatkozat tehát eképpen hangzik:

— „Szerintem ha az újonnan alakult vezető garnitúra jelentős része nem járta volna meg a börtönöket, ha nem kínozták volna még őket, akkor ezek az emberek nagyon súlyos büntetést kaptak volna. De ezektől a vezetőktől a személyes bosszú nagyon távol állt. Amikor november 4-én délután, azon a már említett szolnoki beszélgetésen Kádár Jánost megkérdezték, hogyan bántak vele s igaz-e, hogy nagyon megkínozták, azt mondta: az egyéni sorsokat tegyük félre, a rendszer van veszélyben, azt mentsük meg, azt építsük föl emberien, és akkor ezek az egyéni sérelmek is megoldódnak. Tehát az egyéni sérelmeket nem kívánták egyénileg megtorolni. Az volt a fő törekvésük, hogy lehetetlenné tegyék ezeknek az embereknek, hogy még egyszer olyan helyzetbe kerülhessenek, hogy bűnöket követhessenek el, de egyénileg nem üldözték őket. Így kisebb-nagyobb büntetéseket kaptak ugyan, de a lényeg: kiiktatták őket abból az intézményrendszerből, ahol újra hatalomhoz juthattak volna."

Ma már nagyjából tudjuk, merre járt Kádár, Münnich és Bata honvédelmi miniszter, amikor Budapestről eltüntették őket a szovjetek. Őket Munkácsról helikopterek hozták Szolnokra. De hogy került a Tisza-parti városba a slepp, a népes csapat? Erről Apró Antal visszaemlékezéséből nyerhetünk hasznavehető információt.

Apró minden sorsfordulatnál a legfelsőbb pártvezetésben tanyázott, s még Nagy Imre első kormányában is helyet kapott október 23-a után. Mégis, a különböző időszakokban elkövetett bűnökről következetesen úgy beszél, hogy azokat elkövették. Nem ízlik neki a felelősség.

Visszaemlékezésében elmondja, hogy Nagy Imre Csehszlovákiába akarta utaztatni. Hogy ott a megígért segélyekről tárgyaljon. Ő természetesen akkor világosan látta már a Nagy Imre által elkövetett hibákat.

Innen következzék egy részlet abból az interjúból, amelyet 1956 30. évfordulója alkalmából készítettek vele:

„– Az akkori szovjet nagykövet Jurij Andropov elvtárs volt, az SZKP későbbi főtitkára. Találkozott ott vele Apró elvtárs?

— Igen. Elköszöntem Nagy Imrétől azzal, hogy a prágai utazás előtt még telefonon felhívom. A nagykövettel az ajtóban találkoz-

tam. Tolmács arra kért, hogy várjam meg Andropov elvtársat, sürgősen beszélni akar velem. A miniszterelnök előszobája tele volt gyanús alakokkal, félig civilbe, félig katonaruhába öltözött hangoskodókkal; különböző fegyveres csoportokból jöttek a kormány elnökéhez. Láttam még az előszobában három katolikus papot, az egyik titkárnőről tudtam meg, hogy Mindszenty megbízottjai.

Tíz percet sem kellett várni a szovjet nagykövetre; a folyosóra együtt mentünk ki. A tolmács elmondta, hogy Mikojan és Hruscsov elvtárs érdeklődött utánam is, hogy hol vagyok. »A többi magyar elvtárs már biztonságban van. Vigyázzon, hogy Nagy Imre emberei el ne fogják. Nógrádi elvtárs majd keresni fogja – mondotta Andropov –, és mindenről tájékoztatja. Készüljön fel arra, hogy esetleg el kell hagynia Budapestet.«

A folyosón egy hangoskodó, valamelyik vidéki városból való felkelőcsoporttal találkoztunk, ők is Nagy Imréhez mentek. A nagykövettől azzal búcsúztam, hogy a helyemen megtalálnak, telefonjaim még működnek. Nagyon izgatott, miért érdeklődik utánam Mikoljan és Hruscsov. És mi az, hogy a többiek már biztonságban vannak? Valami derengett. Talán Kádár és Münnich elvtársakra gondoltak.

A tanácsi osztályról jött hozzám az egyik elvtársnő azzal, hogy sürgősen keres Kiss Károly elvtárs. Megörültem a találkozásnak. Kiss elvtárs elmondta, hogy beszélt Nógrádi Sándorral: 2-án a Falk Miksa utcában (ha emlékezetem nem csal) este kilenc (vagy tíz) órakor lesz a találkozó. Közölte, hogy várhatóan kik lesznek még ott, és hogy egy szovjet páncélozott kocsi visz bennünket vidékre. Mindent gyorsan átgondoltam, majd azt válaszoltam, ott leszek. Mivel feleségem és gyermekeim nem voltak biztonságban (kivéve a legkisebb fiamat), azt kérdeztem, hogy magammal vihetem-e őket. Nemsokára jött a válasz, hogy a családomat is magammal hozhatom. Beszéltem a feleségemmel, aki gyorsan felkészítette a gyerekeket. A megbeszélt helyen este találkoztunk: Marosán György, Kiss Károly, Nógrádi Sándor és más elvtársak, valamint én a családommal.

— Hogyan sikerült kijutniuk a fővárosból?

— Komisz, hideg, esős idő volt. A Duna-parton a Soroksári út felé mentünk, tompított világítással. Egyszer csak a gépkocsivezető fájdalmasan feljajdult. Egy emeleti lakásból rálőttek a kocsinkra. Egy repeszdarab a sofőr karját érte, pillanatok alatt az egész keze véres lett. Kértem, álljunk meg, de ő nem tágított, hajtott tovább, majd távolabb, egy lakatlan területen állt meg. Ott a katonabajtársa és mi átkötöttük a karját. Azért nem állt meg rögtön, nehogy könnyű célpont legyen az orvlövészeknek. Sebesülten vezette a kocsit tovább a tököli katonai repülőtérre.

— Hogyan alakult meg a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány?

— Másnap reggel Tökölről katonai repülőgéppel mentünk Szolnokra. Ott találkoztunk Kádár János elvtárssal. Rövid megbeszélésen informált bennünket arról, hogy mi az elképzelése: létrehozunk egy új kormányt, sürgősen bejelentjük rádión, felhívásokat adunk ki. Mindezt a szovjet elvtársakkal és a szomszédos szocialista országok vezetőivel már megbeszélte. Az új kormány a Szovjetunió katonai segítségét kéri a fegyveres ellenforradalom leveréséhez. Csak néhány napig maradunk Szolnokon. Ahogy az események engedik, indulunk vissza Budapestre. Nem lehet az új kormányt hosszabb ideig működtetni a fővároson kívül. Minden lényeges kérdésben megegyeztünk.

A kormány tagjai lettek: Kádár János miniszterelnök, dr. Münnich Ferenc miniszterelnök-helyettes, a fegyveres erők és közbiztonsági ügyek minisztere; Marosán György államminiszter, Horváth Imre külügyminiszter; Kossa István pénzügyminiszter;

Apró Antal iparügyi miniszter; Dögei Imre földművelésügyi miniszter; Rónai Sándor kereskedelemügyi miniszter. Volt, akivel csak telefonon tudtunk beszélni, de vállalta. Nyolcan voltunk tehát, s abban egyeztünk meg, hogy a többi tárca egyelőre betöltetlen marad a törvényes rend helyreállításáig. Mivel nyolcunk közül négyen tagjai voltunk az első Nagy Imre-kormánynak, elhatároztuk, hogy sürgősen egy nyílt levélben, rádió útján tájékoztatjuk a közvéleményt: kiléptünk a Nagy Imre-kormányból.

Hozzáfogtunk megfogalmazni a levelet s az egyéb szükséges felhívásokat. Elismerés illeti a szolnoki rádió munkatársait, akik mindent megtettek azért, hogy felhívásaink, nyilatkozataink az ország lakosságának tudomására jussanak.

Az újonnan alakult magyar kormány azonnal felhívással fordult a testvéri szocialista országok kormányaihoz is, rádióállomásunk november 5-én közölte e felhívást:

»Elvtársak! Hazánk és népünk rendkívül súlyos eseményeken ment át. Most mérjük az utolsó csapásokat az ellenforradalmi erőkre, melyek azt tűzték ki céljukul, hogy megsemmisítsék népi demokratikus rendszerünket, szocialista vívmányainkat. Most az a fő feladatunk, hogy visszatérjünk a békés, normális élethez, begyógyítsuk a sebeket. E feladat minél sürgősebb megvalósításához testvéri segítségeteket kérjük. Főleg élelmiszerekre, fűtőanyagra, építőanyagra és gyógyszerekre van szükségünk. Meggyőződésünk, hogy a közös eszmékért, a szocializmusért harcoló összes testvéri országok és népek teljesíteni fogják kérésünket. – Kádár János, a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány elnöke.«

— Milyen volt a helyzet Szolnokon? Mi volt a feladata Apró elvtársnak?

— A szolnoki elvtársak, a város vezetői örömmel fogadták a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulását. Szétnéztem a városban, nyugodt volt a helyzet. Egyes helyeken az emberek az utcán csoportokba verődve tárgyalták a legújabb híreket.

A szolnoki rádió többször beolvasta felhívásunkat, és így az ország közvéleménye is értesült a »Kádár-kormány« megalakulásáról. Nagy Imre és társai valószínűleg már Kádár és Münnich elvtárs eltűnése után gyanították, hogy itt nem magánügyről van szó. Én a Szolnok megyei és városi pártbizottság telefonjain hívtam a különböző megyeszékhelyeket, a nagyobb városokat; érdeklődtem a pártbizottságoknál, a tanácsoknál, mi újság, mi van a katonai alakulatokkal, a rendőrséggel. Sajnos, a legtöbb helyen addigra már a tanácselnököket leváltották, csak a végrehajtó bizottság titkárával vagy valamelyik osztályvezetővel tudtam beszélni. De azért hasznos információt gyűjtöttem be tíz-tizenkét megyéből. Vagyis az új kormány tájékozódni tudott. S akikkel beszélni tudtam, biztattam, tartsanak ki.

Feleségemet és a gyerekeket egy félig üres lakásban helyeztük el. Toncsi fiam már értelmes gyerek volt, ő mellettem maradt, a megyei tanácsházán kaptunk egy szobát, ketten ott laktunk. Szerencsére a megyei tanács elnöknőjének, Juhász elvtársnőnek volt egy jó rádiója, és egy ügyes műszerész beállította Londonra. Toncsi fiam feladata volt, hogy a londoni magyar híreket hallgassa, és feljegyezze, mint mondanak a magyarországi kormányváltozásról. 5-én délután mondta a fiam, hogy a londoni rádió közölte: a felkelők elfoglalták a szolnoki megyeházat és elfogták az új kormányt. »És te mit csináltál?« – kérdeztem tőle. »Lementem a kapuba, megnéztem, hogy hol vannak a felkelők. Nem láttam semmit, a mi katonáinkat találtam ott. Azok is nagyot nevettek a londoni rádió hírein. Meghívtak, hogy ebédeljek velük.«

— Mikor, s milyen körülmények között jött a kormány Szolnokról Budapestre?

— Mivel november 4-én a Szovjetunió segítségét kértük, Buda-

pesten a szovjet csapatok, s velük együtt a mi fegyvereseink is megkezdték a tisztogató munkát. 5-én este rövid megbeszélést tartottunk. Kádár elvtárs javasolta, hogy néhányan másnap kora hajnalban induljunk vissza Budapestre."

Tetszett olvasni: Andropov füttyent és Apró már ugrik is. Külön feltűnő, hogy Andropov még abba sem avatja be, hová kell mennie, csak valahová vidékre. Ezt nevezik elvtársi kapcsolatnak. És a „tisztogató munka" csak így. Nemes egyszerűséggel.

50

Egyszer meg kellene írni az országos mezőgazdasági kiállítások és vásárok krónikáját is. Sokakkal együtt nekem is gyermekkori élményem, ahogyan még az ánti-világban, a két világháború között a vásár látogatói a megfelelő obulusukat leperkálva, megilletődve üzengettek az éter hullámain át az otthonmaradottaknak. Nem törekedtek túlságosan nagy változatosságra, egymás után a mikrofon elé lépve, amúgy élőben, egyre csak azt ismételgették: – Itt vagyunk a nemzetközi vásáron, a tokaji csúszik, a pénz meg úszik.

Aztán sok-sok évvel később, amikor nyitástól zárásig én voltam a kirendelt tudósító, csaknem hasonló módon tréfált meg Grősz József kalocsai érsek úr. Egy népes papi küldöttséggel tekintette meg a megtekintendőket, és én cégemtől nagyon szigorú ukászt kaptam arra, hogy feltétlenül csikarjak ki a börtönjárt öreg papból egy nyilatkozatot a szocialista mezőgazdaság magasabbrendűségéről. Ám hiába kérdeztem erről egyre konkrétabban és agresszívabban, ő elbújván az idős ember enyhe szenilitása mögé, egyre csak azt bizonygatta, hogy gyönyörű szépek a lovak, a tehenek, meg a birkák, no meg hatalmasak, erősek a gépek, de a kollektív gazdálkodásról egy árva szót nem lehetett kipréselni belőle. Közben ráadásul olyan megbocsátóan mosolygott, hogy nem is

lehetett rá haragudni. Hiába tették le a nagy hűségesküt a többi papok, bizony kikaptam ezért a kudarcért.

A lófesztivál, ahogy a pesti humor elkeresztelte, nekem nagyon a szívemhez nőtt. Azzal együtt, hogy ocsmányabb épületeket aligha láttam életemben, mint amilyeneket a moszkvai kiállítást lekopírozva Rákosiék Kőbányán felépítettek. Később aztán alakítgatni kezdték ezeket a betonból és műkőből kifundált álklasszikus hodályokat, de tisztességes formát sohasem sikerült összehozni.

Az sem volt igazán rokonszenves, hogy a párt agytrösztje kifundálta; az igazi feladat, hogy a vásárváros népünk nagy nevelő iskolájává változzék. Folyton ki akarták űzni a területről a borkóstolókat, meg a lacipecsenyéseket, de nem merték, mert attól féltek, akkor a kutya sem látogatja a rendezvényt. Végül kitalálták, hogy a vidám vásárjelleg is eltanulható szovjet tapasztalat lehet.

Bármennyire is kedvem lenne az anekdotázáshoz, illő, hogy szigorúan a témánál maradjunk. Az egyik kiállításhoz fűződik ugyanis egy Kádár Jánossal kapcsolatos, elmondásra érdemes élmény.

1956 után évek teltek el, mert már Fock Jenő volt a miniszterelnök. Én ez időre befejeztem a szolnoki és miskolci vendégszereplést és újra a naphegyi cég mezőgazdasági rovatának voltam oszlopos munkatársa.

Elhangzott az ünnepi beszéd. Ez természetesen jó előre megvolt nekünk. Annak idején megkérdezte Madarász Laci öreg jogtanácsos barátom: tudom-e, hogy miért beszélnek az elvtársak mindig és következetesen csak papírról? Amikor tagadólag megráztam a fejem, elárulta a nagy titkot: hát, csak azért, mert maguk sem hiszik, amit mondanak. Aki pedig hazudik, az könnyen belezavarodik a mondókájába.

A beszéddel tehát nem kell fáradozni, így már a séta elején próbáltam nyilatkozatokat szerezni. Megszólítottam – egyebek között

– Péter János külügyminisztert is, a szökött papot, aki egyébként kellemes úriember volt. Ő elzárkózott a nyilatkozat elől, de javasolta, hogy a jelenlevő nagyköveteket cserkésszem be. Mindenekelőtt az indonéz nagykövetet lenne célszerű megszólaltatni, mivel barátkozós időszakban vagyunk.

Én egy kukkot sem tudok angolul, s más nyelveken se nagyon. Ám segítségemre jött Ágics Pista, aki korábban az MTI-nél dolgozott, s most itt tolmácskodott. Ez az Ágics fiú angyalföldi munkásgyerek létére nem akármilyen karriert futott be. Diplomát kapott a Lenin Intézetben, s onnan került az MTI-be. Hosszú megszakítás után ő volt az első egyiptomi tudósító és nagy haditettként hosszú nyilatkozatot szerzett Nasszer elnöktől. Aztán hazatért, és '56-ban éppen a cég KISZ-titkáraként is tevékenykedett. Felkelőcsapatot szervezett, amelynek tagjait leventepuskákkal szerelte fel. Így, az események lezajlása után kirúgták, de nem esett túl nagyot, mert az akkor még meglévő Duna Szállóban ütötte fel irodáját. Nekem nagy szívességet tett, mert whiskyvel és Camparival kínáltatva lediktálta a feleségem szakdolgozatát az Angliával folytatott kereskedelmünkről, melyért négyes osztályzatot nyertünk. Ha bővebb lett volna, ötös lett volna.

Az Esti Hírlapban Maszekimpex címmel durván megtámadták Ágicsot, felróván, hogy egy ilyen kétes elem a szálloda halljában tartja irodáját és nem csak a telefonokat használja, hanem a géptávírót is. A korabeli szokások szerint meg voltam győződve, hogy Ágicsot időközben már hűvösre tették. Felhívtam hát a feleségét, mert meg akartam kérdezni, hogy segíthetek-e valamit. A legnagyobb meglepetésemre Ágics hangját hallottam, s amikor megkérdeztem, hogy mit csinál, röhögve közölte: várom, hogy ki mer először felhívni.

Egyébként csúnyán fejezte be az életet, mert a Szigeti Nagyszállóból kifelé tartva nekirohant egy fának. Felesége kérésére én búcsúztattam az újpesti temetőben.

Szóval, ez az Ágics Pista szívélyesen vállalta, hogy tolmácsol az indonéz nagykövet nyilatkozatának megszerzésénél. Volt egy olyan hátsó gondolata, hogy e műsor közben meghívó nélkül beül a kiállítás protokoll ebédlőjébe. Nagy beszélgetésben voltunk, amikor odaértünk az étterem ajtajához. Az őrző legények szőrösszívűek voltak és a bejáratnál kettőnk közül kegyetlenül kiemelték Ágics Pistát. Bejutván aztán csak ábrándosan néztünk egymásra az indonéz nagykövettel, de az addig elmondottakból azért sikerült valamit összekalapálni.

51

A díszesen megterített ünnepi asztal fő helyén Kádár János ült, mellette Fock Jenő. Kihasználván azt a rövid pauzát, amikor még nem hozták ki az előételt, odamentem mögé. Úgy tűnt, hogy Kádár megismer, és barátságosan vette tudomásul megjelenésemet. Kértem, adjon nyilatkozatot. Ő pedig így válaszolt:

— Nézze, ez most korai lenne még, hiszen eddig csak két pavilont láttunk. Én egyébként arra gondoltam, hogy csinálok magamnak egy szabadnapot, kijövök, és akkor alaposabban körülnézek. – Majd tréfálkozva hozzátette: – De remélem, akkor maga nem lesz itt!

Nem sokat haboztam a válasszal:

— A kapuban fogom várni.

És ekkor meglepő dolog történt. Felmordult Fock Jenő, aki talán mellőzöttnek érezte magát. Úgy gondolta, eljött az ideje, hogy kioktasson:

— Maga ne szemtelenkedjen, mert orrba verem!

Ez bizony váratlan fordulat volt. Legszívesebben felrúgtam vol-

na székestől, de ez nem lett volna egy célszerű megoldás. Úgy láttam egyébként, hogy Fock közbeavatkozásának Kádár sem örült. Jobbat nem tudván kitalálni; úgy tettem, mintha nem hallottam volna semmit, elköszöntem Kádártól, és odébbálltam.

Lehettem magabiztos, mert minden nap nyitástól zárásig kinn voltam a kiállításon. A rossz nyelvek szerint engem azért is jelöltek erre a feladatra, mert példamutató módon bírtam az alkoholt. Napi két-három sajtófogadás meg sem kottyant, és délután még rendszerint a barátaimmal iszogattam a Bor-téren. (Így neveztük egymás között a kiállítás legkellemesebb fertályát.)

Kovács Mihály igazgató, de a kiállítás minden jelesebb munkatársa ismert és kedvelt; így nem történhetett olyan esemény, amelyről lemaradtam volna.

Két nappal később négyen várakoztunk a kiállítás egyik hátsó kapujánál. Kádár fogadására. Ott volt Dögi Imre földművelési miniszter. Ő az, akit 1956. november 4-e után a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány minősítéseként csak Kádár apró dögeiként emlegettek. Dögeinek vörös volt a feje, gondolom, nem az elvhűség miatt. Értelmi képességeiről nem lehetett túl sokat megtudni, mert kevésbeszédű ember volt. Egy alkalommal jelen voltam, amikor ebédet adott az iráni földművelési miniszter tiszteletére, akiről bizalmasan közölték, hogy a sah közeli rokona. Fergetegesen komikus volt, ahogy az iráni gazdag nagyúr és Dögei kölcsönösen excellenciás uramnak szólítja egymást.

Mint tudósítónak egyszer meggyűlt vele a bajom. Miniszterként Nagyrédére látogatott, ebbe a mátraaljai gazdag faluba, amely akkor még nem a Petőfi sírját kutató Morvairól volt híres, hanem szőlejéről, boráról, a gyöngyösi műút mellett lévő Szőlőskert vendéglőjéről. A legtöbb pénzt azonban a szőlőoltvány-termesztés hozta.

Dögei beszédet mondott, én meg tudósítottam. Emlékszem, még

azt is megírtam a községről, hogy két mesterséges halastava is van. Szóval, beleadtam apait, anyait. Aztán másnap csak egy mínuszos hír jelent meg a Magyar Nemzetben, a többi újságban semmi. Az ostoba tudósító ilyenkor azt hiszi, ő rontott el valamit. Aztán, két nap múlva leváltották Dögeit miniszterségéből. Kiderült, hogy balról lázadást szított Kádár ellen.

Egyébként ott, a kiállítás kapujában a miniszteren kívül a rendezvény igazgatója volt még jelen. Mi ketten Almási Istvánnal, a Népszabadság munkatársával néhány méterrel odébb álltunk. Kádár lejattolt a kéttagú fogadóbizottsággal, majd odajött hozzánk, kezet nyújtott, és nekem csak annyit mondott: – Nyert. (Vagyis ahogy ígértem, valóban ott vártam a kapuban.)

Ami a meglepő volt, hogy csupán egy spriccelt zakójú sofőr jött vele, egyéb őrzőknek nyomát sem láttuk. A kiállítás ügybuzgó főrendésze szervezte meg magánszorgalomból nagy gyorsan a „biztosítást”.

Dögei hamarosan elköszönt és helyére Magyari András, a nagy túlélő, az örökös miniszterhelyettes foglalta el. Magyari a Szovjetunióban végzett, az első ott diplomát szerzett szakemberek között. Ezt a helyzetét és orosz tudását alaposan ki is használta. Nem tudom, mennyibe kerülhettek az országnak az állattenyésztési tudományos kísérletek, mert gondolom elvi alapokon, a kosztromait keresztezte a magyar tarkával. Aztán, mikor Hruscsov az élre tört, az ő mániáját kezdte követni és a kukorica négyzetes ültetésének, meg a silózásnak lett lánglelkű apostola. A Kádár-féle tudósításban egyébként valóban jókora bakit követtem el, mivel egyik helyen bemutatták, hogyan lehet hét hét alatt már tányérba való pecsenyekacsát nevelni. Én telefonon diktáltam a tudósításomat, és mondtam, hogy hét. A gépírónő leírta és visszaolvasta, hogy négy. Én meg megint csak azt hallottam, hogy hét. Így mi a legújabb módszereket is überelve bejelentettük, hogy négy hét alatt

nevelhető a zamatos pecsenyekacsa. Ráadásul ez a tudósítás aztán minden lapban előkelő helyen szerepelt.

Magyari őrjöngött és készült, hogy megírja a kirúgásomat kezdeményező levelet az MTI-be. Kovács Mihály, a kiállítás igazgatója azt javasolta, hogy ő majd elsimítja a dolgokat. Ám lelkemre kötötte, hogy a következő estén, a szovjet nagykövetségen megtartott fogadáson bújjak el alaposan, ne kerüljek Magyari elvtárts szeme elé.

Én azonban más taktikát választottam. Ahogy belépett a miniszterhelyettes az ajtón, eléje álltam, s mondtam, hogy sajnálom a kellemetlen elírást. Ő pedig ahelyett, hogy lármázott volna, még vigasztalt is, hogy előfordul az ilyesmi. Ezek után természetesen már nem írta meg a tiltakozó levelet.

Hát, jókorát sétáltunk azon a napon Kádár Jánossal. Egyébként a vásár látogatói nem akartak hinni a szemüknek, amikor váratlanul felbukkant közöttük. Korábbról nem ehhez voltak szokva. A legderűsebb fordulat egyébként akkor következett be, amikor a kis csoport betért a sertéseket bemutató pavilonba. Az itt szolgálatot teljesítő öreg hölgy régebbről tudhatta, mi a feladata egy jó rendezőnek, mert nagy hangon sipákolni kezdett:

— Mindenki azonnal hagyja el a pavilont! Mindenki azonnal hagyja el a pavilont! – és teljes lendülettel terelgetni kezdte azt a néhány embert, aki halált megvető bátorsággal a nem éppen illatos sertéstanyára is betért. Kádár odament hozzá, és megkocogtatta a hölgy vállát:

— Hagyja, asszonyom, egyszerre én is csak egy disznót tudok megnézni.

52

És itt be kell vallani valamit. Azt, hogy ezen a napon rokonszenvet éreztem Kádár János iránt. Közvetlen volt, kedélyes és jámbornak látszott.

Igaz, felét, negyedét sem tudtuk annak, amit művelt. Ezt egyébként máig sem értem, hogy történhetett. Annak idején gazembernek tartottam azokat, akik azt mondták, nem tudtak Hitler bűneiről. Lehet, hogy konkrétan nem tudta az ember Auschwitz vagy Birkenau nevét, de azt, hogy itt egy világraszóló aljasság történik, azt a saját tapasztalatokból is látni lehetett. Ugyanígy lenéztem azokat is, akik tagadni próbálták a bolsevik vezérek és konkrétan Sztálin atyánk bűneit. Hiszen erről korábban könyvek jelentek meg, hírt hoztak a katonák, s mindenki tudhatta, merre van Szibéria.

Rákosiék sem tudtak, s nem is akarták titkot tartani. Recsk ott volt mindössze hét kilométerre az én falumtól, de az internálásokat, a kitelepítéseket sem tudták suttyomban intézni. Az én famíliámban és baráti környezetemben a Rajk-perről vagy még inkább Mindszenty elítéléséről is kész volt a határozott vélemény.

Kádár bűnei is részben ismeretesek voltak. A forradalom leverésében betöltött szerepe teljesen nyilvánvaló volt. Ám később gyakran latolgatták és latolgattuk, hogy volt-e, lehetett-e más választása. Nyilvánvaló volt, hogy ha ő nem vállalja el a kollaboráns szerepét, elvállalja más, és ez nem biztos, hogy jobb lett volna a magyar népnek. Még a Nagy Imréék kivégzésére is akadt mentség. Beszélték, hogy az oroszok, sőt a kínaiak kényszerítették ki, és még oly verzió is elterjedt, hogy a kivégzést is az oroszok hajtották végre.

Tudtunk a bebörtönzésekről, tudtunk a verekedésekről, de jó néhányan lehettünk, akik megpróbáltuk elhinni, hogy ezek a szörnyűségek „csak" olyan mértékben következtek be, amelyet a megfellebbezhetetlen külső követelmények és a bosszúért lihegő hazai elvtársak kikényszerítettek.

Sokan voltunk akiktől Kádár nem kapott felmentést. Mélységesen elítéltük azért, amit tett. De itt kellett élni, az ő uralma alatt kellett élni, és joggal azt hihettük, hogy a szovjet megszállás és a kommunista uralom az idők végezetéig tart. Aki itthon maradt vagy csakugyan lelkesedett, vagy meg kellett kösse a maga kompromisszumát. Ezek a kompromisszumok természetesen nagyon különböző mértékűek voltak és lehettek.

Talán, ha tudjuk, ha a kezdetektől ismerjük, hogy Kádár nem csak a kényszer hatására cselekedett, de sokszor kedve is volt a kegyetlenséghez, és könyörtelenül tisztította meg maga előtt a hatalom útját, még nehezebb lett volna itthon élni és dolgozni. Ám azt, ami történt és ahogy történt, részleteiben csak utólag tudhattuk meg. Nem is nagyon értem, miért akasztottak olyan nagy kedvvel, ha nem hozták nyilvánosságra? Mert ugye, a sortüzeknek, a veréseknek megvolt a jól kitervelt funkciója. De hogy ez a titkos kegyetlenkedés mire volt jó? Ezt senki nem fogja nekünk megmondani. Mert akik még élnek a bűnrészesek közül, azok is hallgatnak.

Nem tudom egyébként, hogy délután, amikor Kádár távozott, kezet fogott-e velünk. Ennek egyszerűen nem volt jelentősége.

53

„Hová lett politikai iskolázottságunk,
amelyre mindig oly büszkék voltunk?"

gróf Bethlen István

Ha nem Bethlen Istvántól lenne a fenti megállapítás, mi, a ma öregjei is nehezen hinnénk el, hogy ebben az országban volt valaha is olyan politikai iskolázottság, amely okot adhatott a büszkeségre. Életünk úgy telt el, hogy újra és újra csak azt kellett tapasztalni, hogy abban a régióban, amelyben élünk, a politika a gonoszok privilégiuma. Márai Sándor bele is írta naplójába: ha a be-

csületes emberek távol tartják magukat a politikától, miért csodálkoznak azon, ha gazemberek csinálják?

Van azonban sok-sok keserű tapasztalatot felhalmozott történelmünknek egy olyan szakasza, amely a jövőt illetően is fontos tanulságokat hordoz, s amelynek ráadásul nem múló következménye napjainkban is viselnünk kell. Lélektani kuriózumnak is felfogható, hogyan viselkedtek a mi derék elvtársaink az 1956-os forradalom előtt, majd a sorsfordító napokban és főleg az, hogyan és milyen magatartással próbáltak a továbbiakban önigazolást szerezni.

Napjainkban korszerűtlennek, sőt nevetségesnek tartják a költő által megfogalmazott követelményt: ha férfi vagy légy férfi, legyen elved, hited! Ma az olyan embert, akit a cselekvésben eszmék vezérelnek, kötözni való bolondnak tartják, és a prakticizmus, az ügyes taktikázás, a korszerűnek kikiáltott magatartás. Mifelénk már az ünnepi beszédekben is csak nagyon csínján kevernek be egy kevés fennköltséget.

Tagadhatatlan, hogy ebben a régióban, amelyben élünk, ebben az évszázadban a fennkölt gondolatok, a népboldogító eszmék jegyében oly sok gaztettet követtek el, hogy a csömör talán még érthető is lenne, ha nem azt kellene tapasztalnunk, hogy most a kiábrándultak gondolkodásmódjuk gyors kozmetikázásával azt akarják folytatni, amelyet korábban abbahagytak.

Ne menjünk a szükségesnél hátrébb történelmünkben, nézzük csak azt, mi történt ebben a megkínzott, megalázott és kifosztott országban a második világháború után. Tudjuk, hogy a világhatalmak tárgyalóasztalánál eladtak bennünket, és koncként odalöktek a nagy keleti despotának, és elkezdődött a „bűnös nemzet" idomítása. Moszkvából megérkeztek a sértődött és mindenre kész ítéletvégrehajtók. Itthon segítőtársakat nehezen lelhettek, hiszen — mint azt Kállai Gyulától többször volt alkalmam hallani — az

egész országban aligha volt kétezer kommunista párttag. Mások szerint legfeljebb, ha nyolcszázan voltak. Elkezdődött a nagy taktikázás, a megfélemlítések és édesgetések ügyes vegyítése, és lám, három év alatt eljutottunk a fordulat évéig. Szovjet támogatással sikerült olyan terrort kialakítani, amelyről mi naiv országlakosok el is hittük, hogy a megszállás hosszabb lesz a török hódoltságnál. Az emberek létezni akartak, a nagy többség hagyta, hogy formázzák a tudatát, és a megkaparintható kisebb-nagyobb előnyök érdekében ki is alakult egy olyan janicsárhad, amely a megszerzett előnyökért hajlandó volt hinni vagy úgy tenni, mintha hinne.

Ezt az ideális állapotot rongálta meg Sztálin halála, majd az ezt követő események, mindenekelőtt Nagy Imre kormányprogramja.

Az elvtársak közül sokan elvesztették biztonságérzetüket. A továbbiakban többször idézni fogok abból a könyvből, amely Berecz János atyai gondoskodása jegyében jelent meg az 1956-os események harmincadik évfordulójára, s melyben a párt kitűnőségei, legjobb fiai foglalják össze, mi történt tulajdonképpen, és adnak magyarázatot saját maguk és elvtársaik viselkedésére. Lássuk mindenekelőtt Czinege Lajosnak, hírhedt honvédelmi miniszterünknek, helyzetelemzését. Ő az MSZMP KB adminisztratív osztályának vezetője volt ez időben, de ápolta Szolnok megyei és karcagi kapcsolatait:

„Ötvenhat tavaszán az SZKP huszadik kongresszusa reményt ébresztett, várakozást keltett, párttagok és pártonkívüliek vártak egyértelmű elemzést és a hibák fölszámolását is magába foglaló programot. Ennek elmaradása tovább növelte a zavart. Ötvenhat tavaszán kaptam a hívást, hogy »azonnal menjen haza, nagy baj van«. Vadász István elvtárs volt a karcagi pártbizottság titkára. Egykor kubikus, aki kiemelkedett osztályos társai közül, s nemcsak a szó fizikai értelmében, hanem tisztességben, tehetségben, politikai gondolkodásban is. Önmaga árnyékává vált, fizikailag

és lelkileg is összeroppant. »Mit mondjak, mit tegyek, ha leköpnek az utcán?« — kiáltozta kétségbeesetten. És nem egyedül ő roppant össze. Tönkrementek, meghasonlottak vétlen, a párt-, az állami apparátusban, gazdasági vonalon dolgozó emberek. Az ÁVH-nál ugyancsak voltak tisztességes munkatársak, ők hogy érezhették magukat, miután Rákosi egri beszédében mindenért az ávót tette felelőssé?"

Az egyszerű elvtársak között tehát akadtak, akik megzavarodtak, de ez nem mondható el Rákosi Mátyásra és társaira. Ők a hatalom bűvöletében minden taktikai tudásukat bevetették. Amikor Rákosi leszerepelt, jött Gerő. Lássuk, hogyan minősítette ezt az ekkor még második vonalban küzdő Czinege?

„Még korántsem tisztázódott ugyan minden, de a júliusi határozat, sőt Gerő Ernő első titkárrá választása valami határozottabb elmozdulást ígért. Utóbbit talán meg kell magyaráznom. Úgy gondoltam, hogy Gerő Ernőnek tekintélye van. Az ő nevéhez fűződött az újjáépítés, »Gerő a hídverő«, s még ha helytelen is volt ezt a hősi korszakot egyetlen ember személyéhez kötni, képesnek tartottam a határozott változtatásra. Furcsa módon azért is, amit nem szerettem benne: a kíméletlenségig határozott volt. Amíg Szolnok megyében dolgoztam — Gerő Ernő ott volt képviselő —, ha lehetett, kerültem vele a találkozást. Hiányzott belőle a kontaktusteremtő képesség, a kérdéseivel is sértett, hát még ha leteremtette az embert. Talán éppen ez a keménység kell most, gondoltam — reméltem? — akkor, és nemcsak én. Lényegi változás azonban nem történt a következő három hónapban."

Hamar kiderült, hogy az ország népének Gerő sem kell, s ez az ügyes húzás nagymértékben hozzájárult a nép hangulatának felkorbácsolásához.

Az ország népének erélyes és határozott tiltakozása önmagában kevés lett volna. A demonstrációk leszereléséhez, ha van hozzá

elég tank, nagyon értenek az elvtársak. A fegyveres szabadságharcosok sikerei azonban kikényszerítették az elmozdulást a politikai irányítás legmagasabb szféráiban is. Kádár kimondta, hogy kis párt leszünk, de becsületes párt. Ezért a lehetőségért viszont már nem vitték vásárra a bőrüket az elvtársak.

54

A harmincadik évforduló alkalmából emlékező elvtársak legnagyobb gondja az önmentegetőzés mellett az volt, hogyan magyarázzák meg egyrészt, hogy napok alatt bekövetkezett a korábban sziklaszilárdnak hitt hatalom teljes szétesése, másrészt azt bizonygatni óhajtották, hogy nagy számban voltak olyan küzdeni kész hűségesek, akik csak az irányítók bénasága, hitványsága vagy árulása miatt kényszerültek a passzív várakozásra.

Máriássy Judit, aki a parlamentben a szabad Kossuth Rádió szerkesztésében vett részt, s aki a szovjet csapatok végleges kivonulása esetén feltehetőleg igényt tartott volna a szabadságharcosi címre, mondja el, hogy a nehéz napokban a házukban fegyveres huligánok tűntek fel. Ő pedig dr. Münnich Ferenctől kért segítséget. A fegyveres erők főnöke így reagált.

„Ugyancsak elsején lehetett, hogy a férjemmel együtt bementem a Parlamentbe, átadni a nálam maradt kéziratokat valakinek. Beérve először hazatelefonáltunk. A háztartási alkalmazottunk hebegett a telefonba, hogy »Itt vannak...« »Kik?« »Fegyveresek.« »És a gyerekek?« (Ikreim akkor már újra jártak óvodába.) »A gyerekek is itt vannak...« Rettenetesen megijedtem, rohantam a miniszterelnökségi titkárságra, megláttam Münnich Ferencet, akit személyesen nem ismertem ugyan, de egyszerűen letérdeltem elé, elmondva, mi történt. Nagyon kedvesen lehajolt hozzám, fölemelt, megsimogatott, és azt mondta: »Ha volna egy fél katonám, egy játékkatonám, odaadnám magának, de nincs.« A férjem ezalatt okosabb dolgot csinált. Fölhívta a Főiskolát, és megkérte a fiúkat, menjen ki néhány fegyveres közülük a lakásunkra, kidobni azokat, akik házkutatást tartanak nálunk. Eszeveszetten rohantunk haza, egy lakó a szuterénből izgatottan várt ránk, ne menjünk fel, már a második fegyveres csoport van a lakásunkon. Megnyugodtunk: ezek már a mieink voltak. Amazok, akik kerestek, leszórták a marxista könyveket a polcról és széttépték a Kis Katalin házassága című filmünk egyik bekeretezett képét, melyen Mészáros Ági és Szirtes Ádám állt Rákosi és Sztálin képével szemben. Nagyobb baj nem esett.”

Az elvtársi emlékezésekből egyértelműen kiderült, hogy a jeles személyiségek zöme elbújt, de erről nem ők tehettek. Czinege majdnem odament a Köztársaság térre. Berecz oda is ment, de már nem jutott be. A többségnek még november 4-e után is kellett néhány nap, hogy szolgálatait felajánlhassa.

55

Érdemes felidézni azt is, hogyan válogatták a megszálló szovjet hadsereggel együttműködni kész magyar fegyveres erők új parancsnokait. Uszta Gyula nyugállományú altábornagy például így emlékezik:

„A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány elnöke, Kádár elvtárs tájékozódott, hol vannak olyan személyek, akikre feltétlen számíthat az ellenforradalom leverésében. Nyilvánvaló volt, hogy akik a szovjet csapatoknál találtak oltalmat, azokra mindenképp számítani lehet. Engem is Szolnokra kéretett Kádár elvtárs. A szovjet elvtársak november 5-én repülőgépen vittek Szolnokra. Kádár elvtárs nyomban fogadott. Elmondta, hogy Münnich Ferenc elvtárs lett a fegyveres erők minisztere és engem a hadsere-

gen belül a karhatalom megszervezésével bíznak meg. Az lenne a feladatunk, hogy a szovjet csapatokkal együttműködve felszámoljuk az ellenforradalmat. Figyelmesen hallgattam. Miután mindezt közölte Kádár elvtárs, megkérdezte, olvastam-e a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány felhívását? Mondtam, hogy nem ismerem a felhívás szövegét. Erre azt mondta: »Mindjárt hozok egy példányt, olvassa el és csak azután válaszoljon, vállalja-e a feladatot!«

Bevezetett egy szobába, adott egy példányt a felhívásból, aztán magamra hagyott. Közben bejött Bata István. Kérdezte, mi újság Pesten? Elmondtam neki, mondta, túlzás, amit mondok. Pedig én a valós helyzetet ábrázoltam, amit a későbbiek is igazoltak. Vitatkozni kezdtünk. Bejött Kádár elvtárs és a vitánkra célozva megkérdezte: mi történt? Erre Bata azt válaszolta, hogy én nagyon pesszimista vagyok a helyzet megítélésében. Kádár elvtárs leintette Batát és hozzám fordulva megkérdezte, mi a véleményem a felhívásban foglaltakról. Jelentettem, hogy egyetértek vele.

Münnich elvtárssal együtt 5-én délután helikopterrel érkeztünk a Ferihegyi repülőtérre, ahonnan páncélozott szállító harcjárművel folytattuk az utat. Münnich elvtárs a Parlamentbe ment, én a Honvédelmi Minisztériumba."

Arról az emlékező mélyen hallgat, hogy a magyar karhatalom megszervezésére Kádár János a szolnoki szovjet laktanyában adta ki az utasítást, pontosabban itt fogalmazta meg kérelmét.

A Szolnokról Pestre érkezett dr. Münnich Ferenc sem tétlenkedett. Akinek nem volt egy ólomkatonája sem, immár magabiztosan szervezett. Ahogy egy spanyolos hőshöz illik. Bizalmát abba a Csémi Károlyba helyezte, aki korábban, mint igazi héroszhoz illik, géppuskázó repülőgépekkel indított támadást a falvak piacán békésen tüntetők szétzavarására. Csémi is fontosnak tartja elmondani, hogyan kapott megbízatást az egyik tiszti karhatalmi ezred megszervezésére:

„— Amikor megalakult a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány, nyomban kerestük a kapcsolatot: milyen parancsot adnak, mit tegyünk, hol van ránk szükség? A legnehezebb napjaink november 4-e és 7-e között voltak. Teljesen magunkra hagyatottan éltünk, csupán a józan belátásunkra voltunk utalva. November 8-án Uszta Gyula elvtárs parancsát továbbították hozzám: azonnal menjek Budapestre, feladatot kapok. Még töprengtem is: miért menjek én, egy alezredes, ilyen rendfokozatú van Pesten is elég! Meg is kérdeztem, hogy miért hívnak. Az volt a válasz: az nem az én dolgom, induljak egyedül. Jelentettem: én hadosztályparancsnok vagyok, egyedül nem megyek. Végül megengedték, hogy magammal vigyek egy szűk törzset és Budapesten csatlakozott hozzánk Stráhl Sándor elvtárs, akit kineveztek a karhatalmi ezred politikai helyettesének.

Este értünk Pestre. Uszta elvtárs nyomban fogadott. Rövid párbeszéd zajlott le köztünk:

— Ami volt, az mi volt: forradalom vagy ellenforradalom?

— Jelentem, ellenforradalom.

— Hajlandó vagy harcolni ellene?

— Hajlandó vagyok.

— Bárkivel együtt?

— Még az ördöggel is.

— Akkor te leszel a budapesti első forradalmi tiszti ezred parancsnoka."

Az elvtársi emlékezők nem tudják megállni, hogy meg ne szólaljanak hőstetteikről. Kőrösi György, aki rendőr-vezérőrnagyként fejezte be sikeres pályafutását, korábban határőrtiszt volt és fontosnak érzi elmondani, mi történt Mosonmagyaróváron:

„Az ellenforradalmárokkal vívott szakadatlan harc közben

újabb és újabb veszteség is ért bennünket. Az ellenforradalmárok mindenképpen kaput akartak nyitni nyugat felé, hogy ügynökeik szabadon közlekedhessenek. Összevont támadást indítottak a mosonmagyaróvári zászlóalj laktanyája ellen. Október 26-án volt az első támadás. A határőrök megpróbálták szép szóval távozásra bírni a felheccelt tömeget. De az ellenforradalmi támadás szervezői mindenképpen végre akarták hajtani a tervüket, a laktanya elfoglalását. Erre sortűz pásztázott a támadók feje fölött. E komoly figyelmeztetésre sok megtévesztett ember hagyta el a helyszínt. Akkor elmenekültek az ellenforradalmárok is, de a következő napon ismét megjelentek. Most már erősebbek voltak. A győri ellenforradalmi bázisról tucatnyi tehergépkocsival felfegyverzett csoport indult a mosonmagyaróvári cinkosok megsegítésére. Nyílt támadással most sem mertek kísérletezni, cselhez folyamodtak. Fehér zászlókat lobogtatva, tárgyalási szándékot színlelve mentek a laktanyához. A határőrök el akarták kerülni a felesleges vérontást és beengedték a »tárgyalni« akaró küldöttséget. Ám a fehér zászlót lobogtatók nyomában az ellenforradalmárok benyomultak a laktanyába és a tárgyalás helyett megkezdődött a gyilkolás, fosztogatás, gyújtogatás. Bestiális kegyetlenséggel meggyilkolták Gyenes György főhadnagyot, Vági József főhadnagyot és Stefkó József hadnagyot."

Ebből a történetből mindössze az maradt ki, hogy a laktanya előtt lekaszaboltak több mint száz tüntetőt, akik között nagyon sok fiatal fiú és leány volt. Pedig ez volt az igazi hőstett!

Ugyanígy kozmetikázva került be a legjobbak visszaemlékezésébe a salgótarjáni mészárlás is. Gaál László erről csak szűkszavúan nyilatkozik:

„— November 4-e után, azt hiszem, Budapest és Dunaújváros után itt volt a legnagyobb fegyveres provokáció. Az ellenforradalmárok nehezen nyugodtak bele a vereségbe. A megtévesztett em-

bereket naponta kétszer is kivitték az utcára. Még akkor is, amikor már volt karhatalmi századunk. A karhatalmisták — mi csak úgy mondtuk, pufajkások — védték a középületeket. Egyik tüntetés alkalmával az ellenforradalmárok fegyveres összetűzést provokáltak. Kézigránátot dobtak a tömeg közé, aztán elkezdődött a lövöldözés. Voltak halottak és sebesültek is. A drámai nap után véget ért az ellenforradalmárok garázdálkodása. A karhatalom ura volt a helyzetnek."

Gaál László azzal is eldicsekszik, hogy az ő fejére tizenötezer forint vérdíjat tűztek. Kár, hogy nem közli, ki volt a szponzor, vagy milyen alapból kívánták ezt az összeget kifizetni. Ezzel együtt a vérdíj nagyon jól hangzik.

56

Az önzetlenül fegyvert ragadók nem voltak teljesen önzetlenek. Nyugtalankodtak, hogy amíg ők lövik, meg verik a népet, addig mások elfoglalják a jobb beosztásokat. Kádár Jánosnak személyesen kellett megnyugtatni őket, valamint ő intézte el az éjszakai pótlékot is.

Amikor már szilárdult a hatalom — amint ezt szintén az emlékezőktől megtudhatjuk —, nem érték be az utcai összecsapásokkal, hanem megkezdődtek a házkutatások és a kihallgatások. Ami ezzel, főleg vidéken törvényszerűen együtt járt, az elhurcolt emberek verése és gyötrése. Ennek más magyarázatát nem lelhetjük, mint a rossz lelkiismeretet, az önigazolási szándékot, a hűség utólagos bizonygatását.

A kegyetlenkedők maguk is érezhették, hogy amit tesznek, nincs arányban a forradalom napjaiban elkövetett atrocitásokkal. A bosszúállókat nyilván az is zavarta, hogy nem lesz-e ebből valaha számonkérés.

Megbocsátottak azoknak a derék elvtársaknak is, akik őket ütötték, viszont a tiszti alakulatok, a karhatalmisták szinte korlátlan felhatalmazást kaptak most azok ütlegelésére, akiket kedvük szerint ellenforradalmároknak minősítettek. Mert ehhez nem kellett keményen szembefordulni a hatalommal, elég volt, ha valaki üzemi gyűlésen felszólalt a nemszeretem főnök ellen, ha ki akart lépni a termelőszövetkezetből, vagy ha élelmiszert küldött a pesti forradalmároknak.

És divatba jöttek a halállisták. Minden jobb elvtárs fennen hirdette, hogy ő is rajta volt a halállistán, s áldozatul esett volna a leszámolásnak, ha nem érkeznek meg időben a segítőkész szovjet harcosok. A halállistán való szereplés ez időben hasonlatos volt az arisztokraták Gothai Almanachjához. Az almanachba benne lenni, a listán rajta lenni, nagy tisztességnek számított. Egyébként a karhatalmisták az egész országban mindent tűvé tettek, hogy legalább egy halállistát megkaparintsanak, de mérhetetlen nagy igyekezetüket nem koronázta siker. Talán a házkutatások előtt a rafinált ellenforradalmárok a régi, jól bevált módszer szerint megették a listákat.

Kádár János, mint azt Kahler Frigyes Joghalál Magyarországon című könyvében olvashatjuk, „a november 11-i, november 26-i és decemberi rádióbeszédeiben a »félelem nélküli élet«-ről beszélt. Többek között megerősítette a kormány programjának november 4-én meghirdetett 3. pontját. »Ismételten félreérthetetlenül kijelentem azt is; kormányunk november 4-i felhívásában tett ünnepélyes ígéretet, mely szerint egyetlen dolgozónak sem lehet bántódása amiatt, mert október 23-án kezdődött tömegmegmozdulásokban részt vett... betartjuk és mindenkivel betartatjuk«. Hitet tesz továbbá amellett, hogy nem lesz semmilyen bosszúállás: »El vagyunk tökélve a múlt hibáinak gyökeres felszámolására. Nem vezet köztünk senkit a bosszúállás szelleme s ezt nem tűrjük

meg semmiféle helyi szervnél, beosztottnál sem. Ellenkezőleg. Tudatában vagyunk annak, hogy a dolgozó nép, elsősorban a munkásosztály és a vele szövetséges parasztság bizalmát bírva lehet csak vezetni és kormányozni hazánkat.«"

A magyar néptől megkövetelték, hogy ne emlékezzen, megpróbálták feje tetejére állítani az erkölcsi rendet, a józan mérlegelést. Tanúul hívjuk Berecz Jánost:

„Részt vettem a Világifjúsági Találkozón Moszkvában, ami nemcsak hallatlanul nagy élmény volt, hanem nagyon izgalmas is, mert ment egy 1100 tagú magyar küldöttség, de mi, a tudatosabbjai, akik már a politikában aktívabban részt vettünk, bizony izgalommal vártuk, hogyan fogadnak bennünket. Azért ne felejtsük el, hogy Magyarországon ismét szovjet emberek haltak meg... felejthetetlen volt, amikor bevonultunk a Luzsnyiki Stadionba. Ott százezer ember felállt és mint győzteseket ünnepelt és üdvözölt bennünket. Elámultunk, hogy... szóval, tulajdonképpen mi tőlük kaptunk egy győzelmet, és mégis minket ünnepeltek mint győzteseket. Annyira örültek, hogy rend van, nyugalom van Magyarországon, hogy az ország a szocializmus útján fog tovább menni."

Lám, milyen nagyvonalúak is voltak a szovjet elvtársak! Megbocsátották, hogy szétlőtték fővárosunkat, sokszáz ember halálát okozták, hogy letörték a magyar nép szabadságvágyát és ismét csatlós állammá tettek bennünket. Berecz elvtárs azt sem tudta, hogyan köszönje ezt meg.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc tíz napja után évtizedek múltak el. A bűnösök azt hihették, sikerült eltüntetni a nyomokat, s a felnövekvő új generációk talán már azt is gondolták, hogy úgy történt minden, ahogyan azt ők előadták. Csak aztán jött a rendszerváltás és a vörös ködöket szétfújta a szél. Nagy Imre temetésének élménye, Kádár vergődése új irányt adott a gondolkodásnak.

Azok, akik örökölték a bolsevik stratégiát és taktikát, új ötlettel álltak elő: a nagy történelmi megbékélés jegyében azonosságot hirdetni az idegen hatalom kiszolgálói és a szabadságharcosok között. Az egy márványtábla elmélete azonban csúfosan megbukott. 1818 után sem állítottak kettős szobrot a kivégzett Batthyány miniszterelnöknek és Haynaunak. Ezek a próbálkozások azonban mind a mai napig nem szűntek meg.

Pedig aki így akarja láttatni, mi történt 1956-ban, nem csak a múlt, hanem a jövő ellen is vét. Önös érdekből, a hatalomhoz való görcsös ragaszkodásból megpróbálja elhitetni, hogy akik képtelenek voltak életképessé és emberarcúvá tenni a szocializmust, majd kitűnően megoldják a polgári társadalom megformázását. Nem beszélve arról, hogy az új cél új embereket kívánna, a szakértelmük is megkérdőjelezhető. Nem csak a mindennapok gyakorlatában hibáznak, de ellopják az emberektől azt a hitet és bizalmat, amelyre mostanában a legnagyobb szükségünk lenne. Aztán panaszkodnak, hogy pesszimista nép lett a magyar.

Visszataszító az a szolgai alázat, amellyel mostantájt a gazdagabb és talán boldogabb népek előtt hajbókolunk. Ha igaz az, hogy aki dudás akar lenni, pokolra kell annak menni, akkor mi megszereztük a jogot arra, hogy játszadozzunk ezen a hangszeren. A régi bűnöket nem azért emlegetjük, mert azt óhajtanánk, hogy bárkinek is a haja szála meggörbüljön. De a múlt figurái ne akarjanak már az élen járni, hiszen nem lángoszlopok ők, hanem ködlovagok.

57

Ha Shakespeare szerencsétlenségére korunkban és magyarnak születik, nem írt volna angol királydrámákat. Elképzelhető viszont, hogy történelmünk legutóbbi keserves szakaszát „elvtársdrámákban" örökítette volna meg.

A magyar történelemnek ezen a legutóbbi eseményei ugyanis megérdemelnék, hogy ne csak históriás könyvekből ismerjék meg az emberek. Tudjuk, hogy Churchill úgy írta meg vaskos kötetekben a második világháború históriáját, hogy abban alig-alig emlegeti Közép-Európának azt a kicsinyke államát, amelyet úgy hívnak, hogy Magyarország. Nálunk a köztudatba leginkább az az ünnepi ebédnél használt szalvéta került be, amelyen Sztálin és Churchill a közép-kelet-európai hatalommegosztást rögzítette. Magyarországot ötven-ötven százalékra írták be. De alighanem egyiken sem gondolták komolyan, hogy így lesz. A jeles angol államférfit egyébként csupán gróf Teleki Pál tragikus öngyilkossága rendítette meg.

A világ figyelmét rövid időre 1956-ban vontuk magunkra, de sajnos ez az érdeklődés azóta már nagyon megkopott. Ahhoz, hogy ez a figyelem legalább újra feltámadjon, nagy szükség lenne az elvtársdrámákra.

A második világháború után igazából három ember szereplése határozta meg, mi történjék itt, a Duna-Tisza-közén: Rákosi Mátyás, Nagy Imre és Kádár János.

Egy polgári társadalomban, legalábbis elvileg bárkiből bármi lehet. Ez nálunk nem így volt, hiszen az ország vezetőit abból a szűk csoportból kellett kiválasztani, amelynek tagjait már a korábbi időszakban bebizonyították, hogy a kommunista eszmék hűséges harcosai. Rákosi és Nagy Imre moszkvai emigráns volt, Kádár pedig a hazai kommunista mozgalom egyik vezető személyisége.

Nem untatom most az olvasót azzal, hogy e három ember életrajzát elmondjam, hiszen ezt az idősebbek jól ismerik, a fiataloknak pedig iskolában tanítják. Idézzünk fel csupán egyetlen törté-

nelmi pillanatot annak bemutatására, hogyan függött össze a három személy sorsa. Ez a pillanat pedig 1956. november 4-e, a magyar történelemnek talán legsötétebb napja.

Rákosi ekkor már a Szovjetunió „vendégszeretetét" élvezte. A legendás múltú vezér, aki a korábbi történelemhamisítás szerint a Tanácsköztársaság egyik hőse volt, majd tizenhat évet ült fegyházban, s akit az 1848-as zászlókért cseréltek el Horthyék, a második világháborút követő szovjet megszállás után évekig az ország teljhatalmú ura volt, kegyetlen terrorjával ekkorra már kiváltotta az ország népének gyűlöletét. Ő azonban úgy érezte, hogy a fegyveres felkelés leverése után még mindig lehet visszatérési lehetősége és Moszkvába menekült társaival együtt mindent meg is tett annak érdekében, hogy visszaszerezze a hatalmat. November 4-én megvalósulni érezhette reményeit.

Nagy Imre, aki korábban már többször bebizonyította, hogy a nép szeretete vezérli, s 1953-ban rövid időre az ország élére került, majd átmeneti háttérbe szorítás után az 1956-os események legfontosabb szereplőjévé vált, 1956. november 4-ének hajnalán elmondta megrendítő erejű felhívását, majd a jugoszláv nagykövetségre menekült, hogy aztán sorsa beteljesedjék.

Kádár Jánost az előző nap délutánján szovjet helikopter hozta Munkácsról. Egy orosz laktanyában ébredt, maga sem tudhatta igazán, hogy fogoly-e, vendég-e, hogy megbízói milyen sorsot szánnak neki. A három történelmi figura közül tehát ezen a reggelen egyik sem volt a hatalom birtokában. Aztán hármuk közül Kádár lett a nyertes, ő az, akiről a hazai históriában egy újabb, méghozzá hosszú korszakot neveztek el.

Végrehajtotta a piszkos munkát, majd évtizedeken át uralkodott hatalomban és dicsőségben. Furcsa módon hatalomvesztése, majd halála után évekkel is folyik még történelmi szerepének értékelése, kijelölése. Igaz, napjainkban is vannak olyan erők, nem is

csekély súllyal, akiknek érdeke azt diktálná, hogy az úgynevezett Kádár-korszak dicsfénye ne kopjék meg teljesen.

Kádár megkapta történelmi büntetését. Abban a bizonyos modern királydrámában nagy jelenet lehetne az az esemény, amikor a már megbomlott agyú Kádár — szerettei tiltása ellenére — televízión nézte az általa meggyilkolt Nagy Imre újratemetését, amikor a Hősök terét megtöltötték a megrendülten emlékezők. Ezt a demonstrációt nem kellett szervezni. Aki ott volt, vagy csak televízióban látta, átélhette, hogy itt egy nemzet rója le tiszteletét. Kádár aligha remélhette, hogy halála után ő is megkapja híveitől a kegyelet virágait.

58

Jó lenne tudni, olvasta-e Kádár Machiavelli minden uralkodó számára eligazító jelentőségű művét. Ha nem olvasta, akkor a kommunista vezérek gyakorlatából sajátította el a legfontosabb tudnivalókat. Machiavelli ugyanis azt tanítja, hogy a fejedelemnek, ha megrendül a hatalma, akkor nem szabad visszarettennie az erőszaktól, a kegyetlenségtől. Félelmet, rettegést kell előidézni az alattvalók körében és ehhez minden eszközt alkalmazni kell. A terrort azonban csak egyszer és viszonylag rövid ideig lehet bevetni. Aztán jönnie kell az enyhülésnek, az uralkodónak el kell hitetni magáról, hogy ő valójában jó ember, a népét szerető atya. Ezt a tanácsot Kádár maradéktalanul megvalósította.

Érdemes még emlékezni és emlékeztetni arra, hogy mit nyilatkozott Gyurkó kollegának, midőn ez az írótársunk könyvben örökítette meg érdemeit. Nem szó szerint idézve azt fejtegette, hogy ő mielőtt valamerre elindulna, előbb mindig hátrafordul és megnézi, hányan mennek utána. Hát 1956. november 4-én, amikor hátranézett, hatezer tankot, sok-sok szovjet katonát láthatott maga

mögött. Elindulhatott tehát nyugodtan Szolnokról Budapestre a luxus páncélautóban.

Feltehetőleg azt hitte, hogy könnyebb lesz megbirkózni a nehézségekkel, helyreállítani a rendet. Az ország népének makacssága miatt meg kellett kínlódnia és nyilatkozataiból könnyen bebizonyítható lenne, hogy többször elvesztette a türelmét. Ilyenkor kibújt belőle a kegyetlen ember.

A taktikázás végül is bevált, előbb-utóbb a szembefordulóknak be kellett látniok, hogy vagy elmenekülnek az országból, vagy tudomásul veszik a megváltoztathatatlant. Kádár jóságos uralkodóvá vált, s végül jóhíre fennmaradása érdekében megcsinálta azokat az iszonyú adósságokat, melyek szinte beláthatatlan ideig nyomorúságos helyzetbe hozták az ország lakosságának nagyobbik részét.

Morális züllés, gazdasági ellehetetlenülés maradt utána. Azt viszont nem mondhatjuk, hogy nem hagyott ránk hosszú időre ható örökséget.

59

Sötétet hozó hajnal

(Részlet a magyar drámából)

Színhely: a szolnoki szovjet laktanya nőtlen tiszti szállásának egyik szobája. Kádár János gatyában a vaságya szélén ül és a rádiót hallgatja, amely a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány felhívását közli. Kopognak, és a szovjet hadsereg egy főhadnagya lép be. Vlagyimir kárpát-ukrajnai származású, aki tűrhetően beszél magyarul. Őt rendelték a helybeli elvtársak mellé.

Vlagyimir: Jó reggelt, tovaris Kádár! Úgy látom, Önt már nem kell költeni.

Kádár: Münnichet ébresztette már?

Vlagyimir: Nem volt könnyű. Nagyon jól aludt.

Kádár: Irigylem.

Vlagyimir: Tovaris Münnich éjfélig barátkozott a szovjet tiszt elvtársakkal. A vodka jó altató.

Kádár: Zavaros napokat éltünk meg. Tulajdonképp milyen nap van ma?

Vlagyimir: November 4-e.

Kádár: A szovjet elvtársak felébredtek már?

Vlagyimir: Már régen talpon vannak. Zsukov marsall tartott számukra eligazítást.

Kádár: És milyen hírek vannak?

Vlagyimir: Úgy tudom, az ország megszállása zavartalanul folyik. Csupán Budapest ostroma jelent némi problémát. Egyébként, ha megreggeliztek, találkozni kívánnak Önökkel.

Kádár: Van egy kis problémám.

Vlagyimir: Mondja, Kádár elvtárs! Az a feladatom, hogy megoldjam.

Kádár: Piszkos az ingem, meg a gatyám. Amikor négy nappal ezelőtt Andropov nagykövet elvtárs találkozóra hívott, nem tudtam, hogy ilyen hosszú távolléttel kell számolni. Megjártam Moszkvát, Ungvárt, jó lenne, ha tisztát kaphatnék.

Vlagyimir: Sajnos, tovaris Kádár, erre nem készültünk fel. Ha akarja, tudok hozni egy katonainget és gatyát.

Kádár: Katonaing? Még csak az hiányozna! Talán ma már elengednek. Magyarokkal is kell találkoznom, nem hiszem, hogy jó hatással lenne rájuk, ha katonaingben jelennék meg. Jobb, ha marad a régi.

Vlagyimir: És a gatya?

Kádár: Majd váltok tisztát, ha végre Pestre értünk.

Vlagyimir: Pedig a gatyát nem látná senki!

Kádár: Köszönöm. Költögesse csak Münnich elvtársat.

60

A már zavart elméjű Kádár, amikor emlékezetes búcsúbeszédét mondta pártja központjában, mivel felszínre tört a tudatalattija, kimondta: „Amikor engem a szovjetek november 4-én Szolnokon szabadon engedtek..."

Őt szabadon engedték, az ország népét rabul ejtették. És ez a rabság felért egy életfogytig tartó büntetéssel.

Szentendre, 1996. május

Solymár József megjelent művei

MEGÖLTEK EGY LÁNYT (Kanadás hadiözvegy), Magvető új termés, 1962
VAKULÁSTÓL LÁTÁSIG, Móra 1962
KORONÁZÁS CSEPELEN, Móra 1963
JÓ EMBEREK ÖRÖKÖLJÉK A VILÁGOT (Pár fillért a szegény bácsinak), Magvető 1963
VIGASZTALÁS MAGAMNAK, Magvető 1964
A HARMADIK JELRENDSZER, Kozmosz 1965
ÜDVÖZLET A HITVALLÓNAK (Tizenhárom elbeszélés), Magvető 1965
PÁRBESZÉDEK A SZERELEMRŐL, Népművelési Propaganda Iroda, 1966
LÁNY ÚTLEVÉLLEL, Magvető 1967
AZ ISTEN SZERETŐJE (Tizenkét elbeszélés), Magvető 1968
ÖRÖKIMÁDÁS (Bélyeg alatt), Szépirodalmi Könyvkiadó 1969
MADONNA KÉT ÉLETE, Magvető 1970
ARANKA NAPJAI, Szépirodalmi 1974
KÜLDJ ÁLOMFEJTŐT? Kolozsvár 1994
MÁTYÁS, A SOSEMVOLT KIRÁLYFI, Tinivár — 1994 — Kolozsvár
CSAK ÁLMOMBAN VAGYOK SZABAD, 1996

Filmek

MEGÖLTEK EGY LÁNYT
UJ GILGAMES
NÉGY LÁNY EGY UDVARBAN

Előkészületben

365 ANEKDOTA

440,-

A korszak, amelyhez nevét adta, nem akar elmúlni. Kísértete itt bolyong a lerongyolódott országban.

Jó ember akart lenni. Mindent megtett, hogy eltüntesse és elfeledtesse a szörnyű bűnök nyomait, amelyeket részben történelmi kényszer hatására követett el. A magyar elvtársdrámák egyik főszereplője volt.

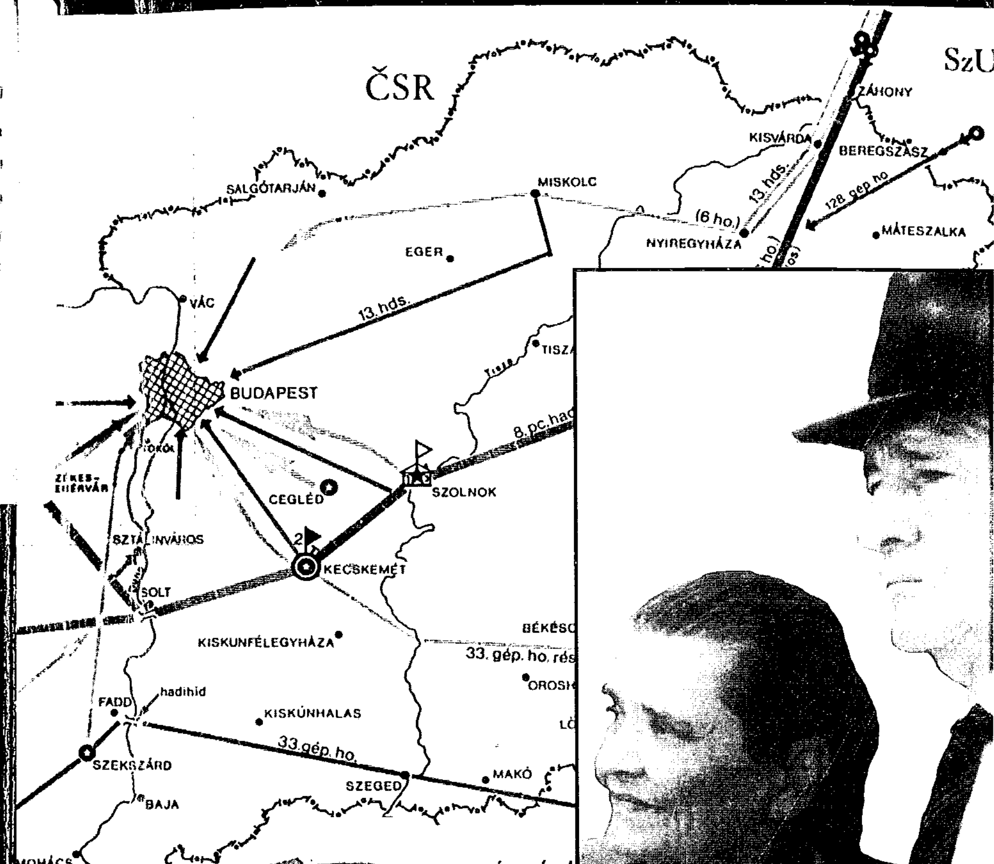
A történelem megőrzi nevét. Mert a történelem nemcsak az igazakat tartja számon. Ha így lenne, talán nem is lenne történelem.

...s inge

Solymár József

KÁDÁR KOSZOS INGE

(szolnoki tanú)

Lopják a forradalmat!

1956—1996